

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

El solar del Palau de Belles Arts de Barcelona: transformacions històriques i projectes urbanístics de futur

Mónica Pastor Jiménez

Tutor: Francesc Nadal Piqué

Treball Final de Grau

Curs 2021 – 2022

Facultat de Geografia i Història

Grau en Geografia

Agraïments

Abans de començar, m'agradaria agrair a diverses persones tota l'ajuda que m'han donat, el temps que m'han dedicat, o simplement el fet d'estar al meu costat quan més ho he necessitat, ja que sense els coneixements i els consells de totes elles, el treball no hagués tingut el mateix resultat. Alguns dels noms que vull citar són:

En primer lloc, al meu tutor Francesc Nadal per haver-me guiat al llarg de tot el treball. El seu suport ha sigut imprescindible per poder complir amb els objectius que m'havia proposat. Li agraeixo que m'hagi ensenyat un tema tan interessant com és el patrimoni urbà, el qual desconeixia; per permetre'm aprendre i escoltar històries molt curioses de la ciutat de Barcelona, per aclarir-me tots els dubtes que m'han anat sorgint, que no han sigut pocs; i, sobretot, per la seva dedicació, el seguiment i les recomanacions de millora per desenvolupar un bon estudi.

En segon lloc, he d'esmentar a totes les persones que m'han permès ampliar els meus coneixements a través de la seva disposició i generositat. Per una part, he d'agrair al professor Joan Molet i a, qui va ser alumne seu, en Sergio Fuentes per haver-me permès llegir el seu Treball Final de Màster sobre el Palau de Belles Arts. Accedir a aquesta obra inèdita m'ha ajudat a entendre una de les etapes més rellevants de la història del solar. Per altra part, agraeixo la disposició del professor Joan Ganau qui em va dedicar una mica del seu temps en l'ajudar-me a configurar una idea general de la complexa història de l'estació d'autobusos de Lleida. A més, em va facilitar diversos materials que podrien servir-me en la investigació. A tots ells, els agraeixo molt la seva amabilitat.

En tercer lloc, he d'agrair als dos entrevistats, en Jordi Serra i en Santiago Ibarra, el fet d'haver acceptat fer l'entrevista de manera desinteressada. Em van dedicar el seu temps per compartir els seus coneixements amb mi. A més, la conversa que vam mantenir va ser enriquidora des del punt de vista acadèmic i considero que va ser molt interessant conèixer diferents opinions a l'entorn d'un mateix tema. També, he d'agrair la disposició dels altres consellers de l'Ajuntament que en un primer moment anaven a concedir-me l'entrevista, però, finalment em va atendre un dels seus companys.

Per últim, però no menys important, he d'agrair el suport de la meua família. Des del principi han col·laborat en tot el que necessitava encara que només fos estar al meu costat, especialment la meua germana que sempre ha estat disposada a acompanyar-me en les petites "sortides de camp". Estic molt agraïda per això i per tot el que he pogut aprendre.

Resum

A tocar del parc de la Ciutadella, trobem un solar que temps enrere va acollir el monumental Palau de Belles Arts i, més recentment, els Jutjats Municipals de Primera Instància. En una ciutat tan dinàmica com Barcelona, a vegades és necessari recordar el passat per entendre el present. Part de la nostra identitat, així com la del solar s'entén pel patrimoni urbà, ja que d'alguna manera representa la nostra cultura i la transmet. És a través d'aquest fet que volem descobrir el potencial urbanístic del solar i la història que amaguen els seus aproximadament 5.000 m². En aquest sentit, l'estudi geogràfic que proposem a partir de l'anàlisi cartogràfica i bibliogràfica s'interessa, per una part, en les transformacions històriques i, per l'altre, en els reptes urbanístics de futur, dins un marc temporal de tres segles. En l'actualitat, aquest solar desocupat resta a l'espera d'un nou ús urbà, com altres arreu de la ciutat, però és això el que motiva a descobrir la seva evolució des del segle XVIII fins avui dia. Ens aproparem a la seva història i amb ella també a la de la ciutat. En cada moment històric atendrem a un paisatge històric urbà determinat, sovint relacionat amb les necessitats de la societat urbana de l'època, on una visió integradora de l'entorn serà essencial. Mirar més enllà del solar ens ajudarà a entendre els canvis que l'han afectat, moltes vegades per decisions que no venien del context més proper, sinó que els factors externs eren els principals responsables de la seva evolució. La incertesa, entorn el solar no ens permet saber quin serà el proper paisatge, però tenim clar que gaudirà d'un espai històric i valuós.

Paraules clau: patrimoni urbà, solar, paisatge històric urbà, transformacions urbanístiques, usos urbans.

Abstract

Next to Ciutadella Park, we find a plot of land that once housed the monumental Palace of Beaux Arts and, more recently, the Municipal Courts of First Instance. In a city as dynamic as Barcelona, it is sometimes necessary to remember the past to understand the present. Part of our identity, as well as the plot, are understood by the urban heritage, because it somehow represents and transmits our culture. It is through this fact that we want to discover the urban potential of the site and the history of its approximately 5,000 m². In this sense, we propose a geographical study based on cartographic and bibliographic analysis is interested, on the one hand, in historical transformations and, on the other, in the urban challenges of the future, within a timeframe of three centuries. Today, this plot is waiting for a new urban use, like others throughout the city, but this is what motivates us to discover its evolution from the 18th century to the present day. We will get closer to its history and with it also to that of the city. At each historical moment, we will focus on a specific historical urban landscape, often related to the needs of the urban society of the time, where an integrative view of the environment will be essential. Looking beyond the site will help us understand the changes that have affected it, often by decisions that did not come from the nearest context, but by external factors were the main responsible in its evolution. The uncertainty surrounding the site does not allow us to know what the next landscape will be, but we are clear about it will enjoy a historic and valuable space.

Keywords: urban heritage, plot of land, urban historical landscape, urban planning transformations, urban uses.

Taula de continguts

1. Introducció	8
2. Objectius.....	10
3. Metodologia	11
4. Marc teòric i estat de la qüestió	13
5. Àrea d'estudi	19
6. Una aproximació geogràfica a l'evolució del solar.....	21
6.1 El segle XVIII entre els conflictes i el domini militar	21
6.2 El dinamisme polític i urbanístic del segle XIX.....	29
6.2.1 El projecte de Josep Fontserè i la formalització del solar	32
6.2.2 L'Exposició Universal del 1888: el Palau de Belles Arts.....	34
6.3 El segle XX entre projectes i decisions polítiques.....	40
6.3.1 Una odissea de propostes: els Jutjats Municipals.....	42
6.4 La passivitat política i els reptes del segle XXI	49
6.4.1 I ara que fem?.....	52
6.4.2 Quin és el futur del solar?	54
7. Conclusions.....	56
8. Fonts i bibliografia	57
Annex 1. Catàleg de plànols.....	66
Annex 2. Fotografies actuals i evolució del solar a través d'imatges aèries	81
Annex 3. Transcripció de les entrevistes	84
Annex 4. Documents relatius al solar	94

Llistat de figures

Figura 1. El patrimoni urbà dins la geografia.....	14
Figura 2. Localització del solar del Palau de Belles Arts de Barcelona	20
Figura 3. Detall de la Planta de la ciutat de Barcelona, y Montjuïc y Moll y Atachos....	23
Figura 4. Detall del Plano de Barcelona y parte de sus contornos, con los ataques de 1697, los de los Ingleses de 1705, y los de 1706	24
Figura 5. Detall del Plano de Barcelona de 1714; Joshep Cardoso	25
Figura 6. Plan d'une partie de la ville de Barcelone	26
Figura 7. [Barrio de la Ribera]: Ciudadela y Parque	27
Figura 8. Detall del Pla de la Ciutat de Barcelona, y sos Contorns en lo Añy 1740.....	27
Figura 9. Detall del Plano de la Ciudad y Puerto de Barcelona	29
Figura 10. Detalle del Plano topográfico-geométrico de la Ciudad de Barcelona, y proyecto de reforma general	31
Figura 11. Plano del parque y jardines en la ex-Ciudadela de Barcelona	33
Figura 12. Plano General de la Exposición Universal de Barcelona. Septiembre 1887 – Abril 1888	36
Figura 13. Exposició Universal de Barcelona. Plànol general	36
Figura 14. Plano General de la Exposició Universal.....	37
Figura 15. Barcelona. Palau de Belles Arts	38
Figura 16. El Palau de Belles Arts durant la celebració de la primera Fira de Mostres al Saló de Sant Joan	39
Figura 17. Assemblea de viticultors de Catalunya.....	39
Figura 18. Barcelona. Museu de Belles Arts	40
Figura 19. Detall del Plano de Barcelona del año 1929.....	41
Figura 20. Detall del Plano de Barcelona del año 1943.....	44
Figura 21. Solar resultant de l'enderroc del Palau de Belles Arts	45
Figura 22. Detall del Plano de la ciudad de Barcelona del año 1958	48

Figura 23. Jutjats Municipals de Primera Instància	49
Figura 24. Memòria cronotròpica del solar del passeig Lluís Companys	53
Figura 25. Sobreposició del Palau de Belles Arts i dels Jutjats Municipals	53
Figura 26. Cronograma de l'evolució del solar	55
Figures 27 i 28. Estat actual del solar	81
Figures 29 i 30. Cartells de la Generalitat sobre l'ús del solar	81
Figures 31 i 32. El solar des del passeig Lluís Companys	81
Figures 33 i 34. El solar des de l'encreuat entre passeig Lluís Companys i passeig de Pujades	82
Figura 35. El solar des del passeig de Pujades.....	82
Figura 36. Placeta de Vicenç Albert Bellester.....	82
Figura 37. Evolució del solar des del segle XX a través d'ortofotos històriques del PNOA	83

Acrònims

AFB – Arxiu Fotogràfic de Barcelona

AGMM – Archivo General Militar de Madrid

AHCB – Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

AHN – Archivo Histórico Nacional

AMCB – Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona

BNE – Biblioteca Nacional de España

CCM – Born Centre de Cultura i Memòria

CDIS – *UNESCO Culture for Development Indicators Suite* [IUCD – Indicadors UNESCO de Cultura pel Desenvolupament]

COAC – Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. Delegació de Barcelona

CRAI – Centre de Recerca, Aprenentatge i Investigació de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona

FAVB – Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona

ICGC – Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

ICOMOS – *International Council on Monuments and Sites* [Consell Internacional de Monuments i Llocs]

IGN – Instituto Geográfico Nacional

MNAC – Museu Nacional d'Art de Catalunya

MUC – Mapa Urbanístic de Catalunya

OAC – Oficina d'Atenció Ciutadana

PGM – Pla General Metropolità de Barcelona

PIU – Portal d'Informació Urbanística de l'Ajuntament de Barcelona

PNOA – Plan Nacional de Ortofotografía Aérea

UNESCO – *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* [Organització de les Nacions Unides per l'Educació, la Ciència i la Cultura]

1. Introducció

El solar del Palau de Belles Arts de Barcelona és un gran espai d'interès cultural, històric, arqueològic i urbanístic, que des del segle XVIII ha esdevingut escenari d'importants esdeveniments històrics, com, també, emplaçament de diversitat d'edificacions i propostes urbanístiques passades no materialitzades, o bé, propostes urbanístiques futures que encara no s'han materialitzat en un espai que actualment no té cap ús urbà.

La seva actual situació de desocupació representa el punt de partida que ens ha permès, des d'una perspectiva geogràfica i històrica, preguntar-nos per la singularitat de l'emplaçament a partir del camí que ha recorregut el solar fins a arribar aquí i de les seves transformacions al llarg del temps, però sobretot ens ha permès apropar-nos al patrimoni urbà de la ciutat lligat a unes "manifestacions culturals que contribueixen a donar identitat a un territori o a una societat" (Capel, 2014, p.100).

És important posar en relleu com la reconstrucció del paisatge històric urbà ens mostra d'on venim, on estem i, sobretot, cap a on anem. Viatjar al passat és un exercici necessari que farem per entendre el present i per construir el futur. Per tant, en aquesta anàlisi, les transformacions de l'espai són clau per recrear el patrimoni passat que ha condicionat la identitat de les societats que han viscut en aquell espai. Així, el cas del solar del Palau de Belles Arts ens aproparà a la història de la ciutat, on els canvis són part d'un llegat que es troba recollit a la memòria dels arxius documentals, a la literatura, al coneixement de la gent i, sobretot, al mateix patrimoni com "document formal a partir del qual es poden fer inferències sobre aspectes fonamentals del passat" (Capel, 2014, p.13).

No deixarem d'interessar-nos per les decisions o els fets que han afectat i afectaran l'entorn urbà en conjunt i que són bàsiques en la construcció de l'espai i del patrimoni, com tampoc per l'evolució de l'àrea d'estudi en concret a partir d'una anàlisi temporal de quatre segles que conclou amb una aportació superficial de les properes intervencions urbanístiques i/o arqueològiques a llarg termini atenent a l'actual situació d'incertesa i desocupació.

Partint de l'extrem oriental del districte de Ciutat Vella, tot just davant l'Arc del Triomf, molt proper del parc de la Ciutadella s'obre pas un gran solar sense edificar al costat dret del tram final del Passeig de Lluís Companys. Des d'aquest context geogràfic, un viatge històric ens farà de guia per les fases constructives del solar, que alhora precisen l'organització dels apartats que determinen l'estudi.

L'anàlisi comença a finals del segle XVII, moment en què els conflictes bèl·lics s'apoderen de la ciutat de Barcelona intramurs, on l'extrem oriental és testimoni de la conquesta borbònica durant el setge de 1713-1714. Tot seguit, el projecte de la fortalesa militar de la Ciutadella esdevé protagonista fins al seu enderrocament, fet clau que obre l'etapa més important en la concepció de la forma que, fins avui dia, ha donat lloc al nostre objecte d'estudi, i també en la mostra de la dificultat que és identificar-lo entorn la funcionalitat, degut al seguit d'edificacions que acollirà des d'aleshores d'ençà.

A partir d'aquest moment clau, el recorregut que tindrà aquest espai barceloní li permet incorporar diferents complements, és a dir, identificar-lo amb noms com el de "Palau de Belles Arts" durant més de cinquanta anys, al convertir-se en símbol de l'Exposició Universal de 1888 i condicionant a l'espai del qual venim parlant, des de finals del segle XIX fins principis dels anys quaranta del segle XX. Així, al llarg del segle passat, tot i que la seva fascinant història es complica, no deixa indiferent a ningú quan guanya rellevància i, conseqüentment, altres complements per ser el solar del "Centre Quirúrgic d'Urgència", una edificació efímera a diferència de l'anterior, degut als pocs anys que va estar aixecat allà fins a la seva reubicació; o per convertir-se en el solar de l'última edificació i ús urbà conegut: la dels "Jutjats Municipals", que van estar actius fins a la segona dècada del present segle.

Però, no només analitzarem el contingut edificat, sinó també indagarem entre els plans urbanístics que finalment no es van consolidar, destacant així un projecte d'estació d'autobusos, que caracteritzava al solar d'emplaçament estratègic amb l'objectiu de descongestionar tot el tràfic de l'entrada oriental del districte de Ciutat Vella als anys cinquanta. Tot i que aquest projecte no va prosperar, va esdevenir un pla innovador per a la ciutat, que podria tenir els seus precedents al Museu Jaume Morera de Lleida transformat en estació d'autobusos. Siguin la inspiració o no de la proposta que no es va portar endavant a Barcelona és interessant veure els punts en comú. De l'experiència d'uns, aprenen uns altres.

Pel que fa al segle XXI, d'alguna manera s'ha aturat aquesta tendència transformadora, que s'ha donat en els últims segles, per una recent descoberta de restes arqueològiques d'època medieval que motivarà una primera entrevista amb qui va dirigir els treballs arqueològics. Per altra part, després dels grans esforços per enderrocar els Jutjats Municipals, que van donar servei fins l'any 2017, i l'estat de conservació de la necròpolis medieval que van condicionar la intenció d'edificar l'Audiència Provincial de Barcelona o el nou projecte d'habitatges socials que l'alcaldeessa Ada Colau va preveure l'any 2019 i no va poder tirar endavant, així com també condicionaran les futures propostes d'un espai catalogat d'ús administratiu, motivaran la segona entrevista amb un dels actuals consellers del districte de Ciutat Vella. L'apartat corresponent a aquesta última etapa de l'evolució del solar tractarà en profunditat quina és la situació actual entorn el treball arqueològic i les propostes de futur que es coordinen des de l'Ajuntament, els dos aspectes que han condicionat les entrevistes.

És important destacar que sense aquestes construccions que li han permès adoptar la identitat actual, podria ser un dels molts solars desaparebutos que estan dispersos pel municipi. A Barcelona, el número de solars sense edificar i sense ús privat o públic que estan a l'espera d'una nova transformació són diversos. L'exemple més pròxim al solar objecte d'estudi en aquest treball i que és d'interès urbanístic és l'espai que trobem situat al costat de l'estació de tren d'Arc del Triomf, recentment edificat. De la mateixa manera que el nostre solar, una intervenció l'any 2009 va descobrir restes arqueològiques, tot i que en aquest cas el projecte urbanístic ha sigut més ràpid. L'any 2020 es va voler fer un hotel de luxe dirigit pel grup Hotusa que va estar aturat fins que

la immobiliària espanyola Conren Tramway va portar endavant una proposta de 108 habitatges que estan en procés de construcció.

Cal afegir que, quan es fa referència a un solar buit hem d'entendre aquesta condició des d'una perspectiva de l'edificació. És a dir, si literalment ens limitem a mirar, clarament no veurem res més enllà de la sorra que hi ha a la superfície. A mesura que ens interessem a conèixer el caràcter transformador que anem defensant, descobrirem el gran valor del solar. En termes històrics, l'aparent buit està ple de records i anècdotes; en termes arqueològics de restes patrimonials; en termes culturals de tradició; i en termes geogràfics d'identitats, paisatges i transformacions; un seguit d'aspectes que li atribueixen la riquesa cultural, mentre que, per altra part, incidint en el visible buit només es parla d'una edificació inexistent.

Juntament amb el caràcter buit, la situació d'incertesa que l'envolta dificulta la tasca de saber quina serà la propera intervenció. Tot i això, no ha de sorprendre l'aturada momentània, ni l'aparició del jaciment degut al context territorial en el qual ens movem. El barri del Born, com bé ens ho recorda el Centre de Cultura i Memòria del Born, és un espai susceptible a descobriments arqueològics per l'important llegat històric, que a poc a poc anem recuperant. "Barcelona és un gran jaciment arqueològic, i les intervencions que es fan són petits jaciments", ens va afirmar Jordi Serra, arqueòleg del Servei d'Arqueologia.

L'interès de la investigació, recollit als objectius, parteix de la seva desconeguda, però rellevant identitat. El potencial històric i urbanístic juntament amb la incertesa del solar del Palau de Belles Arts (1888-1942) són la principal motivació del treball que es desenvoluparà a partir de l'anàlisi de documents cartogràfics, la consulta de fonts literàries i recursos digitals, a més, d'incorporar altres mètodes com l'elaboració de dues entrevistes amb tècnics de l'Ajuntament de Barcelona o la visita de l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona. Darrere de tot aquesta anàlisi, observarem que cada transformació condiciona l'espai urbà des de l'entorn més proper fins al conjunt de la ciutat, així com també la funcionalitat. Per tant, l'anàlisi no es limitarà a l'àrea que ocupa. Incorporarem les relacions que es donen a l'espai urbà a diferents escales i els elements que també li poden influir.

Per acabar, és important tenir clar l'estructura dels apartats que conformen el treball. Es tractaran, en primer lloc, els objectius, breument esmentats i es desenvoluparà la metodologia que s'ha seguit en l'obtenció i tractament de la informació. A continuació, trobarem el marc teòric i l'estat de la qüestió a partir de les principals contribucions i autors que han tractat el tema, per seguidament analitzar els quatre apartats que s'han format a partir de l'evolució del solar des de finals del segle XVII fins a arribar al moment actual, i tot això ens permetrà elaborar unes primeres conclusions.

2. Objectius

El paisatge urbà d'un moment donat és la carta de presentació d'una ciutat que, si s'uneix amb altres cartes, representen una mena de llibret figurat que permet a la

societat gaudir-ne d'un rècord històric que forma part de la seva identitat. El valor del patrimoni, com llegat del passat, és part dels objectius d'investigació que centrats en el patrimoni urbà de Barcelona tenen la intenció de reconstruir una petita part del seu paisatge històric mitjançant l'estudi d'un cas específic i important: el del solar del Palau de Belles Arts. Per tal d'assolir-lo, hem dirigit el nostre treball en dues direccions.

Per una part, la perspectiva de passat ha procurat donar a conèixer les transformacions urbanístiques, on és necessari incloure tant el patrimoni urbà com els esdeveniments històrics, que han sigut determinats en la seva evolució i, per l'altra part, seguint l'anàlisi diacrònica, la perspectiva de futur ens interessa per continuar l'anàlisi dels possibles propers projectes que, cedit per l'Ajuntament de Barcelona a la Generalitat de Catalunya, es barregen des de diferents institucions públiques.

L'àmplia mirada que dibuixem des del segle XVIII fins a l'actualitat i la curta mirada de futur, es concreten en una línia del temps la qual desenvolupa la narrativa, mentre mostra de manera gràfica i textual, a partir de diferents fonts documentals, una petita part del paisatge passat de la ciutat i de la vida del nostre solar. Posant especial atenció en el caràcter geogràfic del treball, la finalitat és veure l'evolució i el potencial d'aquest espai tan requerit des d'una perspectiva urbanística, i conèixer les propostes que es desenvoluparan a l'àrea a partir de la qüestió clau: per què en aquest lloc i no en un altre?

Per tant, un primer gran objectiu és conèixer els fets històrics o les decisions urbanes que han condicionat al nostre objecte d'estudi, determinant la funció o l'ús del sòl que ha acollit i les transformacions per les quals ha passat; i, un segon gran objectiu és continuar amb l'anàlisi temporal i veure els següents passos que es tenen previstos. Degut a la incertesa urbanística esmentada entorn el solar, ens limitarem a conèixer els projectes potencials per part del departament de l'administració pública implicat, més enllà d'elaborar una proposta personal subjectiva basada en la informació disponible, que abastaria temes que depassen als objectius del treball.

3. Metodologia

Definir des del començament els objectius que es volien assolir amb el treball ha sigut clau per determinar la metodologia. Tot i que la investigació es proposa des d'un punt de vista territorial, en cap cas, s'ha fet una anàlisi separat d'altres aspectes com el cultural, l'arqueològic o l'administratiu. És més, el caràcter històric que acompanya al treball geogràfic, fa que l'estudi no s'entengui sense la combinació de tots dos aspectes.

La tècnica metodològica per la qual s'ha optat es basa en una combinació de mètodes empírics i positivistes i de mètodes qualitius. Des d'un punt de vista empíric i positivista s'ha intentat aplegar tota aquella documentació relativa a la història i la prospectiva d'aquest solar (cartografia històrica, informes i documentació històrica conservada en arxius municipals, informació publicada a la premsa barcelonina...). Mentre que des d'un punt de vista qualitatiu s'han realitzat entrevistes a diferents tècnics de l'Ajuntament de Barcelona.

Com a resultat d'aquest enfocament metodològic, hi ha una proporció desigual entre el treball de camp i el treball a l'àmbit d'estudi, on el segon grup ha representat una major càrrega de feina, degut al fet que inclou l'anàlisi i processament de la informació obtinguda mitjançant el primer grup de tasques.

El treball de camp ha esdevingut clau al llarg de tot el treball, especialment al principi de l'estudi quan es requeria la consulta de gran quantitat de fonts d'informació primària per aconseguir una idea general que facilités la feina. Aquesta part ha consistit bàsicament en, la constant visita al CRAI de la Facultat de Geografia i Història a la cerca del material bibliogràfic requerit pel desenvolupament del treball; la visita a la Biblioteca de Catalunya amb la finalitat d'accedir a una obra; la visita a l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona per consultar diversos expedients d'interès urbanístic; a parlar amb el professor Joan Molet Petit del Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona, que va dirigir el Treball Final de Màster de Sergio Fuentes Milà sobre la història del Palau de Belles Arts de Barcelona; la visita a El Born Centre de Cultura i Memòria per apropar-nos a l'entorn geogràfic del solar i conèixer de prop la història del barri; la sortida al solar per observar la realitat a estudiar; i el desplaçament per la realització de les dues entrevistes concertades.

Per tant, una vegada s'ha anat recopilant informació amb aquest seguit de visites i consultes, s'ha pogut anar desenvolupant el treball de gabinet que, tal com hem indicat, ha requerit una major dedicació, ja que incorpora a la pròpia feina el processament i el tractament de la informació recollida en el treball de camp.

Un primer esglaó ha consistit en la cerca d'informació i la selecció de fonts geogràfiques i històriques. El principal tipus de fonts consultades s'agrupen en dos grans tipus – digitals i analògiques. Cal fer èmfasi que la gran quantitat d'informació trobada en alguns aspectes, a diferència d'altres, ha requerit un gran esforç per saber destriar allò que era rellevant per l'estudi i allò que no.

Pel que fa al primer tipus, trobem les fonts cartogràfiques que incorporen l'anàlisi de cartografia històrica i d'altra més contemporània; les fonts digitals que agrupen recursos web com la Carta Arqueològica de Barcelona i el Portal d'Informació Urbanística; el catàleg digital de l'Arxiu Històric Nacional i de l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona; la cartoteca digital de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya; les fonts fotogràfiques i les imatges aèries del PNOA; l'hemeroteca digital de la Biblioteca Nacional d'Espanya (Biblioteca Digital Hispànica) i del diari La Vanguardia; així com també la consulta de la versió digital d'algunes notícies de premsa (El Periódico, El País i Ara) i de documents oficials digitals, amb les respectives pàgines web. Pel que fa al segon grup, tenim les fonts textuais que representen els expedients de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i tota la bibliografia consultada.

Durant la investigació es va poder conèixer, mitjançant una notícia televisiva emesa pel canal de televisió TV3 durant el telenotícies vespre del 6 de desembre del 2021, l'existència d'un "Anteproyecto de un Aeropuerto Civil y una estación de Autocares en línea" obra de Jaume Canals Colom de l'any 1956 projectada al passeig Lluís Companys,

però després d'una ampla cerca no s'ha pogut trobar cap informació al respecte. Segons la mateixa font periodística, la documentació es troba a l'Arxiu Històric del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i tracta, tal com indica el seu nom, sobre una suposada estació d'autobusos ubicada en el context geogràfic de la nostra àrea d'estudi.

El segon grup són les fonts bibliogràfiques, és a dir, llibres, treballs acadèmics i articles científics. És imprescindible fer un incís sobre alguns dels recursos bibliogràfics per la seva condició de "consulta en la sala" justificada pel valor històric i exclusiu, la qual cosa ha afavorit el treball de camp amb la visita a alguns dels espais esmentats.

Per la recollida d'informació també s'ha contactat amb algun especialista en diferents matèries com ha sigut el cas d'en Joan Ganau Casas, professor de Geografia a la Universitat de Lleida, qui ha permès ampliar el coneixement en relació amb la conversió del museu Jaume Morena de Lleida en estació d'autobusos i la seva possible influència pel cas barceloní. Altres dels experts que cal esmentar són la col·laboració d'en Jordi Serra com a director de la intervenció arqueològica que es va fer al solar entre l'any 2018-2019, i d'en Santiago Ibarra com a conseller del districte de Ciutat Vella. En un primer moment, la segona entrevista ens l'anava a concebre dos altres consellers, però finalment ha sigut un company d'ells qui l'ha pogut fer. El contacte s'ha realitzat mitjançant canals de missatgeria online amb la finalitat d'ampliar el coneixement del tema i, en els dos últims casos, a més, es va concertar una entrevista al mes d'abril i de maig respectivament per indagar en els aspectes arqueològics i administratius que envolten al solar en l'actualitat.

Per l'elaboració de les dues entrevistes, s'ha realitzat un estudi previ de la situació del solar en els respectius camps per procedir a la redacció de les preguntes. El procediment per ambdues ha sigut el mateix: primer s'ha indagat en les respectives pàgines web del Servei d'Arqueologia i de la seu del districte de Ciutat Vella; tot seguit ens hem documentat amb *l'Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2018 (2020)* i diverses notícies de premsa en format digital; hem continuat amb la formulació de les preguntes i, un cop teníem clar el que volíem saber, vam contactar amb el Servei Municipal d'Arqueologia i amb l'Oficina d'Atenció Ciutadana, en el segon cas mitjançant cita prèvia a l'oficina tant telemàtica com presencial, i després d'uns missatges i una instància se'n van realitzar les dues entrevistes, les quals es poden consultar a l'apartat d'Annex

Per acabar, s'han aportat un seguit d'imatges i documents relatius al solar com una fitxa urbanística extreta del PIU i del MUC. L'aproximació gràfica s'ha fet a través d'ortofotografies aèries del PNOA de l'IGN per tenir una perspectiva evolucionaria, i d'imatges històriques, de diverses fonts digitals, i actuals, d'elaboració pròpia, per complementar la informació.

4. Marc teòric i estat de la qüestió

L'estudi del solar del Palau de Belles Arts esdevé un tema que es va ampliant a mesura que anem descobrint la diversitat d'aspectes que es poden analitzar i la multitud d'aproximacions que se'n poden fer. En el context d'aquest treball, l'objectiu és apropar-

nos al patrimoni urbà de Barcelona alhora que anem construint el corresponent paisatge històric urbà. Són molts els autors que, des dels seus respectius camps d'investigació, han tractat aquesta qüestió aportant diferents coneixements i complexitat a un tema que s'ha anat ampliant en quant a significat es refereix. Podríem establir així, aquest com el punt en comú entre els diferents discursos, ja que tot ells defensen un "avenç teòric en la definició" (Soto, 2011, p.16).

Disciplines com l'arquitectura, la història de l'art, l'arqueologia o la geografia han tractat el tema del patrimoni urbà, un concepte introduït per l'arquitecte italià Gustavo Giovannoni contribuint a l'afinament de la definició del patrimoni des dels seus orígens, fins al punt de requerir diverses visions per ser entès en l'actualitat. La darrera de les disciplines esmentades – la geografia, a partir de la qual es proposa l'estudi del solar del Palau de Belles Arts – desenvolupa una anàlisi territorial que necessita altres discursos per estar completa.

Com esmentem, el patrimoni urbà al llarg del temps ha guanyat contingut a l'incorporar "noves actituds i coneixements" (Capel, 2014, p.136) a la seva anàlisi. El caràcter transdisciplinari de la geografia permet realitzar un anàlisi del patrimoni urbà tant des d'una perspectiva urbana com des d'una perspectiva cultural. Tal com es pot observar a la figura 1, el present estudi s'emmarca dins l'àrea de confluència que sorgeix de la interacció entre dos àmbits geogràfics, de la mateixa manera que el conjunt de valors culturals que la història ha conservat (United Nations Education, Scientific and Culture Organisation [UNESCO], 2011), el que la UNESCO en diu paisatge urbà històric, també es troba en la intersecció.

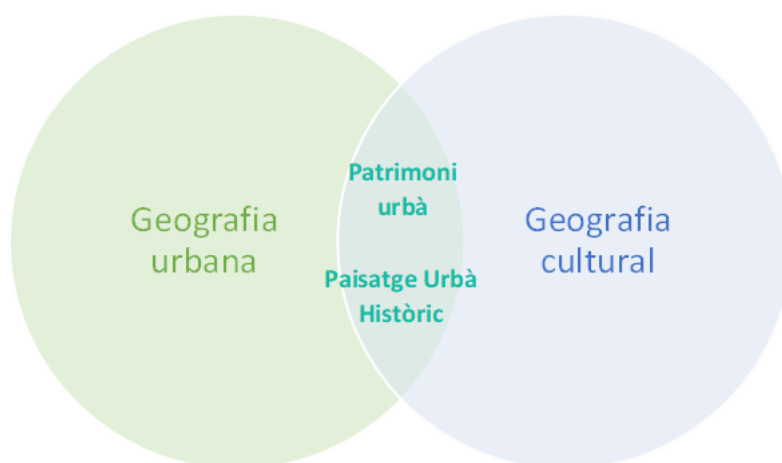

Figura 1. **El patrimoni urbà dins la geografia**. Font: Elaboració pròpia.

Si atenem a la primera de les esferes, la geografia urbana ens obre el camí de l'activitat urbanística que juga un paper important en l'aproximació conceptual. És a través de la seva capacitat de planificar la ciutat que trobem espais sense edificar com són els solars. En termes generals, l'entendem popularment com un terreny de qualsevol extensió en el qual es pot edificar. En un entorn urbà és fàcilment reconeixible, ocupant un espai relativament gran absent de qualsevol edificació. A nivell autonòmic tenim un document

legislatiu de referència que determina l'enteniment del concepte detalladament. L'article 29 de la llei d'Urbanisme 2/2002 entén un solar com "els terrenys classificats com a sòl urbà que siguin aptes per a l'edificació, segons llur qualificació urbanística" sempre que s'ajusti a unes condicions d'urbanització, delimitació o estar preparat per ser edificat, segons les recomanacions deslligades del pla urbanístic relatiu (Llei 2/2002).

L'aproximació conceptual també contempla la possible confusió entre solar i parcel·la cadastral pel fet que són definicions molt properes que poden confluïr en un mateix espai. La diferència sorgeix a l'incorporar l'adjectiu "cadastral" al segon dels conceptes, ja que, com diem, solar i parcel·la esdevenen paraules sinònimes. Segons l'article 6 del Real Decreto legislativo 1/2004, de 5 de marzo, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Catastro Inmobiliario, una parcel·la cadastral identifica mitjançant un registre que contempla dos tipus de límits tant el de la propietat com el de l'edificació per tal d'utilitzar-se en termes econòmics o tributaris (Real Decreto-ley 1/2004).

Atenint-nos a la segona de les esferes, la geografia cultural ens incorpora una visió basada en tradicions, valors i actituds personals i col·lectives...; en resum, un seguit d'elements compartits i assumits per una societat, que l'entén com a seus i li dota d'identitat, que en sintonia amb un entorn urbà, el que hem anomenat àrea de confluència a l'anterior diagrama, són transmesos en aquest cas mitjançant les edificacions elevades sobre els dos anteriors terrenys i el seu entorn, on s'obre pas el patrimoni. El concepte (del llatí *pater* – pare, i *monium* – rebut) fa referència a allò conservat que heretem dels nostres predecessors i, que pot ser de tipus natural, cultural o mixt, segons la classificació que en fa la UNESCO a *Hablame del patrimonio mundial* (2002). A grans trets, aquesta organització considera a nivell internacional que el patrimoni cultural pot ser classificat en tres categories que van des de l'escala general dels "llocs" reconeguts pel seu singular valor, a l'escala particular del "monument" entès com una unitat individual i dels "conjunts" històrics que incorporen diversos elements a la seva concepció patrimonial (Culture for Development Indicators Sites [CDIS], 2009, p.134). D'aquesta manera, no sorprèn que herència o propietat siguin sinònims de patrimoni, on el concepte designa tots els béns d'un particular o institució que d'una manera o altra seran heretats en el futur per altres individus.

La perspectiva temporal entre el patrimoni construït per diferents societats al llarg dels segles, que representa el passat, i el patrimoni conservat en l'actualitat que representa el futur, és tractada pel geògraf Horacio Capel, qui l'any 2014 publica *El patrimonio una construcción del pasado y del futuro*. Parlem d'una obra de gran valor i contingut geogràfic degut a la capacitat de relacionar l'evolució del patrimoni en un marc temporal i també espacial. L'anàlisi que fa introdueix molts aspectes, que van des de la unitat monumental fins a un context territorial, i que incorporen a la narrativa aspectes polítics, turístics, econòmics i culturals. A les reflexions, apareixen conceptes com identitat territorial/col·lectiva (Capel, 2014, p.18/148) o significat dels emplaçaments (Capel, 2014, p.87) que esdevenen clau per estudiar el solar, on als fonaments del qual s'amaguen segles d'història del patrimoni desaparegut de la ciutat, sempre que no s'hagin alterat per qualsevol intervenció urbanística i/o fet natural.

El mateix Capel diu que el futur depèn molt d'allò que heretem, ja que és un dels responsables que ens ha portat fins on estem (Capel, 2014, p.151). Per tant, l'estudi del patrimoni en el solar, clarament, necessita aquesta relació del passat i del futur, projectada o esdevinguda en el present, per exemple, a través del patrimoni arqueològic que es conserva i, que, d'alguna manera, el condiona. Segons les definicions conceptuals que fa la UNESCO (2009), la terminologia "béns culturals" s'adequaria més a les restes trobades al jaciment pel fet de ser importants tant arqueològicament com històricament. Bandarin i Oers, (2014, p.253) van definir com "valuable" l'arqueologia caracteritzada com a urbana, ja que té la virtut de mostrar les capes d'història identificades, que en aquest cas i aplicades als límits del solar es corresponen a les etapes per les quals ha passat la seva àrea des del període més antic del que s'han trobat restes a l'època medieval, fins al més contemporani al segle XIX.

Tant el geògraf Horacio Capel com, el geògraf i historiador, David Lowenthal tracten el passat com una eina sense la qual no s'entén el patrimoni que, sigui material o immaterial, ens ha arribat mitjançant la conservació generacional. Un dels aspectes que tracta Lowenthal en el seu llibre *El pasado es un país extraño* (1985) és el fet de necessitar, i a vegades, voler canviar aquest lloc que no acabem de conèixer. D'alguna manera, les persones per naturalesa sempre dubtem d'allò que no coneixem, tendint al desinterès per la incertesa de lo desconegut, tot i que, alhora, també tenim la capacitat i la motivació d'aprendre, per tant, d'apropar-nos als antics rècords del passat que, segons l'autor, determinen "el sentit de la identitat" (Lowenthal, 1985, p.288). Memòria, identitat, rècords són alguns dels recursos conceptuals als quals recorre, que, relacionant-los amb les idees del patrimoni permeten construir l'"estrany" paisatge històric urbà que ens caracteritzava.

Dos altres autors que han tractat aquest tema del paisatge, provenen de l'àmbit de l'arquitectura: Francesco Bandarin i Ron van Oers, que van exercir els càrrecs de director i vicedirector respectivament del Centre de Patrimoni Mundial de la UNESCO. Han publicat diverses obres relacionades amb el patrimoni, tot i que en la línia "identitat i patrimoni" destaca el llibre *El paisaje urbano histórico. La gestión del patrimonio en un siglo urbano* (2014), on el patrimoni adquireix una funció fonamental com principal promotor del caràcter singular i diferencial d'una ciutat respecte a les altres. Tal com defensen en aquesta obra, el concepte va aparèixer amb la finalitat de designar tradicions i identitats (Bandarin i Oers, 2014, p.33) que, amb l'actual dinàmica transformadora dels entorns urbans i als nous mètodes d'urbanització (sostenibilitat, participació, recursos naturals, canvi climàtic), necessita grans esforços conservadors com a contenidor de "memòria" individual i col·lectiva, rècords "artístics i arquitectònics" i "valor territorial interpretat pel significat" construït per nosaltres (Bandarin i Oers, 2014, p.14), elements que metafòricament esdevenen el contingut.

El paisatge històric urbà és un instrument que ens ha de servir per entendre la identitat territorial que actualment cal preservar per explicar la realitat que envolta a les societats en un moment i lloc determinat (Viena, 2005, p.3). La diferència amb el paisatge urbà històric és que el primer no es conserva físicament, però si mentalment i, per tant, és

feina nostra recordar-lo i, sobretot, construir-lo amb els mitjans documentals disponibles per entendre els seus valors que ara són nostres.

Hi ha hagut experts que han defensat al segle XX la conservació del patrimoni urbà a través de propostes com: l'adaptació de les noves generacions a les estructures existents (Patrick Geddes), l'exaltació de l'entorn com a part del significat de lo individual (Robert Venturi), o la participació ciutadana en la planificació urbana (Giancarlo de Carlo), (Bandarin i Oers, 2014, p.47/74/63). Però, els seus orígens daten de finals del segle XVIII al referir-se exclusivament a monuments que mereixien especial atenció pel seu contingut/valor històric-artístic (Capel, 2014). Per tant, amb el temps, sorgeix una sensibilització a conseqüència dels canvis urbanístics que l'etapa industrial va anar introduint, sobretot per la destrucció de grans rècords històrics. Al llarg del segle XIX es creen petits moviments i, fins i tot, normes que d'alguna manera posen en relleu la importància de conservar el nostre passat fins al punt d'incorporar també l'entorn del monument (Ganau Casas, 1999). A nivell estatal, l'any 1844, es van crear les Comissions Provincials de Monuments Històric-Artístic en la tasca proteccionista, mentre que a nivell regional, Catalunya no gaudirà fins a principis del segle XX del "Servei de Conservació i Catalogació de Monuments". En relació amb la legislació catalana, es tardarà una mica a aprovar la primera Llei de Conservació del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya durant la Segona República i no serà fins a la Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimonio Histórico Español, pel cas espanyol, i fins a la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català, pel cas català, que s'aprovaran les lleis que actualment són vigents corresponents en matèria patrimonial-cultural.

En aquest context d'auge, la gent va començar a valorar-lo perquè és a través tant del patrimoni material com immaterial que podem entendre el funcionament de les societats. El patrimoni no són només les edificacions i/o els recursos econòmics amb els quals popularment limitem i estereotipem el seu significat, sinó tot el que el paisatge urbà és capaç d'evocar: "processos econòmics, valors socials, estructura urbana, topografia, infraestructures, medi edificat, diversitat i identitat, geomorfologia, espais oberts i hidrologia" (UNESCO, 2013, p.13). Els lligams que tenim amb el territori també es forgen a mesura que ens identifiquem amb els valors, creences, tradicions... en resum amb el patrimoni cultural immaterial, que forma part de la cultura transmesa de generació en generació, on "és la comunitat qui construeix el lloc i no l'arquitecte" (Bandarin i Oers, 2014, p.163).

Per últim, entre idees conservacionistes destaquem al geògraf Joan Ganau Casas amb aportacions com *La protección de los monumentos arquitectónicos en España y Cataluña 1844-1936: legislación, organización y inventario* (1999) que, tal com suggereix el títol, ens apropen a l'experiència catalana en terreny patrimonial. D'alguna manera, és a través de l'aproximació que fa Ganau Casas, que podem veure reflectida l'evolució que ha tingut el moviment conservacionista patrimonial a Catalunya des dels canvis introduïts pel model industrial fins a la conscienciació de preservar la nostra empremta passada per futures generacions.

En el segle XX, molts han estat els esforços per mantenir actiu el treball conservacionista. La coneguda popularment Carta de Venècia de 1964 amb la que es crea l'organisme ICOMOS o el Memoràndum de Viena de 2005 són documents de referència per entendre l'actual situació del patrimoni mundial.

En relació amb allò que venim argumentat en el marc teòric sorgeix la singularitat del tema escollit. El solar ha sigut objecte d'estudi tant en publicacions com informes arqueològics, com treballs acadèmics i articles d'història de l'art, però és interessant veure que en cap cas, l'anàlisi que s'ha portat a terme ha sigut proposat des d'una perspectiva geogràfica que tingués en consideració el potencial geogràfic i combinarà l'aspecte urbanístic i cultural. És aquí, doncs, on el present estudi estableix una nova línia d'investigació que s'interessa per l'evolució del solar i pel seu patrimoni en el temps i sobretot en l'espai. Per tant, el discurs que mantenim, defensa el valor geogràfic com a principal tret que el diferencia de la resta d'escrits publicats, i li permet innovar en quant a aproximació del patrimoni urbà del barri barceloní de Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera es refereix.

Un aspecte interessant és el fet de trobar estudis que provenen de camps tan diversos com l'arqueologia, la història de l'art, l'arquitectura o la història a l'entorn d'un mateix tema, tot i que amb objectius d'investigació diferents. Però, també és sorprenent que la perspectiva des de la qual proposem l'anàlisi sigui capaç de relacionar-ne tots ells així fent visible el caràcter multidisciplinari de la geografia.

Per una part, trobem ciències com l'arquitectura i la història de l'art que, atenent a l'enfocament del treball, tenen en consideració estils artístics i estructures arquitectòniques que van estar en el solar, per exemple, amb l'exhaustiva anàlisi del Palau de Belles Arts que, construït amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, va omplir de vida al solar fins a 1942. L'historiador de l'art Sergio Fuentes ha tractat parcialment el nostre tema al centrar-se en el període en què va estar aixecat el palau, fent una descripció detallada del que va ser un símbol històric-artístic de la ciutat durant més de cinc dècades fins a ser enderrocat per diversos motius. El seu treball acadèmic *El Palau de Belles Arts: vida, gènesi i mort (1887-1942)* (2010) o el seu article publicat a l'Avenç *El Palau de Belles Arts: un edifici oblidat* (2012) mostren part del patrimoni arquitectònic desaparegut de Barcelona, a més d'un petit període de la llarga història del solar. Al llarg del treball posa especial èmfasi en aspectes artístics i arquitectònics, i també del que va representar el palau mitjançant la llarga llista d'esdeveniments artístics, socials i polítics acollits.

Tal com afirma l'autor, les aportacions específiques sobre el Palau de Belles Arts han sigut poques (Fuentes, 2010), amb excepció de petits retalls de premsa o alguna obra literària, entre les quals un dels autors citats és el crític d'art Joaquín Ciervo per publicar l'any 1943 *El Historial del Palacio de Bellas Artes*, un petit llibre que, des d'una perspectiva artística només es centra en certs aspectes del Palau de Belles Arts com la descripció arquitectònica o els esdeveniments artístics i populars que van tenir lloc, sense entrar-hi massa en altres aspectes.

Per altra part, l'arqueologia també ha aprofundit en la investigació a través d'intervencions i informes arqueològics. El Servei d'Arqueologia de Barcelona va presentar, l'any 2020, l'*Anuari d'Arqueologia i del Patrimoni de Barcelona 2018*, una publicació anual de caràcter informatiu que explica la situació arqueològica de Barcelona, especialment de la situació del jaciment que es situa al solar. En relació amb això, les restes aparegudes durant la intervenció serveixen per confirmar amb exactitud les etapes que formen part de l'evolució del solar i que, documents cartogràfics i textuals ens identifiquen allà.

En aquesta línia, l'any 2008 es va fer públic un informe arqueològic, el qual requereixen totes les noves propostes urbanístiques, durant una primera intenció d'enderrocar l'edifici aixecant en aquell moment. Sota el nom *Informe arqueològic. Edifici dels jutjats municipals, passeig Lluís Companys, núm. 1-5, de Barcelona*, l'arquitecte Isidro Pastor va presentar un escrit, on podem veure una descripció de les diferents etapes del solar que hem esmentat, sense incloure alguns dels aspectes geogràfics que hem anat descobrint a l'estudi i que són el que ens interessa.

Sigui quina sigui l'aproximació que s'ha fet del solar, no trobem cap interessada pel valor urbanístic, estratègic i cultural que s'amaga darrere de cadascuna de les intervencions i de les propostes que s'han produït en el nostre objecte d'estudi, i que sigui capaç de presentar amb claredat les relacions que es donen entre diferents àmbits.

5. Àrea d'estudi

Ciutat Vella, en ple centre històric de Barcelona, és el districte amb més punts d'interès (històric, artístic, cultural...) de la ciutat. Els quatre barris d'aquest districte – el Gòtic, el Raval, Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera i la Barceloneta – sumen uns aproximadament 100 d'aquests llocs, segons dades de l'Ajuntament, entre els quals destaca la categoria de "patrimoni cultural" seguit de lluny per la d'"espai urbà". Tot i que, Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera no és el barri que més en reuneix, no significa que, amb els relativament pocs que té, no sigui realment interessant conèixer la seva història sobretot per acollir espais d'interès cultural com el parc de la Ciutadella o l'Arc de Triomf, als que s'hauria d'afegir el solar del Palau de Belles Arts (vegeu Annex 2).

En termes geogràfics, parlem d'una localització estratègica i privilegiada al nord-est del districte de Ciutat Vella. En els últims segles, el solar ha vist passar pels seus 5.000 m² de superfície, des de conflictes bèl·lics fins a certàmens literaris, sense oblidar-nos de l'última construcció coneguda – els jutjats de Barcelona (1965-2017). A tocar de dos grans símbols de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, en l'actualitat el solar es troba entre el passeig de Lluís Companys, 1-5; el passeig de Picasso, 1-3; i el passeig de Pujades, 3 (vegeu figura 2), que, segons dades del MUC, en coordenades UTM es correspon a 431610,85 - 4582261,2 (vegeu Annex 4).

Figura 2. **Localització del solar del Palau de Belles Arts de Barcelona.** Font: Elaboració pròpia amb dades de l'ICGC i l'IGN.

Des d'una perspectiva urbanística, el solar, envoltat per tres costats de la xarxa viària, s'adhereix pel nord-oest a una placeta, que des del 29 de juliol del 2013 porta el nom d'una figura rellevant del nacionalisme català: Vicenç Albert Bellester (el dissenyador de la senyera estelada). Parlem d'una placeta (vegeu Annex 2) classificada com "espai de jardins i parcs de caràcter local" que de la mateixa manera que el solar pertany al PERI del Sector Oriental del centre històric de Barcelona, aprovat als anys vuitanta.

L'espai objecte d'aquest estudi es troba limitat per la qualificació urbanística, encara que la franja sud-est està subjecte a canvi. La gran àrea que ocupa, comparteix una superfície de 4919 m² amb la parcel·la cadastral de referència 1724201DF3812D. Parlem d'un parcel·lari que, tot i estar envoltat per dos conjunts protegits com són el passeig de Lluís Companys i el parc de la Ciutadella, atenint-nos al reconeixement que fa el catàleg del patrimoni arquitectònic amb relació al grau de protecció està catalogat com "bé d'interès documental" (identificador 6458). Això vol dir, que a diferència dels altres nivells de protecció no es requereix una sobreprotecció, a més es pot edificar després d'una intervenció arqueològica (vegeu Annex 4). Segons el *Catàleg de Patrimoni Arquitectònic Històric-Artístic de la Ciutat de Barcelona* (1987) no està catalogada per ella mateixa, sinó que és considerada com una parcel·la que forma part de l'entorn monumental del passeig Lluís Companys (Catàleg del Patrimoni Arquitectònic Històric-Artístic de la Ciutat de Barcelona, 1987, p.20/252-253).

En relació amb la qualificació urbanística esmentada, l'Ajuntament de Barcelona contempla la parcel·la com a sòl urbà consolidat (actualment sense edificar), reservat a

equipaments comunitaris i dotacions (7a). En tot el barri, només tres parcel·les presenten aquesta qualificació. Actualment, està cedit a la Generalitat de Catalunya amb la condició de respectar l'ús judicial, però el propietari del sòl és l'Ajuntament de Barcelona. En aquest sentit, i segons el PIU, l'administratiu és el principal ús al qual s'ha d'acollir la parcel·la, mentre els usos residencials es troben fora de les expectatives Tot i això, a la pràctica ens podem trobar amb una situació totalment diferent, sempre que es faci la respectiva modificació al PGM.

Tenint en compte el context geogràfic en el qual ens situem, l'expectativa de trobar restes arqueològiques és elevada. El mercat del Born és la millor referència que tenim per fer-nos una idea del contingut arqueològic que s'amaga al subsòl de Ciutat Vella, però també per tot l'àmbit municipal. La intervenció que es va portar a terme l'any 2018-2019 per part del Servei d'Arqueologia de Barcelona va revelar un seguit de restes arqueològiques acumulades des d'època medieval fins al segle XIX, que van fer visibles el gran contingut històric que hi ha en poc més de 5.000 m². En el cas que la propera construcció requereixi intervenció, és possible que siguem testimoni de noves descobertes històriques.

El solar com veurem al llarg del treball és una gran font patrimonial des del punt de vista arquitectònic, històric, etnològic i cultural, que actualment es troba en un moment d'estancament des d'un punt de vista urbanístic. La incertesa dels següents passos ens permeten fer un exercici de supòsit, que limitant-se als criteris als que es troba subjecte ens fan pensar en la possible construcció de l'edifici de l'Audiència Provincial, traslladada del carrer confrontant. Fins a l'aprovació d'un projecte, els usos temporals com un parc infantil (segons La Vanguardia, 2018), un escenari per esdeveniments culturals (segons Jordi Serra) o unes pistes esportives (segons Santiago Ibarra) són la millor aposta que podem fer, encara que s'ha suggerit edificar un nou Centre d'Atenció Primària per la necessitat que té el districte de Ciutat Vella. Aquest tipus d'usos no requeririen cap intervenció arqueològica, ja que no interfereixen en la conservació d'un sòl ple de restes, a diferència de l'hipotètic projecte que es pensa i es consensua des de les administracions autonòmica i municipal.

6. Una aproximació geogràfica a l'evolució del solar

Aquest solar ha passat des del segle XVIII, quan encara no estava delimitada la seva superfície, fins a l'actualitat per diverses etapes. Tot i que ara no està edificat, com s'ha explicat a la introducció, no vol dir que no hagi sigut objecte des d'aleshores ençà de diversos usos urbans. En els següents apartats presentarem aquesta evolució al llarg d'aquests tres segles d'història i la que pugui tenir al segle XXI.

6.1 El segle XVIII entre els conflictes i el domini militar

Des dels seus orígens la ciutat de Barcelona ha estat delimitada per muralles. Les primeres van ser les romanes (segles I a.C. – IV d.C.). Uns segles més tard, durant el segle

XIII, es va començar la construcció d'un segon recinte emmurallat, el de les muralles medievals. A partir dels segles XVI i XVII aquest segon recinte va ser reforçat amb la construcció de nous elements defensius coneguts com a baluards, construïts per a resistir la potència ofensiva i destructora cada cop més gran de l'artilleria. Després, durant el segle XVIII, en concordança amb el context històric que el precedeix, les qüestions militars continuaran sent molt importants, fet que d'alguna manera s'acaba de materialitzar amb la construcció de la Ciutadella.

En termes geogràfics, el solar que coneixem actualment es localitzaria de forma paral·lela a la muralla medieval, entre el baluard de Santa Clara i el baluard del Portal Nou, dins de l'àrea coneguda com "la Fusina". Per situar-nos, és necessari saber que la Fusina és el nom català antic, que equival a foneria, lloc de fosa. Una foneria donava aquest nom a un carrer que existia al costat dret del pla d'en Llull, al capdamunt del Born, sobre el rec Comtal, en la direcció de l'actual carrer de la Fusina.

En termes administratius, segons la divisió de Barcelona d'aquella època, es trobava al Quarter de Mar, que va ser l'escenari de grans esdeveniments històrics. Alguns dels fets més rellevants que van tenir lloc, entre finals del segle XVII i principis del segle següent, a l'espai ocupat pel solar i a les zones confrontants van ser els setges de Barcelona de 1697 i de 1713-1714 i la construcció de la Ciutadella a partir de l'any 1715.

Dins la conjuntura bèl·lica que caracteritzà aquesta època no hem d'oblidar el gran impacte que van tenir els interessos i les actuacions militars, com principal motor de la transformació urbana que va patir el Quarter de Mar, sobre l'afectació de la topografia i de l'esfera social i econòmica esdevinguda pels diversos conflictes, les decisions borbòniques i les mesures estratègiques militars. Tot i això, durant aquests anys d'instabilitat i de guerra "la ciutat va viure, simultàniament, el clima bèl·lic (bombardeig i setge de 1697 a 1714) i el dinamisme econòmic" (Garcia i Espuche, 2009, p.56).

És rellevant conèixer l'abast territorial dels conflictes esmentats, ja que a més d'incloure el solar, també, a partir d'aquesta anàlisi, podem endinsar-nos en el passat que l'envolta. Una primera aproximació la farem a través de la cartografia històrica que s'ha conservat. El document cartogràfic més antic i valuós que disposem és la "Planta de la ciutat de Barcelona, y Montjuïc y Moll y Atachos", relativa al setge de Barcelona de l'any 1697 i que es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (vegeu figura 3; Annex 1). Aquest manuscrit anònim ens mostra la forta presència de construccions a la Barcelona emmurallada de finals del segle XVII. Les zones nord-est, nord-oest i sud-oest, si ens atenim a la divisió en quaters, es trobaven altament edificades a diferència del que s'observa a la zona sud-est del Raval, on les edificacions conviuen amb un entorn d'horta i d'espai agrícola.

Figura 3. Detall de la ***Planta de la ciutat de Barcelona, y Montjuïc y Moll y Atachos***; anònim; s.d. [ca.1697], reaprofitat per dibuixar-hi el setge de 1697. Font: AHCB.

És imprescindible complementar, o més bé contrastar, aquest primer mapa amb un altre document cartogràfic, conservat a l'Archivo General Militar de Madrid i titulat "Plano de Barcelona y parte de sus contornos, con los ataques de 1697, los de los Ingleses de 1705, y los de 1706" (vegeu figura 4; Annex 1), ja que a diferència del primer, que només representa pictòricament un seguit de construccions a la zona nord-est de la ciutat emmurallada, aquest segon s'adapta més a les descripcions del paisatge urbà barceloní d'alguns autors com l'arquitecte i historiador Albert Garcia i Espuche, que descriu els espais de la perifèria del Born amb "trets més rurals que urbans: (...), multiplicació dels horts i forta presència d'estables" (Garcia i Espuche, 2009, p.66). És més, l'*Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2018*, publicat en 2020, va exaltar la localització dels horts dels Tiradors en aquest solar (Serra Molinos, 2020, p.99), tal com assenyala l'historiador esmentat en una de les seves obres.

Així, i en sintonia amb aquesta segona aproximació textual, el segon plànol mostra l'existència de forma paral·lela a la muralla una filera d'espais agrícoles en tonalitats de color verd que conviuen amb habitatges, espais de joc i petits establiments acolorits de color rosa.

Figura 4. Detall del **Plano de Barcelona y parte de sus contornos, con los ataques de 1697, los de los Ingleses de 1705, y los de 1706**; anònim; s.d. [primera meitat del segle XVIII]. Font: AGMM.

Si ens centrem en l'àrea oriental que venim explicant detalladament, entre el baluard de Santa Clara i el del Portal Nou, hem d'imaginar la localització del solar sota les diferents cases i els horts que es dedueixen en les parcel·les diferenciades. Moltes d'aquestes parcel·les de la zona de la Fusina, on més tard es formaria el solar objecte d'estudi, acollien activitats industrials, comercials, d'oci i de joc (en aquesta secció destaca el triquet de Jover), a més de les funcions tradicionals esmentades.

Tot i aquesta informació urbana, cal no oblidar l'ambient bèl·lic que va influenciar el període en què van ser elaborades les anteriors cartografies, que seguint la línia militar es corresponen amb el setge de 1697 (en el cas del segon mapa també estan reflectits els atacs anglesos i francesos de 1705 i 1706 respectivament). Per tant, no sorprèn veure sobre els baluards del Portal Nou i de Sant Pere una referència a la "brecha dels atachos", l'atac francès per terra que va afectar el tram de muralla entre aquestes dues posicions. Per tant, és imprescindible exaltar el gran valor que amaguen aquests dos documents històrics perquè tant ens mostren la traça urbana com el conflicte armat.

Si continuem amb l'anàlisi cartogràfica, alhora que ens endinsen en l'esdeveniment bèl·lic que va afectar el nostre solar, el setge de 1713-1714, cal destacar el "Plànol de Barcelona de 1714" signat per Joseph Cardoso l'any 1760 (vegeu figura 5; Annex 1). Aquest document cartogràfic mostra, de manera gràfica, com va ser la defensiva barcelonina amb la segona "talladura", que van aixecar els ciutadans a la zona més oriental de la ciutat per fer front als atacs de les tropes borbòniques mentre reforçaven un sector vulnerable com argumenten els historiadors Manuel Arranz, Marina López i Ramon Grau (Arranz, Grau i López, 1984, p.17) i destaca Ramón Grau (1988, p.66/18), amb el material reciclat de les cases afectades.

Figura 5. Detall del **Plano de Barcelona de 1714**; Joshep Cardoso; s.d. [ca.1713-1714]. Font: Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona.

Als centenars de cases que, a conseqüència de formar part de l'àrea defensiva, van ser destruïdes en mig del clima bèl·lic que va representar el setge de 1713-1714, cal afegir-ne uns anys més tard més d'un miler enderrocades de forma forçosa pels seus propietaris per dur a terme el projecte de construcció d'una gran ciutadella militar endegat per ordre de Felip V el 1715. Una ciutadella que, a més a més d'anar adreçada a controlar possibles aixecaments populars, va convertir-se en un símbol del poder borbònic fins a la seva destrucció el 1868. Després, a partir de 1870, el gran espai ocupat per la desapareguda ciutadella va ser utilitzat per construir-hi el primer parc públic de Barcelona i per ubicar-hi l'Exposició Universal de 1888.

Atenint-nos al significat dels llocs que es genera a partir del canvi d'usos urbans (Bandarin i Oers, 2014, p.37), pel que fa al solar en pocs anys va adoptar diversitat d'usos i identitats en els seus aproximadament 5.000 m² de superfície com: espai de cases, horts i triquets a principis de segle; espai ocupat per la "talladura" de la defensiva aixecada pels barcelonins i escenari bèl·lic durant el setge de 1713-14; i espai de l'esplanada cap a la tercera dècada.

La construcció de la Ciutadella, que l'enginyer Joris Prosper van Verboom va dissenyar per Barcelona, va provocar la destrucció de gran part de la zona nord-est, així afectant tant cases, horts com les activitats econòmiques que es localitzaven a l'emplaçament que acolliria el nou projecte militar. Un fet que es pot copsar en el "Plan d'une partie de la Ville de Barcelone", traçat per l'enginyer militar francès Claude Massé (vegeu figura 6). Considerat com "el punt més dèbil de la ciutat" (Garcia i Espuche, 2012, p.272), segons diverses fonts bibliogràfiques, en termes urbans va significar una transformació, d'un sector molt perjudicat pels continus atacs de la guerra de Successió, que van incidir en el "bon funcionament del conjunt urbà" (Garcia i Espuche, 2009, p.136).

Figura 6. *Plan d'une partie de la ville de Barcelone*; Claude Massé; s.d. [ca.1716-1717].
Font: Service Historique de la Défense (Château de Vincennes).

L'any 1905, l'historiador Salvador Sanpere i Miquel, encarregat de defensar la propietat de l'Ajuntament de Barcelona sobre els antics terrenys de l'antiga Ciutadella que els hi va cedir l'Exèrcit espanyol, va publicar un plànol que sobreposava la Ciutadella i el parc homònim sobre un plànol del barri de la Ribera de l'any 1914 (vegeu figura 7). El valor del document es troba en la informació que podem extreure de l'evolució temporal que en fem de la transformació urbana al llarg de dos segles d'aquesta secció del districte de Ciutat Vella. La fortalesa, aixecada sobre el portal de Sant Daniel, el Baluard de Santa Clara i el Baluard de Llevant s'ajusta al seguit de consideracions estratègiques que contemplaven tenir la ciutat vigilada.

De fet, la fortalesa, molt propera a l'espai que dècades més tard esdevindria l'espai urbà objecte d'estudi, no irrompia directament en els seus límits, a diferència de la gran esplanada que abastava la totalitat de la seva superfície, degut a l'amplitud de l'espai que ocupava l'objectiu del qual era permetre que els militars poguessin visibilitzar i rebutjar qualsevol tipus d'atac o revolta ciutadana.

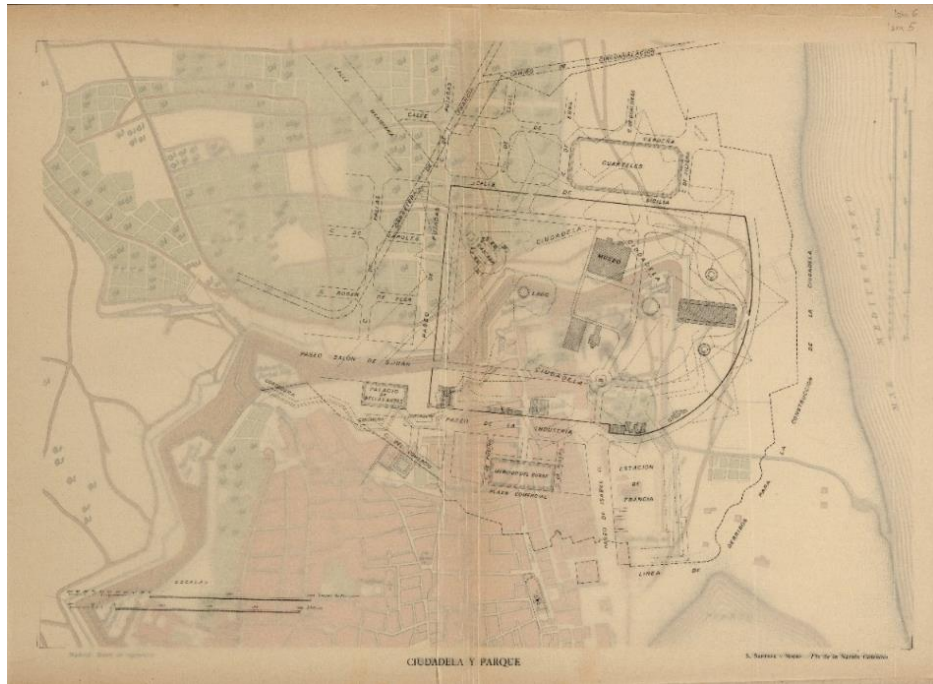

Figura 7. **[Barrio de la Ribera]: Ciudadela y Parque**; Salvador Sanpere i Miquel; [1905].
Font: ICGC.

Des de que es va proposar el projecte militar fins que es van començar els treballs de construcció va passar un llarg temps, sobretot per la negativa ciutadana a marxar de les seves llars. El mestre d'obres Francesc Renart i Closes va elaborar, a principis del segle XIX, un mapa titulat "Pla de la Ciutat de Barcelona, y sos Contorns en lo Año 1740", que permet veure els canvis en el paisatge urbà d'aquesta petita part de la ciutat fins a mitjans de segle XVIII (vegeu figura 8; Annex 1).

Figura 8. Detall del **Pla de la Ciutat de Barcelona, y sos Contorns en lo Año 1740**; Francesc Renart i Closes; [1801]. Font: AHCB.

Aquest conjunt de mapes històrics permeten observar com el caràcter militar de la transformació urbana no va permetre que a l'esplanada hi hagués fins a l'any 1796 més ornamentació que dos conjunts d'arbredes força separades. El desinterès ciutadà entorn la fortalesa i el desig d'un passeig valoraven l'esplanada com "l'únic espai públic susceptible de ser transformat en un ampli passeig amb arbres, fonts i pedrissos" (Arranz, Grau i López, 1984, p.26). Un fet que va esdevenir realitat l'any 1802, quan es va convertir oficialment, a partir d'un projecte dirigit pel militar Agustí de Lancaster, en el conegut passeig de l'Esplanada.

Altres de les denominacions populars associades amb aquest espai enjardinat són: Passeig de Lancaster, Passeig Nou o Passeig/Saló de Sant Joan. Mentre la primera denominació permet fàcilment deduir l'origen del nom, cal esmentar la incertesa que hi ha entorn l'origen de l'última referència. Sorgida al llarg del segle XIX, segons descriu Joaquín Ciervo a la seva obra *Historial del Palacio de Bellas Artes*, rep aquest nom degut a la influència de la tradició catalana, quan l'ambient de festa de les revetlles de la nit de Sant Joan s'apoderava del passeig (Ciervo, 1943, p.15), fins al punt d'adoptar-se com identitat. Altres hipòtesis suggereixen que la Torre de Sant Joan, un dels pocs elements conservats, que formaven part de l'antiga Ciutadella, és la que va donar nom al passeig. Tot i això, la complexitat en la nomenclatura del passeig va estar activa fins al segle XX, després d'adoptar-ne altres noms de figures polítiques de l'època com Fermín Galán, Víctor Pradera i l'actual de Lluís Companys.

La configuració de l'esplanada difereix força en aquest darrer mapa de la que apareix representada en el "Plano de la ciudad y del Puerto de Barcelona", que Alexandre de Laborde va realitzar el 1806, on el passeig acull dues fileres d'arbres que el recorren de sud-oest a nord-est i quatre fonts escultòriques situades al centre del passeig de l'Esplanada (vegeu figura 9, Annex 1). D'aquest conjunt de fonts, destaquem l'escultura d'Hèrcules (la segona començant pel nord), obra de l'escultor osonenc Salvador Gurri, per estar estretament vinculada amb el solar. En termes geogràfics, el passeig de l'Esplanada, sobre la planimetria urbana actual, abastaria una gran superfície, que s'allarga des del passeig de Lluís Companys, passant pel solar, creuant el passeig de Picasso (antic passeig de la Indústria), així com les illes de cases edificades a l'esquerra i part del parc de la Ciutadella a la dreta, fins a arribar a l'Estació de França.

Figura 9. Detall del *Plano de la Ciudad y Puerto de Barcelona*; Alexandre de Laborde; [1806].
Font: BNE.

Però, deixant de banda aquesta qüestió, cal centrar-se en la complexa història urbanística del segle XIX que afecta directament a l'entorn més proper del solar, ja que sense una visió global del conjunt urbà no podrem entendre la transformació que va repercutir directament en la concepció del solar que coneixem actualment.

6.2 El dinamisme polític i urbanístic del segle XIX

Si el segle XVIII va estar força determinat per l'ambient conflictiu i el determinisme militar, el segle XIX destacarà pel dinamisme polític i urbanístic, sense allunyar-se massa de la inestabilitat que venim observant al caràcter de les dècades anteriors. En termes polítics cal esmentar de manera breu la crisi de l'Antic Règim i la revolució liberal que va de fer front la ciutat, mentre que si parlem de l'urbanisme, cal citar a l'historiador Ramón Grau qui al parlar al parlar del segle XIX fa referència a una "revolució urbanística" a partir dels anys trenta (Grau, 1988, p.146/24).

Des del punt de vista geogràfic, la ciutat esdevé objecte de canvi tant per l'augment demogràfic de la població barcelonina al llarg del segle, degut al ràpid procés d'industrialització que s'introdueix a Catalunya, com per la gran transformació urbana que protagonitza l'Eixample projectat per Ildefons Cerdà el 1859. Entre els canvis urbanístics més destacables en l'entorn que estudiem, trobem l'enderroc de la Ciutadella de Barcelona a partir de l'any 1868, l'espai de la qual, després de més d'un segle representant uns valors de control militar de la ciutat, va donar pas amb la construcció del parc de la Ciutadella, a un espai cívic, radicalment diferent de l'existent fins aleshores.

Les primeres dècades del segle dinou, com ja s'ha exposat, van representar els primers passos cap a l'etapa clau de la formalització del solar que arribarà amb el seguit de

mançanes que Fontserè projecta fora del parc, i agafarà protagonisme l'any 1888 arran de la construcció del Palau de Belles Arts de Barcelona. És adequat parlar així, de la consolidació dels límits del terreny que permeten fer una anàlisi molt més precís d'una superfície que s'ha mantingut intacte des de llavors.

Si ens centrem en la consolidació, aquest fet no és igualment aplicable a l'esplanada. El canvi d'ús – de militar a civil – en el transcurs del canvi de segle va condicionar tenir un nou caràcter i, sense cap dubte, un nou significat. El paisatge urbà que s'anirà construint, passarà a formar part d'una imatge que redefinirà la ciutat (Bandarin i Oers, 2014, p.13) amb cada gran millora que s'adopti. Destaquem així, com el paisatge hostil que va deixar l'ambient militar contrastarà amb el caràcter natural, burgès i modern que envoltarà el nou passeig civil. Podríem qualificar aquest canvi d'usos com l'inici d'un període de transformacions que afectaran directament tant al paisatge del barri a nivell local com al del conjunt de la ciutat. Per tant, les primeres dècades ja comencen a dibuixar nous paisatges urbans, com per exemple la construcció del primer jardí públic de Barcelona – el Jardí del General (1816-1877), que, malgrat la seva temporal existència, serà un dels molts elements que acullin en la toponímia la influència política.

Molts són els aspectes que es poden destacar del segle XIX, com la formalització del solar que serà tractada més endavant, però és precís insistir en la dinàmica urbanística que es va apoderar de la ciutat amb l'arribada de la industrialització. No hem de deixar de banda el que va significar aquest nou període sobretot per l'economia catalana, ja que es va convertir en l'element clau de la seva prosperitat. La indústria va portar grans avenços que van permetre a Barcelona desenvolupar-se de la mateixa manera que ho feien altres ciutats d'arreu d'Europa. La ciutat es va poder dotar de millores tèxtils o de transport que li van permetre distanciar-se de la inestabilitat precedent. Tot i això, amb el temps, aspectes com la falta d'habitatge, la higienització o la contaminació van mostrar una imatge ben diferent de la incipient etapa industrial, on el que calia era apostar per reformes urbanes davant els reptes que es deslligaven de l'impuls industrial.

Així, l'enderrocament de les muralles de terra, l'any 1854, va ser un dels molts efectes de l'extraordinari creixement urbà que havia experimentat Barcelona a conseqüència de la seva industrialització i que responia a la necessitat d'obrir la ciutat històrica intramurs. Des del punt de vista patrimonial, tot i que la conservació urbana sorgeix al continent europeu en aquest segle lligada a defensar la identitat nacional en un moment de canvi (Bandarin i Oers, 2014, p.33) és una mica aviat per parlar de valor patrimonial i sensibilitat social, però tard per conservar els valors que les muralles van impregnar al caràcter barceloní. El geògraf Capel argumenta, al respecte, com l'origen d'aquest sentiment protector per aquells elements que formen part del nostre patrimoni sorgeix amb l'impacte de la Revolució Industrial (Capel, 2014, p.15).

Són tantes les transformacions que posa en relleu aquest període, que l'any 1859 es celebra un concurs per escollir el projecte urbanístic que s'aplicaria al tan desitjat Eixample de Barcelona. Des del punt de vista urbà, la ciutat necessitava resoldre els problemes de sanejament i d'habitatge, que inevitablement comportava el creixement urbà produït pel procés d'industrialització. Així, pel que fa a l'àrea del solar estudiat, hi

van haver tant propostes que volien conservar la Ciutadella, com d'altres que no contemplaven aquesta opció com és el cas del pla d'Eixample d'Ildefons Cerdà. Un pla que en el solar estudiat hi preveia construir illes de cases a disposició de compra (Arranz, Grau i López, 1984, p.28).

D'altra banda, l'arquitecte Miquel Garriga i Roca, va presentar, l'any 1862, per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona un pla d'alineacions de la ciutat de Barcelona. Aquest pla no afectava urbanísticament el solar estudiat, però la detallada cartografia que va realitzar, els coneguts "quarterons" a escala 1:250 i el "Plano topográfico-geométrico de la Ciudad de Barcelona, y proyecto de reforma general" a escala 1:2.000 (vegeu figura 10; Annex 1), ens permeten veure quina era la situació d'aquest solar a començaments de la dècada de 1860 a partir d'una cartografia "moderna" (Montaner i Nadal, 2010, p.128).

Figura 10. Detalle del ***Plano topográfico-geométrico de la Ciudad de Barcelona, y proyecto de reforma general***; Miquel Garriga i Roca; [1862]. Font: AHCB.

Parlem de molt més que una proposta degut al valor que té aquest mapa des de mitjans del segle XIX, moment en què va ser elaborat, no només pel caràcter antic que ha adoptat amb el temps, sinó, també, pel contingut que mostra. És important observar el grau de detall de la informació que proporciona sobre la ciutat entorn la trama urbana de l'època. La seva proposta contempla fer una gran transformació de la ciutat, així com altres projectes també ho tenien previst, però cal destacar que en aquesta reforma no s'inclouïa el barri de la Ribera ni el solar de la Ciutadella, que és l'àrea que ens interessa. La zona nord-est queda intacta en el pla d'alineacions d'en Garriga i Roca, a diferència del que s'observa, per exemple, al pla d'Eixample de Cerdà, mantenint el passeig de

l'Esplanada representada amb un traçat de línies discontinúes i l'ornamentació urbanística composta per les quatre fonts que dirigeixen al Jardí del General, esmentat prèviament.

Ara bé, pel que respecta al solar estudiat el més destacable del segle va ser la destrucció de la Ciutadella a partir de l'any 1868, moment en què l'Exèrcit espanyol va cedir tota la superfície que ocupava als barcelonins, fet que va permetre utilitzar-los per crear un parc molt requerit per la població i construir-hi habitatges per a gent amb un alt nivell econòmic, tenint en compte l'auge de la burgesia catalana (Arranz, Grau i López, 1984, p.35). De la mateixa manera que es va fer amb l'Eixample, l'Ajuntament de Barcelona va obrir un concurs públic, que va guanyar, el 1870, el projecte que presentat pel mestre d'obres Josep Fontserè i Mestre.

Cal insistir novament en el concepte patrimonial que venim defensant al llarg dels diferents apartats. L'enderroc d'aquesta part oriental de la ciutat, tant les cases del segle XVIII com la muralla medieval, al que ara afegim la Ciutadella, representen una pèrdua important del paisatge urbà històric. El geògraf Capel reflexiona com el patrimoni històric permetia, juntament amb altres elements, tant al territori com a la població, tenir una identitat pròpia que et diferencia dels altres. A vegades, aquesta part del passat és una etapa autoritària i negativa (Capel, 2014, p.110), com va ser el període en què va estar aixecada la fortalesa militar, però és part de la història de la ciutat tot i no representar a la societat coetània ni actual. Una història que no hem d'oblidar per saber d'on venim i cap a on (no) hem d'anar.

6.2.1 El projecte de Josep Fontserè i la formalització del solar

L'enderroc de la Ciutadella va significar, entre altres aspectes, dotar a Barcelona amb un gran espai verd que permetia desconnectar de molts dels aspectes negatius que el procés d'industrialització havia portat. Ja ho deia el propi Fontserè a l'afirmar en el lema del seu projecte urbanístic que "els jardins són a la ciutat, els que els pulmons són al cos humà". A més, la societat barcelonina ja havia mostrat el seu suport en la seva realització. Així, de forma similar a com ho van fer moltes altres ciutats del món occidental, Barcelona va apostar per millorar la vida dels seus habitants fent un parc urbà. La proposta del parc es va confiar a Fontserè, tot i que lligava amb el projecte d'en Cerdà. Entre els altres candidats presentats al concurs del parc destaca l'arquitecte milanès Carlo Maciachinni. Si s'hagués optat per realitzar el projecte de l'italià, no podríem parlar de la formalització del solar, ja que on identifiquem ara la nostra àrea d'estudi hi havia projectades altres edificacions que, probablement, no hagueren consolidat un solar semblant al que estudiem.

Per tant, per seguir la història del nostre solar cal analitzar el projecte de Fontserè. Per fer-ho hem escollit el "Plano del parque y jardines en la ex-Ciudadela de Barcelona", que va traçar aquest mestre d'obres el 1873 (vegeu Figura 11). Aquesta proposta, que casava molt bé amb el pla Cerdà, a l'extrem nord-oest ja preveia diferents mançanes tancades dedicades a l'ús residencial. En el plànol de Fontserè el solar del futur Palau de Belles

Arts apareix com a “m. 10” que vol dir “manzana 10” i segueix la numeració de les illes de cases projectades per Cerdà o per ell mateix. En aquest moment, els habitatges eren l’opció més viable, tot i que després es van dedicar a altres usos urbans. En el projecte, el passeig de Sant Joan també gaudia d’un nou disseny urbà. Envoltat per illes de cases i ornamentat amb arbres des d’un extrem a l’altre, disposats en quatre fileres paral·leles. Un aspecte curiós d’aquest plànol és la simbologia lineal utilitzada per representar l’espai de l’antiga Ciutadella i el passeig de l’Esplanada. Si ens fixem en el solar, dues terceres parts es van construir en el territori militar que es va cedir l’any 1869, en el qual no es podia edificar cap tipus de construcció atenent a les normes militars, mentre l’altre terç es va fer en el passeig Sant Joan subjecte a la mateixa normativa edificatòria. Per tant, sorprèn com el sòl va passar de caràcter privat a públic en el marc de l’Exposició Universal de 1888.

Figura 11. *Plano del parque y jardines en la ex-Ciudadela de Barcelona*; Josep Fontserè i Mestre; [1873]. Font: AHCB.

L’historiador Ramon Grau, així com altres autors que han estudiat el tema, qualifiquen el projecte de Fontserè com una “operació urbanística” que va afectar directament a dos elements del paisatge urbà que caracteritzaren l’època i que van desaparèixer. Ens referim al passeig de l’Esplanada i el Jardí del General (Grau, 1988, p.259/33). Tanmateix, l’execució del projecte de Fontserè es va veure afectat uns anys més tard per la decisió que va prendre l’Ajuntament de Barcelona de convertir tota l’àrea afectada pel projecte d’espai verd en el recinte de l’Exposició Universal de 1888.

6.2.2 L'Exposició Universal del 1888: el Palau de Belles Arts

El segle XIX destaca a nivell global per la celebració d'exposicions industrials de caràcter nacional o internacional, que tenien l'objectiu de mostrar els avantatges i les capacitats que la ciutat amfitriona havia tingut/desenvolupat arrel de l'impacte industrial. La primera d'aquestes es va celebrar l'any 1791 a Praga (Imperi austríac) tot i que destaca més el paper que va assolir França com la gran receptora d'aquest tipus d'exposicions. Un altre dels països protagonistes va ser el Regne Unit l'any 1851, al celebrar-se a Londres la primera exposició universal, ja que fins aleshores eren anomenades com a industrials, per motius evidents. La ciutat amfitriona, Londres, va acollir l'esdeveniment al conegut Hyde Park, una arquitectura refent, fet que va introduir una nova manera de dissenyar i, allò que és més important, d'entendre aquest tipus d'exposicions. Cal destacar aquí, com Londres va ser pionera en celebrar aquest tipus d'exposicions, però podríem esmentar a qualsevol de les ciutats que en van organitzar com és el cas, per exemple, de París (1878 i 1889), Barcelona (1888) o Chicago (1893). Unes exposicions universals on els països podien lluir les seves novetats nacionals i disposar "la indústria a escala de l'economia urbana" (Grau, 1988, p.123/1), i sobretot per introduir avenços arquitectònics en quant a materials com el ferro i el vidre, ja vistos en l'experiència londinenca.

En principi Barcelona no anava a acollir cap exposició, però la insistència d'Eugenio Serrano de Casanova, un empresari gallec experimentat, va ser la que va convèncer al govern municipal de Francisco de Paula Rius i Taulet per aprofitar el parc d'en Josep Fontserè per acollir l'esdeveniment. L'atracció de turistes d'arreu del món, la difusió de la imatge moderna de la ciutat o el desenvolupament en diferents aspectes a nivell nacional van ser alguns dels motius que l'empresari va utilitzar l'any 1885 per "fer-se amb la seva", on el principal atractiu va ser el capital privat que Serrano va prometre, encara que al final es va requerir inversió pública, i on l'experiència i inspiració parisenca i les exposicions regionals catalanes van ser essencials en la decisió (López, 2011, p.232).

Com passa a tots els projectes, van ser diverses les veus que es pronunciaren davant un fet transformador per Barcelona en termes urbans i, sobretot, econòmics. És possible trobar opinions a favor d'aquesta suggeridora proposta, però també opinions que no estaven d'acord amb la iniciativa de l'empresari degut a la magnificència del propi projecte. És més, Barcelona no tenia gaire espai adequat per emplaçar el volum de l'exposició. Fins i tot, l'opció que es va escollir tenia la seva negativa per motius de mida i adequació (Urbano, 2013, p.128).

En contra de qualsevol opositor a la celebració de l'Exposició Universal, l'Ajuntament, convençut de portar a terme la reveladora idea d'obrir Barcelona al context internacional, va acceptar tirar endavant un esdeveniment que donaria a la ciutat, així com a la seva societat, una imatge més moderna, coherent amb l'època, sense deixar de banda totes les millores urbanes que portava. Un creixement defensat per molts autors. Ja es refereix bé Grau (1988) quan la defineix com "instrument de política urbanística" (Grau, 1988, p.313/3), ja que van ser molts els canvis, especialment d'ordre arquitectònic, que van incidir en l'essència industrial que fins al moment recorria els

carrers barcelonins. A més, en diverses ocasions l'autor parla d'una "empresa" per referir-se a l'exposició.

Tot i els molts beneficis de celebrar-la, entre els quals destaca el desenvolupament tan necessari que Barcelona buscava des de feia dècades, els mètodes que es van fer servir per organitzar-la d'alguna manera van afectar el programa previst fins al punt de trobar inviable poder tenir finalitzats els treballs de preparació, com les edificacions, en el període establert. Podríem dir que la imminent sobrevinguda del projecte de tals dimensions i l'optimisme entorn els preparatius van establir oficialment en un primer moment l'inici al setembre del 1887 i el final a l'abril del 1888. Però, la primera intenció només va ser una utopia.

Davant tots els obstacles que s'estaven posant al camí, l'Ajuntament va decidir deixar de banda la ineficàcia i incapacitat econòmica del gallec, i va posar al capdavant del projecte a l'arquitecte català Elies Rogent perquè complís amb el compromís de la ciutat de celebrar un esdeveniment, ara projectat a l'abril de 1888 fins al desembre del mateix any. Els imprescindibles nous esforços de Rogent van ser rebuts amb optimisme, a diferència del projecte inacabat de Serrano de Casanova, i el relleu de la direcció de les obres incorpora noves seccions a l'àrea de l'exposició, tal com mostra la comparativa dels dos plànols generals dissenyats (un per cada moment).

Tots dos documents es troben arxivats al fons institucional de l'AHCB a l'apartat corresponent a l'Exposició Universal del 1888 dins el "Diari oficial de l'Exposició, Volum I". El primer dels plànols es va projectar sota el nom "Plano General de la Exposició Universal de Barcelona. Septiembre 1887 – Abril 1888" i ens presenta de manera gràfica l'abast del recinte i la distribució de les diferents edificacions que tenia previst Serrano. És curiós atendre a com l'ajornament al mes d'abril va permetre disminuir l'escala per passar d'acollir la totalitat del parc, el mercat del Born i els terrenys contigus a la banda dreta del parc (vegeu Figura 12), a acollir una major superfície que contempla el parc i els terrenys de la banda dreta més la incorporació de l'àrea compresa entre el sector marítim i el parc, i entre el parc i l'Arc del Triomf (vegeu Figura 13). Amb l'afegit dels nous terrenys a "Exposición Universal de Barcelona. Plano General", el nostre solar va convertir-se en un dels punts forts de l'exposició per tenir l'oportunitat de lluir el Palau de Belles Arts, en comptes de l'habitatge previst, que, darrere de la voluminositat i centralitat de la gran obra arquitectònica que va ser el Palau de la Indústria, va ser una de les dues figures clau entorn les quals es va consolidar la imatge de Barcelona.

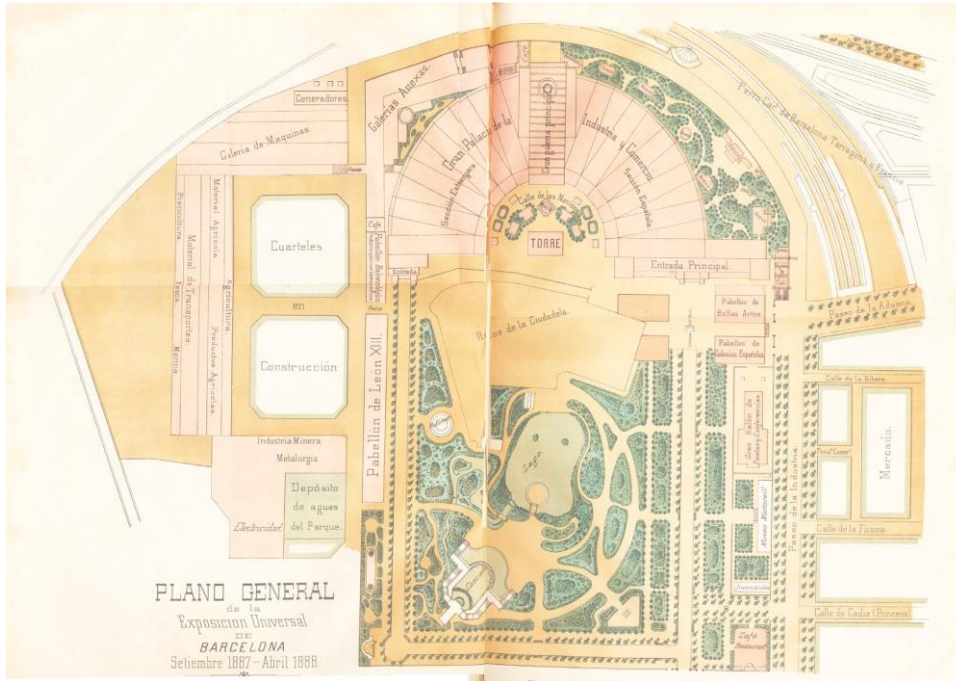

Figura 12. **Plano General de la Exposición Universal de Barcelona. Septiembre 1887 – Abril 1888**; Antonio Serrano de Casanova; [1887]. Font: AHCB.

Clarament, la primera proposta, la d'Antonio Serrano, no contemplava cap ús especial pel nostre solar degut a la projecció d'habitatge. Tot i això, amb la segona proposta, la d'Elies Rogent, s'amplia el recinte i això dóna lloc a una transformació de les illes al nord del parc que li atorguen al solar un ús exclusiu amb el Palau de Belles Arts.

Figura 13. **Exposició Universal de Barcelona. Plànol general**; s.a.; [1888] Font: AHCB.

A la Figura 14 podem observar la proposta que va fer Rogent (també recollida al plànol anònim de la figura 13). En general, no difereix massa del disseny original de Serrano, ja que ell es limita a fer petites modificacions que considera necessàries per a la viabilitat del projecte. En aquesta feina, va comptar amb l'ajuda de l'arquitecte August Font i Carreras pel disseny del gran Palau de Belles Arts. La majoria d'elements monumentals conserven l'emplaçament original, exceptuant alguna de les construccions previstes al parc que amb l'ampliació de l'àrea van desplaçar-se a fora dels jardins de la Ciutadella com és el cas del Palau de Belles Arts (Urbano, 2013, p.128), el qual va canviar el seu caràcter provisional per un de permanent. En general, podem entendre l'exposició com un parèntesi en la història de Barcelona al ser un esdeveniment temporal que després de complir amb el seu objectiu no tenia cap altra funció. La idea principal no conservava a gran part dels edificis dissenyats per l'ocasió, tot i que després la ciutat va poder continuar gaudint d'algunes obres arquitectòniques que es van fondre en el paisatge urbà barceloní (alguns d'ells conservats en l'actualitat com el Restaurant).

En aquesta mateixa època, també trobem el disseny que se'n va der del saló de Sant Joan. La intencionalitat primera va ser harmonitzar el paisatge amb la simetria d'un costat i l'altre del saló, per això es va decidir aixecar al marge dret el Palau de Justícia de Barcelona i en sintonia amb un altre palau al marge esquerre Palau de Belles Arts per donar cohesió a la conformitat d'aquest paisatge urbà (Arranz, Grau i López, 1984, p.82).

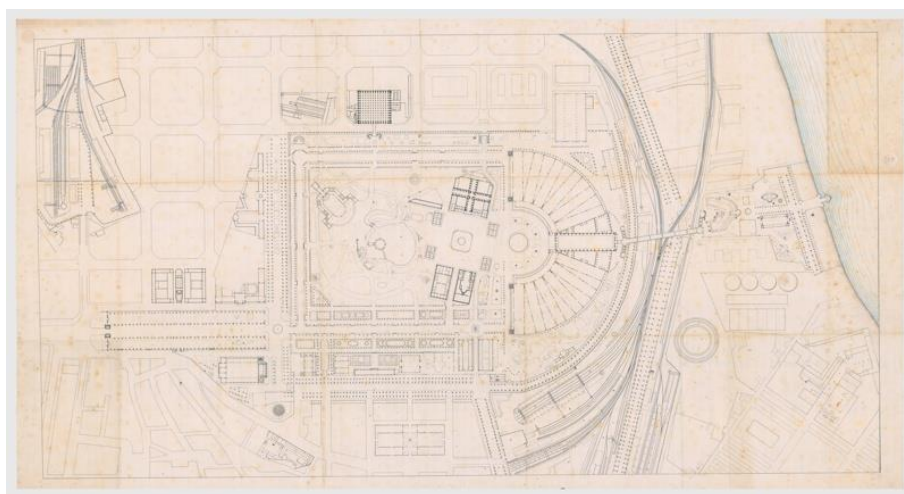

Figura 14. **Plano General de la Exposició Universal**; Elies Rogent; [1887]. Font: Fons Elies Rogent de l'Arxiu Històric del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya.

Un petit exercici d'anàlisi i de canvi d'escala ens pot ajudar a entendre al que alguns autors s'han referit com un gran canvi urbanístic. És cert que la innovació en arquitectura ens va deixar un ric patrimoni etnològic de nous materials i tècniques constructives, però va significar molt més al tenir "alguns monuments com a part significativa del patrimoni de la ciutat" (Grau, 1988, p.325/15). Aquesta innovació en tècnica o disseny, per exemple, és un dels trets diferenciadors de les exposicions universals, però, en termes urbanístics, observar això de manera aïllada no té gaire

sentit. El conjunt urbà, defensat pels experts en la matèria, ha de ser el punt de partida en comptes de la singularitat dels edificis, ja que l'entorn és essencial pel disseny urbà i pel significat que els elements adquireixen i transmeten a la societat.

Algunes de les edificacions van poder transmetre aquests valors durant molt de temps, a diferència d'altres, sobretot perquè alguna, com hem esmentat, continua actualment exposada al parc de la Ciutadella. El palau de Belles Arts no és un exemple d'això, tot i que va estar durant cinquanta-quatre anys acumulant records, fins que una decisió política el va destruir. Parlem, d'una de les obres més conegudes de l'arquitecte català August Font i Carreras. En un primer moment es va situar davant el gran Palau de la Indústria, al costat de la instal·lació "colònies espanyoles", en el costat esquerre del parc. Diverses fonts asseguren que aquest espai era massa petit per acollir un palau tan gran, i es va desplaçar al solar que estem estudiant. L'historiador de l'art Sergio Fuentes assegura que després d'haver catalogat inicialment a l'edifici com temporal, es va apostar per mantenir-lo degut al desig de la ciutat de lluir modernitat com altres ciutats europees ja ho feien (Fuentes, 2012, p.45). Pel que fa al lloc on s'havia previst emplaçar el palau, es va posar l'estoc de "l'ensenyament".

L'obra que venim introduint, es tracta d'un edifici de més de 5.000 m² que estava envoltat per un jardí que tocava la façana nord i est del palau (vegeu figura 15 i 16). Exemple d'arquitectura eclèctica d'inspiració francesa, segons assenyala Urbano (2013), va seguir la popularitat que van guanyar materials com el ferro o el vidre amb aquestes exposicions, i a càrrec de l'arquitecte Joan Torras i Guardiola es va dissenyar la coberta de ferro del palau, un material molt apreciat sobretot després de la Guerra Civil, ja que segons diverses fonts, va ser un dels motius pels quals es va enderrocar l'edifici.

Un aspecte a destacar és el gran jardí que envolta la façana est i nord del palau. En aquest petit espai es va emplaçar una de les quatre fonts monumentals que van aparèixer amb el canvi d'ús militar a civil de l'Esplanada, és a dir, amb la seva conversió en passeig. La font d'Hèrcules, va restar allà fins a 1928. Actualment, s'exhibeix al districte de Gràcia entre el carrer de Còrsega i el passeig Sant Joan.

Figura 15. **Barcelona. Palau de Belles Arts.** [ca. 1900-1920]. Font: AHCB [Arxiu Municipal del Districte de Gràcia (donacions privades)].

Figura 16. *El Palau de Belles Arts durant la celebració de la primera Fira de Mostres al Saló de Sant Joan.* [1920]. Font: Barcelofília.

Torras és una figura molt rellevant de l'època. Després de formar-se com a arquitecte, va dedicar-se a l'ensenyament a l'ençà Escola Provincial d'Arquitectura de Barcelona, on va coincidir amb un personatge representatiu de l'arquitectura catalana August Font al ser alumne seu. Els lligams amb aquest professional, li van permetre portar el seu talent a l'Exposició amb diversos treballs com el que va fer al palau de Belles Arts, el qual va poder lluir el disseny de Torras en la seva estructura (Feliu Torras, 2011, p.33).

L'etapa que es va començar amb la construcció del palau és una de les més importants de la vida del solar. En el debat de l'entorn urbà, destaca per acollir una minúscula part del patrimoni barceloní que actualment està desaparegut, tot i ser un dels símbols arquitectònics de l'exposició, per celebrar-s'hi exposicions de totes les branques artístiques i d'altres àmbits, reunions socials (vegeu figura 17), lloc d'altruisme i d'arribada de les colònies infantils... fins al punt d'esdevenir museu, ser referent en materials i tècniques, i sobretot per ser expressió de la cultura catalana.

Figura 17. *Assemblea de viticultors de Catalunya.* [1911]. Font: AHCB [Arxiu Fotogràfic de Barcelona]. (fotografia de Frederic Ballell Maymí).

És molt interessant fer un breu apunt sobre el valor patrimonial, especialment cultural, que va tenir el palau. Ja hem esmentat la seva funcionalitat principal d'exposar les diferents arts durant l'exposició, però això va més enllà quan l'any 1891 es transforma en el Museu Municipal de les Belles Arts de Barcelona, tal com es pot observar a la figura 18, fins que es va quedar petit i l'any 1934 es traslladen les obres al Museu d'Art de Catalunya (actual MNAC). També, al llarg del segle XX (fins a ser enderrocat) va acollir molts esdeveniments de diversa índole: certàmens literaris, reunions socials, protestes

ciutadanes, actes polítics... motius suficients per poder parlar de la gran funció que el palau va donar a Barcelona.

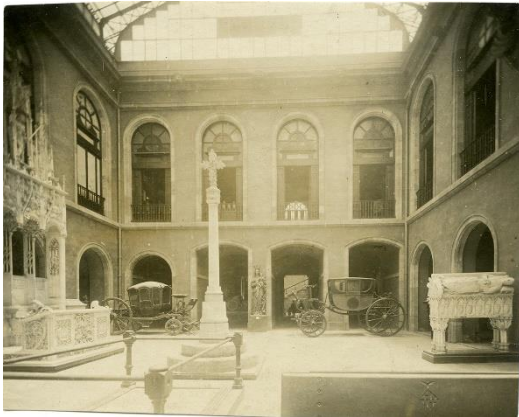

Figura 18. **Barcelona. Museu de Belles Arts.** [1908]. Font: AHCB [Arxiu Fotogràfic de Barcelona].

6.3 El segle XX entre projectes i decisions polítiques

Amb el començament del nou segle, l'art va continuar sent el motor de la popularitat del palau, mentre dècades posteriors va incorporar usos més diversificats dins l'esfera social i política, quan es va prendre el palau com escenari de moviments, reivindicació, divulgació i lluita, especialment en temps de dictadura i de república (Fuentes, 2012).

Molts van ser els actors que van apropiar-se del palau per aconseguir l'objectiu de difondre el seu missatge. En aquest sentit, podem parlar de la relació social-patrimonial que va donar-se durant el temps que va estar en peus. En termes patrimonials, alguns autors han tractat la idea de "la relació de l'edifici amb successos històrics, el valor simbòlic i el significat col·lectiu" (Capel, 2014, p.59).

En aquest cas, i atenent a la visió de Capel, la història ens la dóna el breu període en què Barcelona va celebrar l'Exposició Universal de 1888 i els petits moments en què el palau es va convertir en altaveu social i polític; el valor apareix lligat a l'arquitectura, la tècnica, el reconeixement d'un espai simbòlic per l'art, la societat, la política; i el significat que cadascú li dóna segons la seva experiència, que a vegades pot ser compartit per una gran col·lectivitat i amagat, per altra part.

Figura 19. Detall del **Plano de Barcelona del año 1929**; Vicente Martorell Portas; [1929]. Font: AHCB.

Un document de referència és el plànol dirigit per Vicente Martell Portas. Encarregat uns anys abans de l'esclat de la Guerra Civil, mostra la situació urbana de Barcelona a les portes de la Segona República. Tal com s'assenyala en el propi document, l'any 1929 es va fer una reducció dels plànols parcel·laris que s'estaven fent de la ciutat i el producte final va ser aquest plànol de Barcelona a escala 1:10.000. És possible veure, com el nostre objecte d'estudi continua intacte, classificat com "edifici públic civil" amb un petit jardí que envolta el solar pel cantó est i nord, i la placeta nord adjunta (vegeu figura 19; Annex 1), que actualment no forma part del solar.

Tot i que el barri de la Ribera no va ser objecte de transformació urbana en aquest moment, Barcelona va viure un gran canvi al districte de Sants-Montjuïc a l'acollir l'Exposició Internacional de 1929. En l'anterior document està assenyalat el recinte de l'esdeveniment i les construccions pensades per al moment. Seguint la mateixa essència de l'exposició anterior, la ciutat es va preparar per continuar mostrant una imatge moderna arrel de les novetats elèctriques, i també innovació en arquitectura.

Les primeres dècades del segle XX van ser dinàmiques a nivell local, especialment durant els anys trenta. Després de la dictadura de Primo de Rivera, la qual va utilitzar el palau pels seus *meetings*, i de la Segona República, que també pren el palau com a espai de difusió política fins al punt d'esdevenir símbol del catalanisme (Fuentes, 2012, p.51), arriba la Guerra Civil (1936-1939). Aquest conflicte bèl·lic serà una etapa dura per la ciutat per tots els efectes que la guerra va tenir. La població, els edificis, la cultura, l'economia... de la ciutat són alguns dels aspectes que més es van veure afectats amb l'ofensiva dels aliats.

Els atacs més desfavorables es van donar l'any 1938, arran dels bombardejos de l'aviació feixista italiana els dies 16, 17 i 18 de març. Segons les historiadores Laia Arañó i Mireia Capdevila i Cadell, l'objectiu dels continus i forts atacs eren diversos, però en el marc del

treball destaquem el de “deixar el territori” sense cap utilitat (Arañó i Capdevila i Candell, 2018, p.11).

El patrimoni urbà de la ciutat es va veure molt afectat. Van ser molts els edificis que van quedar inutilitzables o, almenys, alterats per l'impacte d'un dels molts bombardejos que van caure sobre la ciutat. El palau de Belles Arts va ser un dels impactats. El dia 17 març, el gran símbol de l'exposició universal va veure els efectes de la guerra al convertir-se en objectiu. A l'obra *Topografia de la destrucció* (2018) s'aporten un seguit de documents cartogràfics molt valuosos perquè mostren amb detall les localitzacions on van impactar les desenes de bombes llençades contra la ciutat. Entre els punts afectats, destaquem el que apareix al passeig de Pujades número 3 al ser una d'aquestes localitzacions que es van veure afectades per un impacte, sent catalogat el seu estat amb “danys desperfectes” (Arañó i Capdevila i Candell, 2018, p.164).

És important veure el gran contingut patrimonial que es va destruir durant el conflicte. Molts van ser els records històrics que van esborrar els atacs aliats. Els barcelonins van veure com el valor i el significat arquitectònic que la història havia construït es trobava en una posició vulnerable. En aquest sentit, ens podem preguntar per què es va afectar uns llocs i no uns altres. Podem suposar que per motius simbòlics, i pel contingut cultural que resideix als monuments, sense pensar en altres motius. En tots els conflictes, part del simbolisme de les ciutats queda debilitat per evitar preservar uns valors contraris al règim que fa l'ofensiva.

6.3.1 Una odissea de propostes: els Jutjats Municipals

El palau, després de l'impacte no es podia reutilitzar, va ser marginat per part del govern i això va afavorir una lenta degradació (Fuentes, 2012, p.52). Després de la guerra civil, va deixar de tenir l'activitat que li havia caracteritzat durant la darrera dècada del segle XIX amb les exposicions d'art, per exemple, o el primer terç del segle XX amb esdeveniments diversos perquè la bomba que li va caure, va afectar part de l'estructura. A diferència de moments anteriors, el solar entrava en una etapa decadent que va durar tres anys fins a la seva destrucció l'any 1942. El mal estat del palau era visiblement recognoscible en aquest nou paisatge urbà. Davant el desaprofitament d'un espai que, insistim, té una localització cèntrica estratègica, la Comissió Municipal Permanent va pensar una alternativa per donar-li un nou ús. La proposta que es pensa l'any 1939 era fer una estació d'autobusos que donés resposta al trànsit que arribava pel nord-est.

No sorprèn que es proposés aquest emplaçament per acollir la nova estació d'autobusos i no un altre. El districte necessitava descongestionar els seus carrers, atendre al volum de passatgers que entraven i/o sortien per l'avinguda Meridiana, i estar més connectat amb altres parts de la ciutat. Parlem d'un enclavament molt ben posicionat des del punt de vista geogràfic. Tot i això, la proposta no es va portar a terme i el palau va continuar aixecat allà fins que una decisió política provinent de l'Ajuntament franquista de l'època el va ordenar enderrocar, argumentant el seu estat poc reutilitzable.

El projecte d'estació d'autobusos proposat pel barri de la Ribera de Barcelona, recorda al cas del Museu d'Art Jaume Morera de Lleida, l'antiga localització del qual es va voler convertir en l'estació d'autobusos de la ciutat, amb el petit matís que en aquest segon cas sí que es va portar a terme la proposta.

El Museu d'Art de Lleida sorgeix quan, l'entusiasme de la ciutat per tenir aquest tipus de servei cultural juntament amb la disposició del suport econòmic i artístic de diferents entitats, on destaquem la del pintor Jaume Morera, van crear el museu cap al 1917. La simple rehabilitació d'un espai comercial com era el Mercat de Sant Lluís va donar emplaçament temporal al museu fins que va ser traslladat a l'antic convent del Roser. En aquest context, el projecte d'estació d'autobusos apareix a mitjans d'aquest segle quan Lleida no té clara la localització per la doble possibilitat d'aprofitar l'espai de l'antiga estació, o bé, reconvertir l'antic mercat. Com actualment es pot veure a la ciutat lleidatana, el projecte es va portar a terme on antigament va donar servei el mercat i, posteriorment, va obrir el museu. Avui dia, Lleida té un nou projecte d'estació que es situaria molt a prop de l'actual, a tocar de l'estació ferroviària, per tenir una millor funcionalitat i connectivitat, mentre en l'antiga no es descarta la proposta ciutadana de reconvertir el seu ús a activitat comercial.

Tant en el cas de Lleida com en el de Barcelona, és interessant veure com les ciutats estan constantment renovant-se per donar un millor servei a la ciutadania i atendre a les noves o diferents necessitats que porten els nous temps (Bandarin i Oers, 2014, p.47). El britànic sociòleg Patrick Geddes ja va parlar d'aquesta idea d'adaptació i relació estreta entre la societat i el canvi d'espai a finals del segle XVIII per referir-se això.

En aquest sentit, i en relació amb el palau, podríem obrir un debat entorn aquesta decisió d'esborrar del paisatge urbà de Barcelona una petita part del llegat modern que s'havia conservat des de la celebració de l'exposició del 1888, per construir-hi una estació d'autobusos, tot i que, insistim, al final no es va portar a la pràctica.

El mes d'abril de l'any 1942, els mitjans de comunicació anunciaven la decisió de l'alcalde barceloní Miguel Mateu y Pla (1939-1945) d'enderrocar un edifici, al seu judici, inoperatiu. Fuentes (2012) parla que després del període conflictiu hi va haver un especial desinterès polític (Fuentes, 2012, p.52), que, des d'una perspectiva crítica, si s'hagués restaurat quan tocava, possiblement l'edifici podria haver superat els defectes que tenia l'arquitectura. Tot i això, només és un supòsit, ja que diverses fonts mantenen que l'edifici també tenia altres problemes estructurals que van motivar a les autoritats polítiques a prendre la decisió, especialment pel significat polític catalanista que va adquirir durant els anys trenta (Fuentes, 2012, p.53).

L'opinió popular també va donar a conèixer la motivació personal de l'alcalde d'aprofitar el material de l'estructura fèrria per vendre'l, en un moment en què Barcelona havia de donar resposta a tots els danys que va portar la guerra. Aquesta hipòtesi es sustentava pel càrrec presidencial que va tenir a l'empresa automobilista Hispano-Suiza (1935-1945) i pel seu sobrenom de "Mateu el dels ferros". A més, a les bases del concurs que es va celebrar per dirigir les obres de destrucció del palau van establir clarament que era

necessari “garantir la bona conservació dels objectes i materials, la propietat dels quals continua sent de l’Ajuntament” (AMCB, Dossier 263).

Per altra part, tot i que la Carta de Venècia presentada per l’ICOMOS l’any 1965 és posterior a la passivitat política entorn la vulnerabilitat del palau, hem d’esmentar el recull en l’Article 4 del dit document on s’expressa la clara necessitat de mantenir l’herència arquitectònica per tal de conservar-la (ICOMOS, 1965).

Figura 20. Detall del **Plano de Barcelona del año 1943**; Vicente Martorell Portas; [1943]. Font: AHCB.

La Figura 20 (vegeu Annex 1) mostra la trama urbana de Barcelona l’any 1943, moment en què el nostre objecte d’estudi es troba en la mateixa situació de desocupació que té actualment, sense fer-se càrrec de cap tipus d’ús urbà. En aquest document cartogràfic es pot observar com el solar ja no està catalogat d’edifici públic, ni gaudeix de cap espai “jardí”, a diferència del que s’observava a l’anterior plànol de Barcelona dissenyat a finals dels anys vint.

En aquest nou plànol s’aprecia com era la situació de la ciutat després de la guerra, moment en el qual el nostre solar llueix una absència edificatòria després que l’Ajuntament aprovarà el derivi de l’antic palau. Des de 1942 fins al 1964, l’objecte d’estudi va ser solar en el sentit més literal de la paraula (vegeu figura 21). Algunes fonts asseguren que durant un temps, es va aprofitar una petita porció del cantó més meridional per obrir-ne uns banys de caire públic (Barcelofília, 2013), tot i que no s’ha trobat gaire informació relativa a aquest tema.

Figura 21. **Solar resultant de l'enderroc del Palau de Belles Arts.** [1948]. Font: Barcelofília.

L'AHCB conserva un seguit de documents "relatius a les obres de destrucció" i "la construcció d'un nou "nosocomi" per traumatologia i cirurgia d'urgència", que ens permeten aprofundir en la nova etapa del solar a mitjans del segle XX.

Des de finals de 1941 ja hi havia la voluntat de derivar el gran edifici de les belles arts, amb el document que el Servei d'Edificis Culturals va presentar al mes de novembre sobre el seguit de criteris que els possibles candidats que optessin al concurs havien d'ajustar-se per portar a terme l'obra. Onze són els criteris que es van acordar, entre els quals destaquem els més rellevants per l'objectiu del treball:

- Base 1. En aquesta base es defineix l'objecte de concurs.
- Base 2. Especifica la propietat dels materials estrets del palau.
- Base 6. Destaca el pressupost mínim que requereixen els treballs.
- Base 7. Els requisits generals per a poder concursar.

Part d'aquesta voluntat va quedar reflectida i justificada als plans d'obra, els quals van ser definits com a "urgents", per part de l'Ajuntament, a una ponència de reconstrucció presentada el 3 març de 1942 on s'exaltava que:

"(...) [el] edificio se encuentra en el peor estado de conservación y llega incluso a amenazar ruina serà conveniente [que] se acordara su derribo con sujeción a las bases (...)".

(AMCB, dossier 263)

A l'abril d'aquest mateix any es va obrir el període per presentar les candidatures al concurs per dirigir l'enderroc del palau. Són 11 les cartes de sol·licitud que es conserven a l'AHCB a l'expedient 263, totes elles amb oficina a Barcelona, entre les quals destaca l'empresa "Antonio Aenil" dirigida pel contractista d'obres Aleix Moliné, qui va presentar el major pressupost entre tots els candidats, 358.500 pessetes, motiu pel qual podem suposar que va sortir escollit al concurs davant unes quanties econòmiques molt menors per part dels altres participants, però superiors al mínim requerit. Tot i que el senyor Moliné va trigar a ingressar els diners que s'havien d'avançar per fer l'enderroc, el barceloní va acabar pagant-ho tot dins del termini indicat i, per tant, va ser ell qui se'n va encarregar de les obres.

Després del llarg procés per enderrocar el palau de Belles Arts, el solar va estar durant set anys sense tenir cap ús urbà o desenvolupar qualsevol altra activitat de caràcter temporal. Les primeres propostes arriben al llarg dels anys quaranta per part de l'Ajuntament, el qual barrejava la possibilitat d'emplaçar allà el Palau de Justícia Municipal i Serveis d'Estadística.

L'any 1945 hi havia la voluntat de traslladar aquest servei judicial a l'emplaçament del nostre solar, tot i que dos anys més tard al diari La Vanguardia (01/10/1947) es podia llegir que la iniciativa d'obrir els jutjats municipals al solar reservat al Portal de l'Àngel s'estava executant.

Dos anys després, el departament de sanitat justifica que:

"(...) siendo la [opción] más idónea destinar el solar del antiguo Palacio de Bellas Artes para que se construía en él, un Nosocomio completo de Cirugía de Urgencia y Traumatología por las ventajas que se derivan de su emplazamiento (...)".

(AMCB, dossier 2077)

Tal com es va expressar mitjançant una instància l'any 1950, no té gaire sentit adherir dos edificis amb activitats tant diferents, així l'Ajuntament hauria d'atenir-se al que en un principi es va decidir: emplaçar només l'edifici dels jutjats (La Vanguardia, 06/06/1950). Tot i això, es va seguir amb la previsió del centre sanitari.

La diligència d'aquest període va portar al solar d'un extrem a l'altre en poc temps, és a dir, va passar de ser un espai inutilitzat a tenir dues grans propostes força exigents com són el Centre d'Urgència i els Jutjats Municipals, sense oblidar els projectes que no van passar a la pràctica.

Tal com s'assenyala als documents del dossier 2077 conservats a l'AMCB relatius a la construcció d'aquests dos serveis municipals (Centre d'Urgència i Jutjats Municipals), Barcelona, però més concretament el districte de Ciutat Vella, necessitava dotar-se ràpidament d'aquest servei bàsic de la salut, com va expressar el tendent d'alcalde delegat de sanitat en una instància al mes de febrer de 1949. Encara que, per altra part, també es recull la necessitat de tenir uns jutjats que poguessin atendre tot els temes relacionats amb les diferents funcions que desenvolupava.

En aquest sentit, considerant l'estat simultani desocupat d'aquest solar i la imminent necessitat d'un emplaçament de les seves característiques, es va considerar que aquesta era la millor localització pel seguit d'avantatges que proporcionava. El privilegi de poder estar a una distància molt propera a un dels espais naturals de la ciutat com és el parc de la Ciutadella; l'avantatge de ser un espai força ampli per acollir tots els serveis que necessita un edifici d'aquest tipus; la bona comunicació amb altres punts de la ciutat; i també la seva situació en ple centre de la ciutat, dotat d'una infraestructura viària molt ben conservada i apta pels serveis d'ambulància. En termes de pressupost es van destinar un total d'1.923.024 pessetes per fer la construcció, tal com va revelar La

Vanguardia a un article el 20/01/1950, encara que uns mesos després es parlava d'un augment de 70.000 pessetes.

El centre sanitari només tenia previst ocupar la meitat del solar, deixant lliure l'altra meitat, la qual es va aprofitar per acollir les noves instal·lacions judicials. Pot semblar que això va ser un procés fàcil i ràpid per la claredat amb la qual s'explica, però cal saber que, en un primer moment, els jutjats estaven projectats a un solar comprès entre el carrer Duran i Bas, el carrer Capellars i l'avinguda del Portal de l'Àngel. És més, les obres de construcció (excavació i pavimentació) ja estaven començades a la meitat del solar, mentre l'altra meitat encara estava a l'espera de ser intervinguda. Un plànol a escala 1:200 conservat a l'AHCB, dossier 263, ens presenta aquesta primera idea de l'Ajuntament d'edificar allà aquestes dependències.

Tot i això, van considerar que aquest emplaçament era massa petit i poc funcional per la quantitat d'usos que havia d'acollir, i la millor opció que tenien era reubicar-los al nostre solar per tres motius principals: "l'extensió, la regularitat i la proximitat a l'Audiència Territorial" (AHCB, dossier 263). Per tant, en l'emplaçament ja habilitat es van posar altres serveis i els jutjats van passar a l'espai que ocupà l'antic Palau de Belles Arts, adherint-se al Centre Quirúrgic d'Urgència.

És possible pensar que era més adequada la primera proposta situada en ple barri gòtic, ja que a pocs metres de Via Laietana i de la Porta de l'Àngel disposaria de la proximitat de l'edifici de La Caixa de Pensions de Barcelona (1914), del Banc d'Espanya (1955) i altres serveis del mateix caràcter. Però, la decisió de traslladar-ho tenia la voluntat de donar millor servei tant als ciutadans com als treballadors. I ja podia donar millor servei, ja que es va posar un total de 60 M de pessetes (La Vanguardia, 1957) que van arribar als 100 M (La Vanguardia, 1966).

L'any 1955, amb les dependències sanitàries encara en la segona etapa de construcció, trobem que a partir d'aquest moment hi ha un buit sobre el qual va passar amb aquest projecte, ja que apareixen poques referències a aquest edifici, en un moment en què tota la premsa es centra en la construcció del nou i necessari edifici judicial que havia d'abastar tota la superfície del solar. Davant això, la hipòtesi de la qual partim és que l'any 1956 s'estaven portant a terme les obres d'un nou Hospital d'Urgència al carrer García Morato (actual avinguda de les Drassanes). És possible que l'obertura d'aquest nou centre sanitari fos el trasllat de les dependències que s'estaven aixecant al solar del passeig Lluís Companys (en aquell moment Saló Victor Pradera) als anys cinquanta del segle passat. Per tant, es pot suposar que les pressions a l'Ajuntament de Barcelona per aixecar només l'edifici dels jutjats va portar a buscar altres alternatives, entre les quals es va escollir la localització en la qual encara es desenvolupa la mateixa activitat.

Dins el ventall de propostes urbanístiques que han inclòs el nostre objecte d'estudi dins la seva àrea d'actuació, trobem un *Anteproyecto de un Aeropuerto Civil y una estación central de Autocares de líneas*. Ens referim a un document que data del mes de gener de 1956, signat per Jaime Canals Colom, del qual no disposem més informació de la transmesa pels mitjans de comunicació, ja que és d'accés exclusiu, on es posava especial

atenció a l'eix de comunicacions en què s'hauria convertit el passeig Lluís Companys, aleshores Víctor Pradera, si s'hagués portat a la pràctica un projecte d'aquestes característiques, en una àrea amb un alt contingut i valor històric.

A la Figura 22 podem observar la trama urbana de Barcelona l'any 1958, moment en què hi ha diversos projectes "sobre la taula" i el solar es troba en el seu estat més natural. Parlem d'un plànol aixecat per enginyers com un encàrrec que els hi demana l'Ajuntament de Barcelona.

Figura 22. Detall del **Plano de la ciudad de Barcelona del año 1958**; Ajuntament de Barcelona; [1958]. Font: AHCB.

Cal fer un petit incís sobre el canvi de nomenclatura d'alguns dels carrers, avingudes o places de la ciutat. Durant el nou règim dictatorial, molts noms van canviar per adoptar-ne altres amb caràcter franquista. Així, el saló Sant Joan va passar a dir-se Víctor Pradera, una figura clau de l'època, fins que l'Ajuntament va tornar a canviar-lo a finals dels anys setanta.

Arrel de l'exemple de l'avantprojecte, és necessari pensar en el potencial geogràfic i poc aprofitat de l'àrea que envolta el nostre solar. Diversos són els projectes que destaquen per voler desenvolupar-se en la centralitat de Barcelona, i no sorprèn que hi hagin sigut diverses les propostes que han apostat per aquest emplaçament cèntric, històric i estratègic. Orientades a la comunicació, la mobilitat i la connectivitat amb la resta del municipi, la idea era suggeridora, tot i que no van acabar de materialitzar-se.

El projecte que sí que es va tirant endavant va ser el del nou edifici dels Jutjats Municipals de Primera Instància (vegeu figura 23), el qual no es va finalitzar fins al 1964, dos anys abans que fossin inaugurats pel dictador Francisco Franco. Els arquitectes que van portar l'obra van ser Joaquim Sellés i Codina, juntament amb Joaquim Porqueres i Banyeres. Tots dos van treballar com a arquitectes municipals a l'Ajuntament de Barcelona, el primer, i al de Lleida, el segon.

Figura 23. ***Jutjats Municipals de Primera Instància***. [2017]. Font: El Periódico (fotografia d'en Josep García).

Les dependències judicials van estar donant servei al passeig Lluís Companys durant aproximadament quaranta-cinc anys, encara que van estar aixecats fins al 2017. Un llarg temps en el qual la societat va poder gaudir d'un bon servei fins que l'edifici va quedar inutilitzable per diversos motius durant els primers anys del nou segle.

6.4 La passivitat política i els reptes del segle XXI

La incertesa és el concepte que millor defineix la darrera etapa que analitzem. El segle XXI esdevé un període intens al llarg de les dues primeres dècades, encara que només es fa referència a una única edificació aixecada al solar, la qual ha sigut capaç de donar un nou significat a l'espai analitzat.

L'edifici dels jutjats, al solar des dels anys seixanta, va continuar donant servei fins a l'any 2009, tot i que des de 2006 ja es parlava de possibles alternatives. Diversos motius són els que van motivar la seva inutilització i, inevitablement, el seu estat d'abandonament per part de l'esfera política. Defectes en l'estructura és la principal raó que va donar pas a una progressiva marginació de les instal·lacions, a la que s'afegí el context de crisi econòmica i la seguretat. La imatge va passar de ser dinàmica a una decadència que s'agreujava amb la passivitat i/o falta de recursos.

El conseller de l'Ajuntament de Barcelona, Santiago Ibarra, a l'entrevista concebuda al mes de maig va afirmar que "l'edifici tenia aluminosis, un problema del material que està feta la uralita [amiant]. Era un edifici contaminant, per la qual cosa s'havia d'enderrocar, i l'enderroc d'un edifici contaminant no es fa en dos minuts" (Ibarra, 2022; vegeu Annex 3).

Diversos altercats amb l'ocupació de l'edifici, la seguretat ciutadana pel possible esfondrament i els efectes de degradació per causes meteorològiques són les principals causes que van fer decidir-se a l'Ajuntament l'any 2009 sobre el seu enderroc. A més, feia temps que ja es tenia una alternativa per substituir l'edifici, la qual es manté avui en dia, per construir-hi l'Audiència Provincial. La idea era traslladar de l'altre costat del carrer aquestes dependències, per alliberar i reservar el Palau de la Justícia a un únic ús.

L'any 2016, després de set anys sense activitat, hi va haver una segona intenció d'enderroc. La primera va ser l'any 2008. El pressupost i la falta de consens polític entre la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona van mantenir intactes els plans fins que van reunir-ne les condicions econòmiques necessàries per portar endavant les dues obres (enderrocament i aixecament). Encara que la Generalitat disposava dels recursos per afrontar la primera fase, no en tenia per assolir la segona fase. La quantitat que es requeria quan es va pensar el projecte superava els 35 M. Això, en el moment de la veritat va arribar als 55 M aproximadament. L'any 2017 ja es reunien els 2,8 M per començar els plans que feia una dècada que estaven en estat "pendent" i, el 14 de juny d'aquest any s'enderrocava un edifici que ha format part de la identitat del solar durant cinquanta-tres anys.

El llarg camí que han recorregut els Jutjats Municipals recorden als continus esforços per dotar a la ciutat comtal amb una biblioteca provincial. Sent Barcelona l'única província catalana sense aquest servei públic, fa tres dècades que es va començar "el repte" de trobar un emplaçament adequat per obrir-la. A principis de segle s'optava pel Mercat del Born, tot i que finalment s'ha pensat en un solar a tocar de l'Estació de França. L'obertura està programada pel 2023, encara que els treballs d'aquest caràcter són lents pel que venim veient.

Els jutjats municipals, una vegada van desaparèixer, es van traslladar al municipi veí de l'Hospitalet de Llobregat, prenent la Ciutat de la Justícia com la localització més idònia. La decisió es podria justificar amb el desig administratiu de concentrar totes les dependències judicials en un únic lloc. La lògica de tenir tot un espai dedicat a un mateix ús, s'explica per una millor efectivitat i comoditat ciutadana. "La Ciutat de la Justícia tenia distribuïda [les seves dependències] (...). La concentració té sentit. És una cosa política i fa temps que els geògrafs, els arquitectes i els urbanistes se n'adonen que generar hubs d'activitat funciona" (Ibarra, 2022; vegeu Annex 3).

L'entitat que es va encarregar dels treballs de desconstrucció va ser la formada per les empreses Construccions DECO i Francisco Alberich, agrupats temporalment per desenvolupar aquesta tasca. En un principi es va pensar que l'empresa GISA s'encarregués de les obres l'any 2008, i un informe arqueològic encarregat per aquesta ho demostra, però l'Ajuntament no tenia els recursos necessaris per a tot el projecte. Tot i això, el debat de rehabilitar abans que fer de nou també va estar present els anys que va estar tancat. Els problemes en l'estructura i l'elevat cost que portava millorar un edifici en aquest estat, va acabar de decantar a l'Ajuntament per la segona opció. Encara que "la conservació és una part més de la planificació urbanística" (Ganau Casas, 1999, p.79) i l'hem defensat en tot moment, també hem de ser crítics i considerar la millor solució.

Tot apuntava un desbloqueig de la complexa situació del solar durant una dècada, quan l'any 2018 una intervenció arqueològica va portar a la llum un jaciment amb restes d'èpoques diverses, i el procés es va tornar a aturar. Parlem d'una "zona d'expectativa arqueològica", en la qual no és la primera vegada que es troben restes de qualsevol tipus. En ple centre històric de la ciutat, no sorprèn una troballa d'aquestes característiques. Ja ho va expressar bé en Jordi Serra, arquitecte del Servei

d'Arqueologia de Barcelona, en l'entrevista que ens va concebre, on clarament expressa el potencial arqueològic no només d'aquesta zona, sinó de tota la ciutat (vegeu Annex 3).

Una hipòtesi que es va mantenir durant un temps va ser la possible presència al subsòl d'aquest solar, d'un dels 1.295 refugis antiaeris, que es van construir arreu de la ciutat durant la Guerra Civil per defensar a la població dels atacs dels aliats. La hipòtesi es sustenta per una llista que va fer la Junta Local de Defensa Passiva de Barcelona a finals dels anys trenta, en la qual el número 1233 suposadament es trobava sota el palau de Belles Arts. Podríem suposar que es va projectar un refugi allà, però no es va materialitzar. Si atenem al document informatiu del treball arqueològic realitzat pel servei municipal d'arqueologia, es pot veure que en cap moment es va trobar cap possible refugi, i qui va dirigir la intervenció ens ho va confirmar (vegeu Annex 3).

En aquest context, cal referir-nos a l'*Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona*, una publicació anual que fa el Servei d'Arqueologia sobre les principals intervencions realitzades aquell mateix any. En relació amb la que es va fer en el nostre objecte d'estudi trobem que el seu abast no arriba als 1.500 m², però allà on es va excavar es van trobar diversitat de restes. A l'anuari publicat l'any 2020, a l'apartat corresponent a la intervenció realitzada al solar del Passeig de Lluís Companys es pot llegir relatiu a les restes que les primeres daten del segle IV amb una necròpoli medieval, mentre les més contemporànies són del segle XIX amb el Palau de Belles Arts; a més, altres elements històrics que s'han trobat són les cases del barri de la Ribera entre els segles XVI-XVIII (Serra Molinos, 2020, p.96-101). Aquesta intervenció va significar un rellevant descobriment, ja que d'una petita secció vam poder conèixer una petita part del patrimoni històric de la ciutat.

Entre el conjunt de restes arqueològiques, a diferència del que es va poder llegir en alguns retalls periodístics, cap d'elles es va identificar com romana. Els mitjans de comunicació van tractar el tema de manera equivocada que diferia amb el treball molt ben documentat del servei d'arqueologia. Des del punt de vista crític, és necessari saber que els informes arqueològics que es van presentar mostren clarament el tipus de restes que la història havia anat amagant i acumulant en el solar, entre les quals no hi havia de romanes, sinó que eren medievals.

Després d'aquesta "primera part" dels treballs arqueològics, el solar torna al mateix estat de desapropietament vist entre 1942-1964 que, d'alguna manera va motivar la intenció de celebrar una consulta ciutadana per decidir quins usos temporals podria assumir aquesta àrea fins que el projecte de l'Audiència Provincial traspases el paper. En termes participatius, la població d'una ciutat és un dels actors més importants a tenir en compte davant la presa de decisions, ja que és ella la que gaudeix i experimenta la ciutat. No s'ha pogut trobar gaire informació sobre aquesta suposada intenció, potser per la ràpida aparició d'un nou projecte urbanístic centrat a resoldre el problema de l'habitatge de la ciutat, però hem trobat que en 2020 sota el lideratge ciutadà es va crear la plataforma "Salvem el Solar dels Jutjats", on gent del barri va expressar la seva opinió

respecte els usos que havia d'acollir un solar. La seva voluntat era apostar pels usos socials tal com mostra el manifest i el cartell (vegeu Annex 4) que van utilitzar a la reunió.

A finals del 2019, el govern d'Ada Colau va impulsar una proposta d'habitatge social a una part del solar, atenent així a dos assumptes alhora. Tot i que, abans d'això, a l'esfera política de l'oposició van expressar que era convenient la convivència d'activitats com usos sanitaris (proposta vista en els anys cinquanta) o policials, una suggeridora opció ben diferent i desmarcada a les anteriors.

Tot i que al Portal d'Informació Urbà s'especifica que el solar no pot acollir usos residencials, com ja s'ha fet altres vegades a la ciutat, el més previsible seria una modificació del Pla General Metropolità. En termes de planificació, el mateix portal inclou la nostra àrea d'estudi en diversos àmbits de planejament: 5 plans d'ordenació, 10 plans d'usos i 36 globals, que no l'afecten per desenvolupar els projectes que des de l'administració autonòmica i/o municipal vulguin fer. El solar està catalogat com espai d'equipament comunitari i dotacions, per tant, no hi hauria cap inconvenient en construir-hi els 200 habitatges que promou l'Ajuntament, així com el projecte més probable i consolidat de l'Audiència Provincial. Per altra part, el solar és propietat del govern municipal, però està en cessió des de fa temps a la Generalitat amb l'única condició de desenvolupar usos judicials. En el cas que es prevegi cap altre ús urbà s'hauria de tornar el solar a l'Ajuntament de Barcelona per tornar a cedir-lo de nou al departament respectiu.

6.4.1 I ara que fem?

En l'actualitat el solar continua sense cap ús urbà. Moltes han sigut les propostes suggerides des de l'enderrocament de l'últim edifici conegut, però cap d'elles s'ha portat endavant. La falta de consens polític i el pressupost són els principals motius de la seva actual desocupació. L'opció més factible són els usos temporals o socials que reclamen els veïns del barri, encara que l'únic esdeveniment que ha acollit en aquest temps ha sigut Model. Festival d'Arquitectures de Barcelona.

El passat mes de maig, l'Ajuntament de Barcelona juntament amb el COAC, van impulsar aquesta iniciativa d'"arquitectura experimental" amb la qual la ciutadania podia submergir-se en altra ciutat. La finalitat de l'exposició era donar-nos una espècie d'eina o, més bé, ser el mitjà que ens apropi a un nou model de ciutat. L'esdeveniment va tenir lloc, entre el 5 al 15 de maig del 2022, en cinc espais arreu de la ciutat: Plaça de Catalunya, Llosa de la Ronda de Sant Antoni, Plaça d'Idrissa Diallo, Passeig de Lluís Companys i Plaça Reial.

En aquest sentit, durant uns dies, el solar va estar configurat per un seguit d'elements que dibuixaven un supòsit d'edificació, i també va exposar una gran pancarta amb una "memòria cronotròpica" (obra de Flexo Arquitectura) en la que s'exaltava tots els usos del solar a través de l'evolució històrica de la parcel·la des d'èpoques ben primerenques a l'època medieval fins a l'actualitat (vegeu figura 24).

Figura 24. **Memòria cronotròpica del solar del passeig Lluís Companys.** [2022]. Font: Model. Festival d'Arquitectura de Barcelona.

L'objectiu era "aixecar i juxtaposar les arquitectures desaparegudes" del solar (Model, 2022). Model Festival amb la col·laboració de Flexo Arquitectura van realitzar uns treballs molt interessants per la nostra anàlisi. Van projectar en un mateix pla l'edifici del Palau de Belles Arts amb l'edifici dels Jutjats Municipals, permetent-nos veure una sobreposició dels dos darrers usos, ben diferents entre ells, en un mateix espai (vegeu figura 25). Repensar com volem dissenyar la nostra ciutat a partir del que hi havia al passat, posa de relleu el tema patrimonial que hem defensat. Venim exaltant el valor que amaga aquest espai a partir de les seves diverses funcionalitats, i aquest festival el que ha fet és agafar els usos urbans passats i donar-los una nova visió. Aquest petit exercici de reflexió ens mostra tot el potencial urbanístic que és desaprofitat.

Figura 25. **Sobreposició del Palau de Belles Arts i dels Jutjats Municipals.** [2022]. Font: Model. Festival d'Arquitectures de Barcelona.

Després de les jornades "arquitectòniques", és imprescindible pensar en el futur del solar. Cal preguntar-nos si el passat ens pot ajudar a veure cap a on volem anar i també quin podria ser el camí més adequat. El debat que proposem és força obert, però és

necessari per trobar un nou ús urbà. El diari El Periódico va publicar una notícia en la qual es podia llegir una afirmació molt significativa: “la pressa per la demolició i la falta de diners per erigir la nova seu porten a una conclusió: la de què allà hi haurà durant anys un solar” (Albarat i Sust, 2017).

A diferència d'altres treballs que han tractat el tema des de perspectives ben diferents com la història o l'arqueologia, però relacionades amb la proposada en aquest estudi, la geografia aporta un aspecte poc tractat respecte a la situació actual del solar.

Alguns dels avantatges urbanístics que s'haurien de valorar en propostes futures són:

- El valor històric. Molts són els records amagats en poc més de 5.000 m². Ja ens ho va dir en Jordi Serra. Tant la història com l'arqueologia han sabut transmetre el valor del solar. La geografia també té molt a dir i a aportar amb la seva visió multidisciplinària.
- La centralitat. L'emplaçament en ple centre històric de Barcelona gaudeix de centralitat, a diferència de la situació perifèrica que va tenir en altres moments històrics.
- La comunicació i la connectivitat. Un avantatge és la bona comunicació viària mitjançant el transport públic (Estació de França, servei d'autobús, Estació de metro i tren, i Tramvia) i el transport privat (connectivitat per l'Avinguda Meridiana amb municipis veïns) que et permeten arribar-hi des de qualsevol punt de la ciutat de manera ràpida i directa. A més, l'obertura d'un aparcament privat fa uns anys al passeig Lluís Companys facilita l'arribada en vehicle privat (les obres d'excavació no van incidir al subsòl del solar i no es va veure afectat).
- La bona conservació de la trama viària i l'accessibilitat. Tant els carrers com la carretera presenten un estat bo pel trànsit de persones i de vehicles.
- L'entorn més proper. A pocs metres del parc de la Ciutadella, del centre històric, de l'Arc del Triomf... esdevé un lloc important pel context geogràfic en el qual es troba. La proximitat a punts d'interès com aquests és un punt a valorar.
- El potencial econòmic. Lloc de pas de gent i de vehicles, podria incentivar certs usos comercials o turístics.

6.4.2 Quin és el futur del solar?

La situació actual del solar no és cap misteri. Sense cap ús urbà, els seus aproximadament 5.000 m², esperen noves propostes per continuar adquirint significat, encara que ja ens ha acostumat a veure'l en aquest estat.

El govern actual ha de saber aprofitar aquest seguit d'avantatges urbanístics quan determinin els propers passos del solar. Les negociacions estan en curs, tal com ens va confirmar el conseller Ibarra, però avui dia ressonen unes opcions més que d'altres atenent als interessos de l'administració com són la possible obertura d'un nou Centre d'Assistència Primària o unes pistes esportives.

Encara que parlem d'un ventall ampli de projectes, la proposta de l'habitatge social no queda oblidada. Continua sent una candidata potencial, tot i que esdevindria un ús urbà

temporal aixecat a la meitat del solar, ja que el principal objectiu de la Generalitat, qui té la cessió del solar en l'actualitat, és l'Audiència Provincial. Però, per complir amb això s'utilitzarien mitjans com l'ús residencial per acabar de tenir el pressupost.

Des del punt de vista crític, és important dotar al districte dels serveis que requereixi la seva població. Atesa a la necessitat d'un nou CAP o d'habitatge social en un moment de crisi arrel del context pandèmic del qual venim, el més aconsellable i adequat seria proveir a la societat barcelonina dels serveis bàsics per cobrir la "saturació" sanitària que té el barri. Això, només és una possible visió de les moltes que se'n poden fer, però com bé ho va expressar el conseller a l'entrevista "el futur del solar és que encara la Generalitat no executa el pla de l'Audiència Provincial i nosaltres estem amb negociacions perquè ens retorni el solar sencer o una part del solar. El futur és obert" (Ibarra, 2022). Fa uns anys que es va votar la cessió del solar, trobant partits polítics que estaven en contra. Per tant, l'objectiu és clar així com també ho és que si propers passos requereixen un informe arqueològic, es començaria la "segona part" de l'excavació començada l'any 2018 que podria donar lloc a noves troballes arqueològiques.

D'alguna manera el caràcter distintiu patrimonial, però igualment aplicable a altres aspectes, és el que s'ha de reconèixer "per construir el futur" (Capel, 2014, p.151). No sabem quin serà el projecte que pugui gaudir d'un solar tan especial amb un gran recorregut històric, però el que podem més o menys afirmar és que la proposta desenvolupada per l'administració que sigui serà una privilegiada per estar en un emplaçament tan requerit, des d'una perspectiva urbanística, que d'alguna manera ha seguit un bon camí. Si ens fixem en els esdeveniments i arquitectures que li han donat significat (vegeu figura 26), totes han sigut grans edificacions, molt valorades des del punt de vista patrimonial, per la ciutat i pels barcelonins.

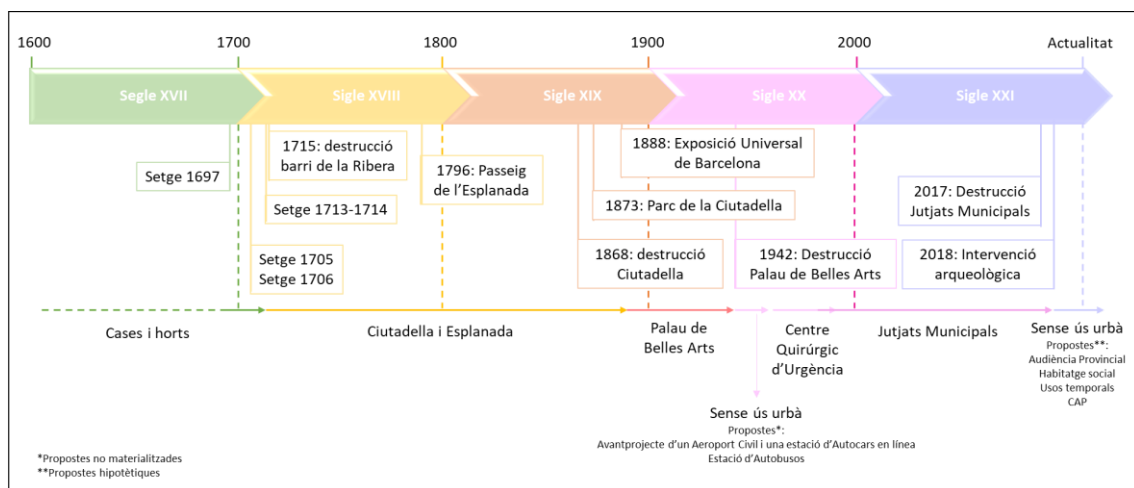

Figura 26. **Cronograma de l'evolució del solar.** Font: Elaboració pròpia.

7. Conclusions

El patrimoni urbà és un record del nostre passat, és una part molt important de l'herència cultural que les diferents societats deixem com a part de la nostra cultura. Les generacions posteriors són les que han de reconèixer el seu valor i adoptar una actitud conservacionista en la mesura de lo possible. La ciutat ha de saber combinar tant la perspectiva de passat per saber d'on venim com la perspectiva de futur per saber cap a on volem anar. El patrimoni és només un dels molts mitjans a través del qual construïm la nostra identitat i un dels responsables del significat que té el lloc on estan.

Autors com Patrick Geddes han defensat una teoria que vincula l'evolució de la societat amb el caràcter resilient de l'espai. La capacitat d'adaptació dels llocs ha de respondre a la successió de novetats i necessitats que introdueix cada població. La ciutat es transforma pels canvis que la societat introdueix en un moment i lloc determinat. Els factors interns són tan importants com els factors externs, ja que les influències no provenen només de dins de la ciutat sinó que també provenen d'altres esferes.

En aquest context conceptual, un solar desocupat ha sigut l'eina necessària per portar a terme l'aproximació geogràfica al patrimoni urbà de la ciutat que ens havíem proposat. El caràcter transformador de Barcelona és indiscutible. Tant l'arqueòleg com el conseller que hem entrevistat han coincidit a l'identificar el dinamisme urbà com a propi de la ciutat comtal. El nostre objecte d'estudi només ha sigut el canal per tractar un tema tan interessant, com hem comprovat, per a moltes disciplines.

Reconstruir el paisatge històric urbà ens ha apropat al passat, i possiblement, al futur del solar. Si en les últimes dècades ha estat subjecte a tantes possibilitats, què trobarem d'aquí a un temps? Quina seria l'opció més adequada pel barri i/o la ciutat? Això és una línia d'investigació que haurà d'esperar, per tant, comencem per preguntar-nos com ha estat el camí fins arriba al seu estat actual.

En la narrativa era més convenient utilitzar l'adjectiu desocupat que buit, ja que el primer concepte parla de l'absència edificatòria mentre l'amplitud del segon el limita fins i tot de significat. Amb la intervenció arqueològica que es va fer l'any 2018, clarament es van descobrir molt dels rècords que s'han anat amagant a l'emplaçament que hem estudiat i amb els quals s'ha pogut reconstruir el seu paisatge. A manera de símil, el solar ha passat de ser un paper en blanc fins que hem descobert com llegir aquest paper suposadament en blanc, però que, en realitat, està ben escrit.

Una mirada històrica ens ha descobert a finals del segle XVII i principis del segle XVIII el barri de la Fusina, una àrea a la perifèria de la ciutat en la qual convivia cases i horts alterats per factors externs ofensius. Les decisions militars són les responsables del significat que va adoptar el barri de la Ribera, transformat per assolir els objectius militars fins a l'any 1868. El segle XIX serà rellevant per la identitat barcelonina, ja que d'alguna manera obre la ciutat al context global i això afecta de ple al solar. Amb la industrialització es posa en relleu la necessitat d'adaptar-se als nous temps moderns, i diversos són els projectes urbanístics que donen una nova imatge a Barcelona, com el projecte de Ciutadella de Fontserè clau per delimitar l'objecte que estudiem. Actuacions

privades i públiques són les que condicionen el solar. L'Exposició Universal de Barcelona és l'actuació més coneguda, la qual va donar l'oportunitat al solar d'acollir el Palau de Belles Arts fins a l'any 1942, i va atorgar un caràcter cèntric que difereix de la situació perifèrica anterior. En quant al segle XX, gaudirà d'aquesta centralitat i d'una nova identitat a l'aixecar-se els Jutjats Municipals de Primera Instància, però recordem que van ser moltes les propostes que van reconèixer el potencial geogràfic del solar molt abans de la consolidació d'aquesta.

En l'actualitat, s'hauria de tenir present aquest potencial a les negociacions que porten a terme les administracions implicades sobre el possible futur del solar. Habitatge social, un CAP o usos temporals són les propostes que més ressonen. Una opció seria fer un estudi sobre quina seria la millor alternativa basant-se en criteris geogràfics. Encara que això és exigent per tot el treball que requereix, és necessari per als veïns del barri i del districte que ja han mostrat el desig d'estabilitzar el solar amb usos socials a partir del moviment ciutadà originat l'any 2020.

La perspectiva multiescalar ha sigut clau per l'anàlisi. Anar més enllà del solar i incorporar una visió de conjunt ha facilitat l'estudi, especialment en aquelles etapes en què no ha sigut fàcil reconstruir la història del solar per la sobreinformació, o pel contrari, per la poca documentació. Tot i això, hem aconseguit integrar aquesta visió i relacionar l'evolució amb el context geogràfic, el qual ens ha mostrat que la majoria de decisions urbanístiques que han afectat el solar han respectat l'entorn més proper encaixant una continuïtat i harmonia del paisatge urbà.

En conclusió, totes les fases per les quals ha passat el solar des del segle XVIII fins a l'actualitat han donat resposta en més o menys mesura a les necessitats militars, polítiques i socials del moment. Des de la "talladura" i l'esplanada de la Ciutadella, passant pel Palau de Belles Arts i fins als Jutjats Municipals, totes i cadascuna de les edificacions (o espais) que han conformat (i conformaran) el patrimoni urbà de la ciutat són clau per dotar de significat a un solar desocupat ben ple de rècords, que està a l'espera de començar la seva propera etapa.

8. Fonts i bibliografia

Arxius i cartoteques

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona

Arxiu Fotogràfic de Barcelona

Biblioteca de Catalunya

Biblioteca de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona

Biblioteca Nacional de España

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

Fonts inèdites

Direcció de Serveis de Gestió Urbanística. (1941): Enderroc Palau Municipal Belles Arts al Pg. Pujades,1. Barcelona: AMCB, dossier 263, signatura topogràfica 2 - D - 03 - 01 - C - 15707.

Direcció de Serveis de Gestió Urbanística. (1949): Acord pel qual es desisteix d'instal·lar els jutjats municipals en l'edifici que es construïa amb aquesta finalitat al Portal de l'Àngel, i proposta d'ubicar-los a l'edifici que es projecta en el solar de l'antic Palau de Belles Arts, al saló de Víctor Pradera (passeig Lluís Companys), on s'ha de construir també un "nosocomio" per traumatologia i cirurgia d'urgència. Barcelona: AMCB, dossier 2077, signatura topogràfica 2 - D - 03 - 01 - C - 15776.

Fuentes, S. (2010): *El Palau de Belles Arts de Barcelona: gènesi, vida i mort (1887-1942)*. [Tesi de màster, dirigida pel Dr. Joan Molet i Petit]. Barcelona: Departament d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona.

Bibliografia

Ajuntament de Barcelona (1987): *Catàleg del patrimoni arquitectònic històric-artístic de la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Àrea d'Urbanisme i Obres Públiques, Servei de Protecció del Patrimoni Monumental.

Arañó, L.; Capdevila i Candell, M. (2018): *Topografia de la destrucció: els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil (1936-1939)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Arranz, M.; Grau, R.; López, M. (1984): *El Parc de la Ciutadella: una visió històrica*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Bandarin, F; Oers, R. van. (2014): *El paisaje urbano histórico: la gestión del patrimonio en un siglo urbano*. Madrid: Abada.

Capel, H. (2014): *El Patrimonio: la construcción del pasado y del futuro*. Barcelona: Ediciones del Serbal.

Ciervo, J. (1943): *Historial del Palacio de Bellas Artes*. Barcelona: Imp. Viuda de R. Tobella.

Feliu Torras, A. (2011): "Joan Torras Guardiola, empresari i tècnic", dins A. Feliu Torras i A. Vilanova Omedas (eds): *La Barcelona de ferro. A propòsit de Joan Torras Guardiola*. Barcelona: MUHBA, 17-35.

Marina, A. (2011): "Les arrels de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888", dins A. Feliu Torras i A. Vilanova Omedas (eds): *La Barcelona de ferro. A propòsit de Joan Torras Guardiola*. Barcelona: MUHBA, 213-234.

Fuentes, S. (2012): "El Palau de Belles Arts: un edifici oblidat". *L'Avenç*, núm. 376, 44-53.

- Ganau Casas, J. (1999): *La Protección de los monumentos arquitectónicos en España y Cataluña 1844-1936: legislación, organización, inventario*. Lleida: Universitat de Lleida, Servei de Publicacions.
- Garcia i Espuche, A. (2009): *La Ciutat del Born: economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Garcia i Espuche, A. (2012): *Política, economia i guerra: Barcelona 1700*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Grau, R. (1988): *Exposició Universal de Barcelona: llibre del centenari, 1888-1988*. Barcelona: Comissió Ciutadana per a la Commemoració del Centenari de l'Exposició Universal de Barcelona de l'Any 1888.
- Lowenthal, D. (1998): *El Pasado es un país extraño*. Madrid: Akal.
- Montaner, M. C.; Nadal, F. (2011): *Aproximacions a la història de la cartografia de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona i ICGC.
- Serra Molinos, J. (2020): *Passeig de Lluís Companys, 1-5. Passeig de Pujades, 3. Passeig de Picasso, 1. Placeta de Vicenç Albert Ballester*. Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2018, 96-101. Disponible a <https://ajuntament.barcelona.cat/arqueologiabarcelona/wp-content/uploads/Anuari-Arqueologia-2018-baixa.pdf>.
- Soto, J. L. L. (2011): *El paisaje urbano histórico: modas, paradigmas y olvidos*. Ciudades: Revista del Instituto Universitario de Urbanística de la Universidad de Valladolid. Núm. 14, 15-38.
- Urbano, J. (2013): *Eclecticisme i arquitectura: August Font i Carreras (1845-1924)*. Barcelona: Dux.
- Vilagrà i Ibarz, J. (1984). Creixement urbà i producció de l'espai a Lleida (1940-1980). *Documents d'Anàlisi Geogràfica*. Núm. 5, 97-138.

Webgrafia

- Ajuntament de Barcelona. (2022): *Punts d'interès del districte*. [en línia]. Disponible a <https://ajuntament.barcelona.cat/ciutatvella/ca/punts-dinteres-del-districte-0>. [Consultat 20 d'abril de 2022].
- Ajuntament de Barcelona. (n.d.): *La Exposición Universal de 1888*. [PDF]. Documentos "Exposición Universal de 1888 1-16". Barcelona: AMCB. Disponible a https://ajuntament.barcelona.cat/arxiumunicipal/arxiucontemporani/sites/default/files/documents_exposicio1888_1-16.pdf. [Consultat 8 de maig de 2022].
- Albalat, J.G.; Sust, T. (2017): Barcelona pone trabas a Justicia para el derribo de los antiguos juzgados. [en línia]. *El Periódico*. Disponible a <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20170308/barcelona-pide-garantias-a->

justicia-para-el-derribo-de-los-antiguos-juzgados-5884636. [Consultat 20 de març de 2022].

Barcelonauta, M. (2013): Palau de belles arts. (1888-1942). [blog]. *Barcelofilia*, 26 d'agost. Disponible a <http://barcelofilia.blogspot.com/2013/08/palau-de-belles-arts-1888-1942.html>. [Consultat 18 de maig de 2022].

Barcelonauta, M. (2017): Edifici de Jutjats. Passeig de Lluís Companys / Passeig de Pujades / Carrer Comerç. (1964-2017). [blog]. *Barcelofilia*, 12 de juliol. Disponible a <http://barcelofilia.blogspot.com/2017/07/edifici-de-jutjats-passeig-de-lluis.html>. [Consultat 11 de novembre de 2021].

Benvenuty, L. (2019): Barcelona quiere hacer pisos en el solar de los antiguos juzgados. [en línia]. *La Vanguardia*. Disponible a <https://www.lavanguardia.com/local/barcelona/20191028/471231083213/barcelona-solares-juzgados-ciudad-vella-raval-sant-antoni.html>. [Consultat 8 d'abril de 2022].

BOE. (2002): Ley 2/2002, de 14 de marzo, de Urbanismo. *Boletín Oficial del Estado*, 92 (17 de abril de 2002): 14509-14563. Disponible a <https://www.boe.es/eli/es-ct/l/2002/03/14/2>

BOE. (2004): Real Decreto-ley 1/2004, de 5 de marzo, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Catastro Inmobiliario. *Boletín Oficial del Estado*, 58 (8 de marzo de 2004): 10137-10154. Disponible a <https://www.boe.es/eli/es/rdlg/2004/03/05/1>.

Cruanyes, T & Sarrau, M (editors): (2021): *Telenotícies vespre* [programa de televisió], 06 desembre de 2021. Barcelona: TV3, Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. Disponible a <https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/telenoticies/telenoticies-vespre-06122021/video/6133290/>. [Consultat 8 de desembre de 2021].

II Congreso Internacional de Arquitectos y Técnicos de Monumentos Históricos. (1964): *Carta internacional sobre la conservacion y la restauracion de monumentos y sitios*. [PDF]. ICOMOS. Coneguda com Carta de Venècia. Disponible a https://www.icomos.org/charters/venice_sp.pdf. [Consultat 7 de maig de 2022].

Junta de la FAVB. (2020): *Cartell*. [PDF]. Federació d'Associacions Veïnals de Barcelona. [Cartell de la reunió Salvem el Solar dels Jutjats]. Disponible a https://participa.favb.cat/assemblies/reunionsFAVB/f/806/meetings/1289?filter%5Bdate%5D%5B%5D=past&locale=es&per_page=100. [Consultat 8 de juny 2022].

Junta de la FAVB. (2020): *Manifest Salvem els Jutjats*. [PDF]. Federació d'Associacions Veïnals de Barcelona. [Manifest elaborat per Salvem el Solar dels Jutjats]. Disponible a https://participa.favb.cat/assemblies/reunionsFAVB/f/806/meetings/1289?filter%5Bdate%5D%5B%5D=past&locale=es&per_page=100. [Consultat 8 de juny 2022].

- López, J. (2002): *Hablame del patrimonio mundial*. [PDF]. Traduït del francès per William Navarrete. París: UNESCO. Disponible a <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000129083>. [Consultat 7 de maig de 2022].
- Mapa Urbanístic de Catalunya. (2022): *Informació Urbanística*. [en línia]. Disponible a <http://ptop.gencat.cat/muc-visor/AppJava/home.do>. [Consultat 9 d'abril de 2022].
- Model. Festival d'Arquitectures de Barcelona. (2022): *Memòria Cronotròpica*. [en línia]. Disponible a <https://www.model.barcelona/ca/memoria-cronotropica>. [Consultat 1 de juny de 2022].
- Montañés, J.A. (2018): La nueva Audiencia de Barcelona, paralizada por la arqueología. [en línia]. *El País*. Disponible a https://elpais.com/ccaa/2018/08/01/catalunya/1533141631_341269.html. [Consultat 11 de novembre de 2021].
- Montañés, J.A. (2018): Romanos bajo los antiguos juzgados de Barcelona. [en línia]. *El País*. Disponible a https://elpais.com/ccaa/2018/07/19/catalunya/1532026321_785368.html. [Consultat 11 de novembre de 2021].
- Montañés, J.A. (2021): La biblioteca provincial de Barcelona comenzará a construirse en 2023. [en línia]. *El País*. Disponible a <https://elpais.com/espana/catalunya/2021-12-15/la-biblioteca-provincial-de-barcelona-comenzara-a-construirse-en-2023.html>. [Consultat 7 d'abril de 2022].
- Museu d'Art Jaume Morera. (2010): *Breu ressenya històrica*. [en línia]. Disponible a <https://mmorera.paeria.es/index.php?op=9&module=editor>. [Consultat 28 de maig de 2022].
- Pastor i Batalla, I. (2008): *Informe arqueològic. Edifici dels jutjats municipals, passeig de Lluís Companys, núm. 1-5, de Barcelona*. [en línia]. Barcelona: GISA. Gestió d'Infraestructures S.A. Disponible a <https://www.yumpu.com/s/IANCTSiPfoKQbASG>. [Consultat 17 de març de 2022].
- Pauné, M.M. (2022): El solar dels antics jutjats encabiria un CAP saturat de Ciutat Vella. [en línia]. *Tot Barcelona*. Disponible a <https://www.totbarcelona.cat/societat/solar-antics-jutjats-cap-saturat-196623/>. [Consultat 8 de juny de 2022].
- Portal d'Informació Urbanística. (2022): *Fitxa informativa de la parcel·la*. [en línia]. Ajuntament de Barcelona. Disponible a <https://ajuntament.barcelona.cat/informaciourbanistica/cerca/es/>. [Consultat 5 de maig de 2022].
- Redacció. (2017): La nueva Audiencia de Barcelona se construirá en los antiguos juzgados del paseo Lluís Companys. [en línia]. *El Periódico*. Disponible a <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20170601/nueva-audiencia-barcelona->

construira-antiguos-juzgados-paseo-companys-6076520. [Consultat 20 de març de 2022].

Redacció. (2018): El PP propone ubicar el Centro de Emergencias de Barcelona en Lluís Companys. [en línia]. *La Vanguardia*. Disponible a <https://www.lavanguardia.com/politica/20181205/453376794717/el-pp-propone-ubicar-el-centro-de-emergencias-de-barcelona-en-lluis-companys.html>. [Consultat 3 de juny de 2022].

Redacció. (2018): El solar dels antics jutjats de Barcelona quedarà net a finals de juliol després d'una intervenció arqueològica. [en línia]. *La Vanguardia*. Disponible a <https://www.lavanguardia.com/local/barcelones-nord/20180331/442081749737/el-solar-dels-antics-jutjats-de-barcelona-queda-net-a-finals-de-juliol-despres-duna-intervencio-arqueologica.html>. [Consultat 8 d'abril de 2022].

Redacció. (2018): La descoberta d'una necròpoli medieval paralitza l'enderroc dels antics jutjats de Barcelona. [en línia]. *Ara*. Disponible a https://www.ara.cat/cultura/descoberta-necropoli-medieval-paralitza-barcelona_1_2734658.html. [Consultat 11 de novembre de 2021].

Redacció. (2021): La nova estació d'autobusos de Lleida entrarà en funcionament el 2024. [en línia]. *Segre.com*. Disponible a https://www.segre.com/noticies/lleida/2021/09/17/la_nova_estacio_autobusos_lleida_entrara_funcionament_2024_146709_1092.html. [Consultat 28 de maig de 2022].

Redacció. (2022): Els lleidatans volen equipaments comercials i d'oci a l'antiga estació d'autobusos. [en línia] *Segre.com*. Disponible a https://www.segre.com/noticies/guia/2022/03/24/en_que_hauria_convertir_antiga_estacio_autobusos_165601_1111.html. [Consultat 28 de maig de 2022].

UNESCO. (2005): *Vienna Memorandum on "World Heritage and Contemporary Architecture - Managing the Historic Urban Landscape" and Decision 29 COM 5D*. [PDF]. Disponible a <https://whc.unesco.org/en/documents/5965>. [Consultat 21 d'abril de 2022].

UNESCO. (2011): *Recomendación sobre el Paisaje Urbano Histórico*. [PDF]. Disponible a <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-100.pdf>. [Consultat 24 d'abril de 2022].

UNESCO. (2013): *Nueva vida para las ciudades históricas. El planteamiento de los paisajes urbanos históricos*. [PDF]. Disponible a <https://whc.unesco.org/en/news/1026>. [Consultat 21 d'abril de 2022].

UNESCO. (2014): *Indicadores UNESCO de Cultura para el Desarrollo. Manual metodológico*. [PDF]. Disponible a https://es.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/iucd_manual_metodologico_1.pdf. [Consultat 21 d'abril de 2022].

Hemeroteca digital

- La Vanguardia, 26/10/1939, pàg. 5
- La Vanguardia, 08/04/1942, pàg. 4
- La Vanguardia, 18/12/1945, pàg. 12
- La Vanguardia, 01/10/1947, pàg. 10
- La Vanguardia, 20/01/1950, pàg. 9
- La Vanguardia, 06/06/1950, pàg. 15
- La Vanguardia, 20/07/1950, pàg. 9
- La Vanguardia, 15/07/1951, pàg. 16
- La Vanguardia, 25/07/1951, pag. 11
- La Vanguardia, 24/11/1951, pàg, 11
- La Vanguardia, 16/06/1956, pàg. 32
- La Vanguardia, 28/09/1957, pàg. 17
- La Vanguardia, 28/11/1965, pàg. 23
- La Vanguardia, 24/06/1966, pàg. 6
- La Vanguardia, 12/11/1966, pàg. 31

Plànols i imatges

- Anònim. (s.d.): Plano de Barcelona y parte de sus contornos, con los ataques de 1697, los de los Ingleses de 1705, y los de 1706: escala 1:10 toesas. [mapa] Madrid: AGMM. [Informació facilitada per Francesc Nadal].
- Anònim. (1697): Planta de la ciutat de Barcelona, y Montjuïc y Moll y Atachos: escala 1:100 toesas. [mapa digital]. Barcelona: AHCB. Disponible a <https://catalegarxiumunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@739646>.
- Anònim. (1888): Exposició Universal de Barcelona. Plànol general. [mapa digital]. Font: AHCB. Disponible a <https://catalegarxiumunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@548938>.
- Anònim. (1908): Barcelona. Museu de Belles Arts. [imatge digital]. Barcelona: AFB. Disponible a <https://catalegarxiumunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@1596425>
- Anònim. (1920): El Palau de Belles Arts durant la celebració de la primera Fira de Mostres al Saló de Sant Joan. [imatge digital]. Barcelona: Barcelofília. Disponible a <http://barcelofilia.blogspot.com/2013/08/palau-de-belles-arts-1888-1942.html>.

- Anònim. (1948): Solar resultant de l'enderroc del Palau de Belles Arts. [imatge digital].
 Barcelona: Barcelofília. Disponible a <http://barcelofilia.blogspot.com/2017/07/edifici-de-jutjats-passeig-de-lluis.html>.
- Anònim. (s.d.): Barcelona. Palau de Belles Arts. [imatge digital]. Barcelona: AHCB [Arxiu Municipal del Districte de Gràcia (donacions privades)]. Disponible a <https://catalegarxiuunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@1371613>.
- Ballell Maymí, F. (2011): Assemblea de viticultors de Catalunya. [imatge digital].
 Barcelona: AFB. Disponible a <https://catalegarxiuunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@254535>.
- Cardoso, J. (s.d.): Plano de Barcelona de 1714: escala 1:5.000. [mapa] Barcelona: Arxiu Gràfic de l'Escolat Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. [Extret de Montaner i Nadal, 1985, p.29].
- Fontserè Mestre, J. (1873): Plano del parque y jardines en la ex Ciudadela de Barcelona: escala 1:3.000. [mapa digital]. Còpia del plànol original. Barcelona: AHCB. Disponible a <https://catalegarxiuunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@549757>.
- García, J. (2017): Jutjats Municipals de Primera Instància. [imatge digital]. Barcelona: El Periódico. Disponible a <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20170601/nueva-audiencia-barcelona-construira-antiguos-juzgados-paseo-companys-6076520>.
- Garriga i Roca, M. (1862): Plano topográfico-geométrico de la ciudad de Barcelona, y proyecto de reforma interior: escala Barcelona: AHCB. Disponible a <https://catalegarxiuunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@738878>.
- Laborde, A. de,. (1806): Plano de la ciudad y del puerto de Barcelona: escala 1:11.000 varas castellanias. [mapa digital]. Madrid: BNE. Disponible a <http://bdh.bne.es/bnearch/detalle/bdh0000036277>.
- Martorell Portas, V et al. (1943): Detall del Plano de Barcelona de l'any 1943: escala 1:10.000. [mapa digital]. Barcelona: AHCB. Disponible a <https://catalegarxiuunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@836672>.
- Martorell Portas, V. (1929): Detall del Plànol de Barcelona de l'any 1929: escala 1:10.000. [mapa digital]. Barcelona: AHCB. Disponible a <https://catalegarxiuunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@645387>.
- Massé, C. (s.d.): Pla d'una part de la villa de Barcelona: escala 1:10 toises [Títol original: Plan d'une partie de la ville de Barcelona, capitale de Catalogne]. [mapa] Vincennes: Service Historique de la Défense. [Informació facilitada per Francesc Nadal].

- Model Festival i Flexo Arquitectura. (2022): Memòria cronotròpica del solar del passeig Lluís Companys. Barcelona: Model. Festival d'Arquitectura de Barcelona. Disponible a <https://www.model.barcelona/ca/lluis-companys>.
- Model Festival i Flexo Arquitectura. (2022): Sobreposició del Palau de Belles Arts i dels Jutjats Municipals. [imatge digital]. Barcelona: Model. Festival d'Arquitectures de Barcelona. Disponible a <https://www.model.barcelona/ca/memoria-cronotropica>.
- Renart i Closes, F. (1801): Pla de la Ciutat de Barcelona, y sos Contorns en lo any 1740: escala 1:250 palms catalans. [mapa digital]. Còpia de l'original. Barcelona: AHCB. Disponible a <https://catalegarxiumunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@548612>.
- Rogent, E. (1887): Plano General de la Exposició Universal. [mapa digital]. Barcelona: Arxiu Històric del COAC, fons Elies Rogent Amat [extret d'Arquitectura Catalana]. Disponible a <https://www.arquitecturacatalana.cat/es/obras/exposicio-internacional-de-1888>.
- Santpere i Miquel, S. (1905): [Barrio de la Ribera]: Ciutadella i parc: escala 1:4.500. [mapa digital] Barcelona: ICGC. Disponible a <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/2999/rec/2>.
- Serrano de Casanova, A. (1887): Plano General de la Exposición Universal de Barcelona. Septiembre 1887 – Abril 1888. [mapa digital]. Barcelona: AHCB. Disponible a https://ajuntament.barcelona.cat/arxiumunicipal/arxiucontemporani/sites/default/files/documents_exposicio1888_1-16.pdf.
- Servei Tècnic del Plànol de la ciutat de l'Ajuntament de Barcelona (productor). (1958): Detall del Plano de la ciudad de Barcelona del año 1958: escala 1:10.000. [mapa digital]. Barcelona: AHCB. Disponible a <https://catalegarxiumunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@1564234>.

Annex 1. Catàleg de plànols

Figura 3a (Planta general)

Títol: *Planta de la ciutat de Barcelona, y Montjuïc y Moll y Atachos*

Autor: Desconegut

Lloc i data: Barcelona, [ca.1697]

Escala numèrica: 1:100

Escala gràfica: no disposa

Edició: ms., col.

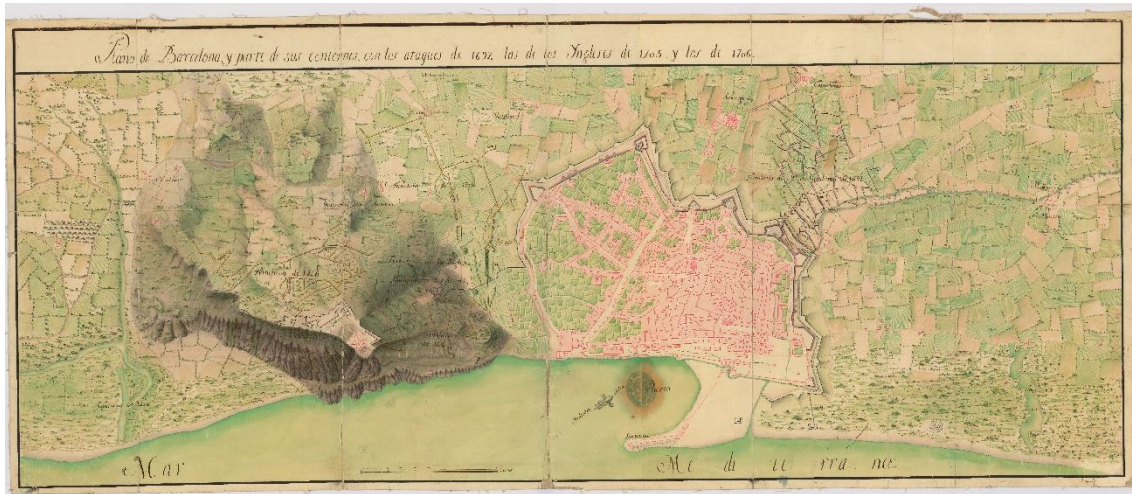
Grandària: -

Orientació: nord-oest

Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Observacions: El plànol mostra la planta de Barcelona i els seus entorns a finals del segle XIX. La ciutat emmurallada està densament edificada, especialment el sector oriental on hi ha un predomini i paisatge continuat de construccions a diferència del que s'aprecia al sector occidental amb una gran presència d'horts i espais agrícoles. Alguns dels elements a destacar són les inscripcions que fan referència al setge de 1697 (zona nord-est), l'elevada concentració de cases al barri de la Fusina entre el Bulevard de Santa Clara i el Portal Nou i el gran detall amb el qual és representada la morfologia urbana del moment, segons el seu autor. Presenta llegenda, rosa dels vents i escala gràfica.

Figura 4a (Plànol general)

Títol: *Plano de Barcelona y parte de sus contornos, con los ataques de 1697, los de los Ingleses de 1705, y los de 1706*

Autor: Desconegut

Lloc i data: Barcelona, primera meitat del segle XVIII

Escala numèrica: 1:10

Escala gràfica: toeses

Edició: ms., col.

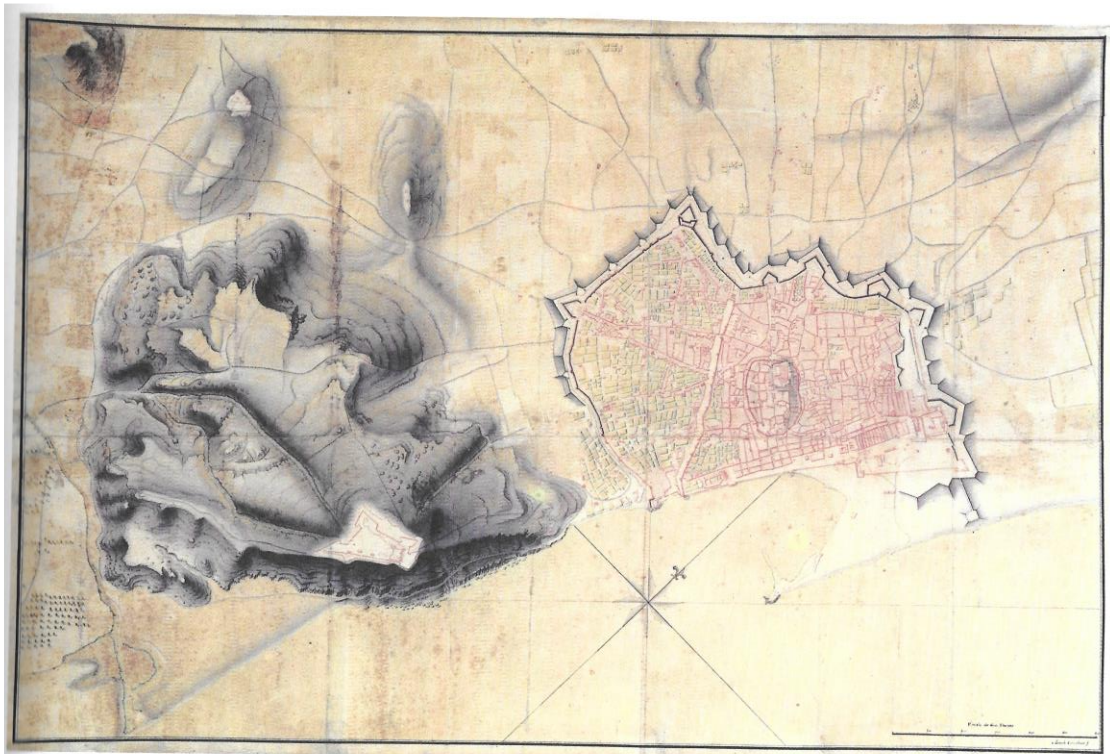
Grandària: -

Orientació: nord-oest

Font: Archivo General Militar de Madrid

Observacions: Un dels elements clau del document són les indicacions referides al setge de 1697, els atacs dels anglesos l'any 1705 i els dels francesos l'any 1706. Més enllà del nucli urbà trobem altres referències bèl·liques (notes escrites i símbols grocs) entre els continus camps que es despleguen als contorns de la Barcelona de l'època. El nord-est de la ciutat és un bon referent dels senyals relatius als tres esdeveniments bèl·lics recollits al mapa. La morfologia urbana també és un aspecte important, ja que mostra la distribució de la ciutat emmurallada respecte a edificacions i espais agrícoles. Si ens centrem en la zona oest predominen els horts per sobre de les construccions, mentre a la zona est es dona el cas contrari. Una elevada densitat urbana conviu amb petits horts. Un exemple el trobem al barri de la Fusina, on les cases, els tallers, els espais de joc representats amb el color rosa conviuen amb les activitats agrícoles classificades amb el color verd. El plànol disposa de rosa dels vents i escala gràfica.

Figura 5a (Plànol general)

Títol: *Plano de Barcelona de 1714*

Autor: Joseph Cardoso

Lloc i data: Barcelona, ca. 1760

Escala numèrica: 1:5.000

Escala gràfica: metres

Edició: il., col.

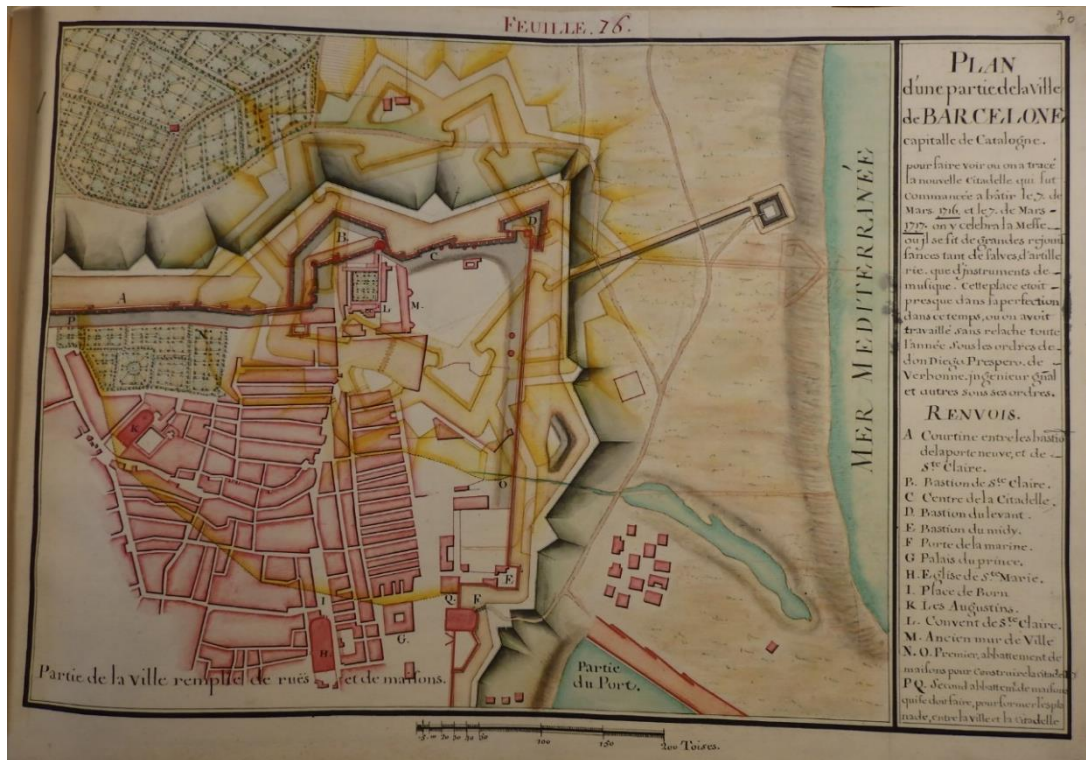
Grandària: 50 x 70 cm

Orientació: nord

Font: Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona

Observacions: El mapa mostra la ciutat de Barcelona en 1714, tot i que va ser projectat a mitjans del segle XVIII, aproximadament. La morfologia urbana presenta un gran nivell de detall, per això s'identifiquen clarament edificacions, carrers, espais agrícoles, places en diferents totalitats. El context que representa, en ple setge de 1714, identifica la "talladura" que es va aixecar en ple barri de la Ribera amb el material de les cases enderrocades per dotar a la ciutat de major protecció. Aquest element defensiu s'aixeca uns metres més enllà de la muralla de manera paral·lela a aquesta, entre el baluard de Santa Clara i el Portal Nou, al marge dret del quarter de mar. Presenta rosa dels vents i escala gràfica.

Figura 6a

Títol: Plan d'une partie de la ville de Barcelone

Autor: Claude Massé

Lloc i data: Vincennes, s.d. [ca. 1716-1717]

Escala numèrica: 1:10

Escala gràfica: toises

Edició: ms., col.

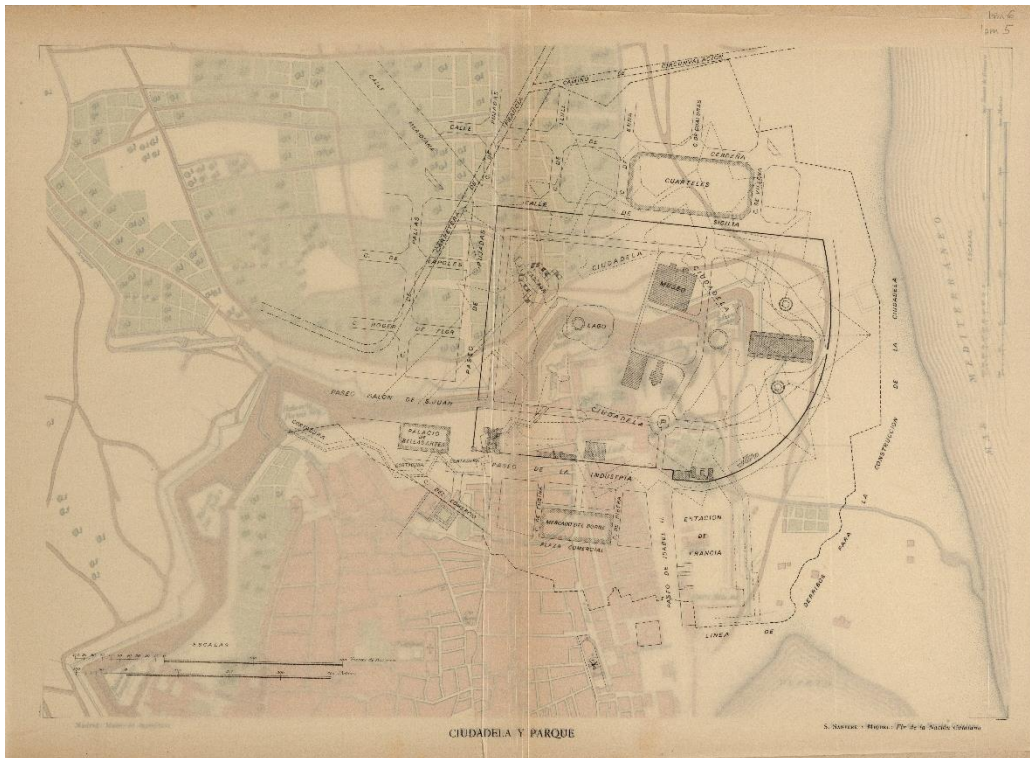
Grandària: 360 x 490 mm

Orientació: nord-est

Font: Service Historique de la Défense (Château de Vincennes)

Observacions: El full 76 de l'Atlas Massé representa la zona sud-est de la ciutat. El barri de la Ribera després del setge de 1713-1714 va experimentar una transformació que va canviar la morfologia urbana totalment. Dintre muralles s'identifiquen cases, espais agrícoles i altres construccions que es troben afectades pel projecte de la Ciutadella. En color groc apareix la fortalesa militar que es preveu construir, a partir de 1715 per controlar i protegir a la ciutat, en el mateix lloc on es troben aquests darrers elements identificats amb tonalitat rosa i verd. El document presenta una escala gràfica, una referència i una petita explicació d'allò que s'observa al mapa (en francès al marge dret).

Figura 7a

Títol: [Barrio de la Ribera]: Ciudadela y Parque

Autor: Salvador Sanpere i Miquel

Lloc i data: Barcelona, 1905

Escala numèrica: 1:4.500

Escala gràfica: toesas de Baviera; metres

Edició: il., col.

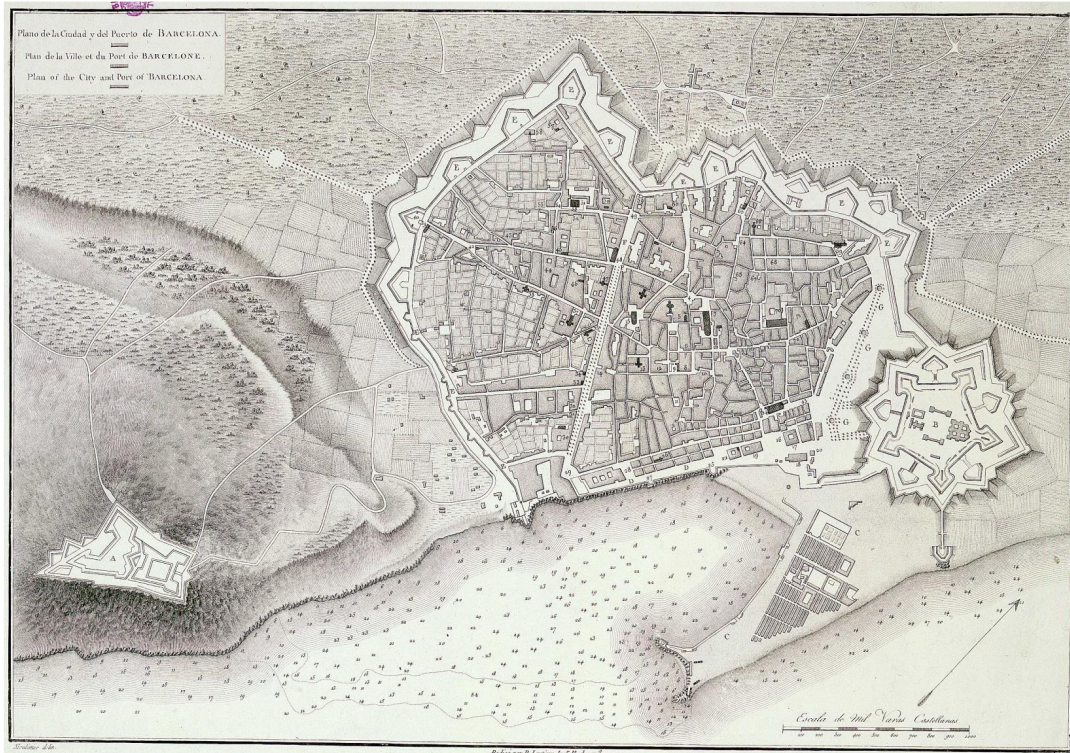
Grandària: 42 x 28 cm

Orientació: nord-est

Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

Observacions: El document forma part de l'obra *Fin de la nació catalana* (1905), i es troba compost per un mapa en color i un full transparent amb el traçat dels principals elements a destacar. Per una part, el mapa mostra la situació de Barcelona en 1714. S'enfoca en la zona oriental de la ciutat i tant elements intramurs com l'entorn surten representats. El grau de detall de la morfologia urbana és molt suggeridor una vegada es sobreposa el segon full amb la Ciutadella del segle XVIII i el parc homònim del segle XIX. El barri de la Ribera es va veure molt modificat per acollir els dos projectes, un militar i l'altre civil. En els dos documents s'identifiquen dues escales gràfiques.

Figura 9a (Plànol general)

Títol: *Plano de la Ciudad y Puerto de Barcelona*

Autor: Alexandre de Laborde

Lloc i data: París, 1806

Escala numèrica: ca. 1:11.000

Escala gràfica: escala de mil vares castellanes

Edició: gravat., imp.

Grandària: 33 x 46 cm

Orientació: nord-oest

Font: Biblioteca Digital Hispánica (Biblioteca Nacional de España)

Observacions: El gravat imprès mostra la Barcelona de principis de segle XIX, moment en què el barri de la Ribera configura les edificacions que es van conservar amb l'esplanada (objecte de canvis) i la fortalesa militar. Aquest primer element entre el 1798 i el 1802 canvia el seu ús militar per l'ús civil, alhora que canvia d'imatge al disposar de manera lineal, de sud-oest a nord-est, dues franges d'arbres que intercalen quatre fonts. El plànol està compost per una escala gràfica en vares castellanes (1000 = 7,5 cm) i una fletxa que indica l'orientació nord, però no disposa de cap llegenda que complementi la informació gràfica.

Figura 10a (Plànol general)

Títol: *Plano topográfico-geométrico de la Ciudad de Barcelona, y proyecto de reforma general*

Autor: Miquel Garriga i Roca

Lloc i data: Barcelona, 15 agost 1862

Escala numèrica: 1:2.000

Escala gràfica:

Edició: ms., col.

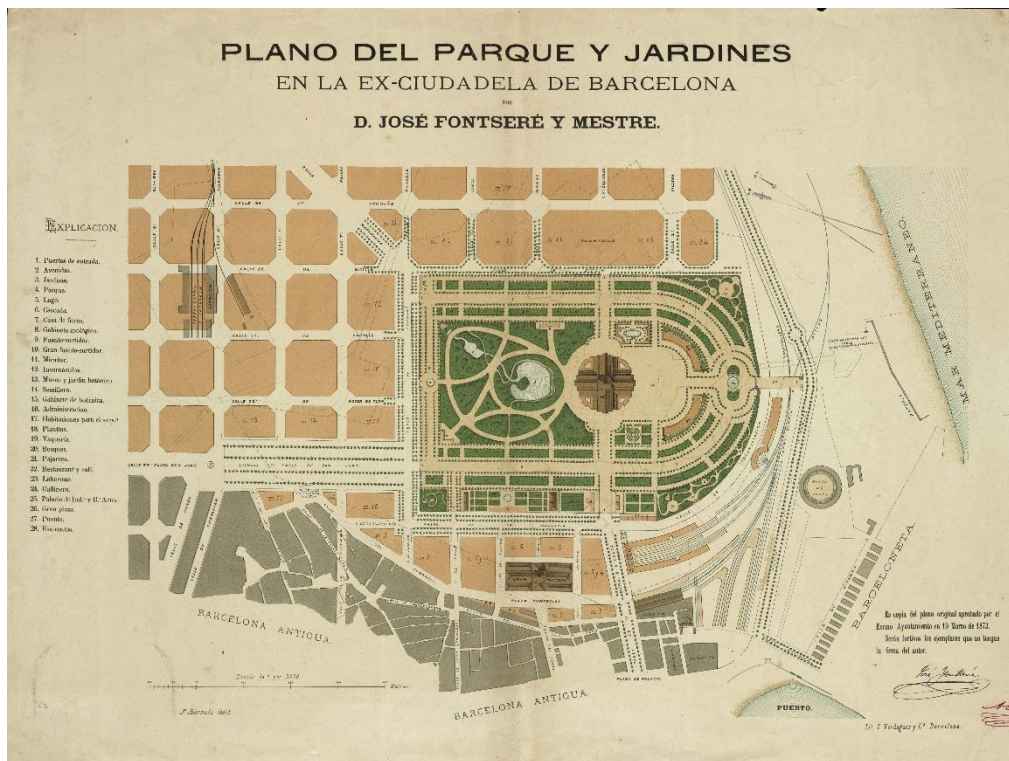
Grandària: 128 x 165 cm

Orientació: nord

Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Observacions: El plànol mostra la trama urbana de Barcelona al segle XIX. El caràcter antic i el grau de detall d'allò que s'observa el doten de gran valor. En les alineacions es recull la reforma proposada per l'arquitecte, la qual té un caràcter transformador com ho van tenir altres propostes de l'època. Apareix la situació urbana de gran part de la ciutat, exceptuant la zona nord-est. Ni el barri de la Ribera, ni els terrenys de la Ciutadella estan recollits en la proposta de reforma, tot i que si surten representats amb la situació urbana del moment. Tot i això, és un document de referència de Barcelona el 1862. Els elements a destacar són les explicacions al marge esquerre i inferior de la cartografia.

Figura 11a

Títol: Plano del parque y jardines en la ex-Ciudadela de Barcelona

Autor: Josep Fontserè i Mestre

Lloc i data: Barcelona, 19 març 1873

Escala numèrica: 1:3.000

Escala gràfica: metres

Edició: imp., col.

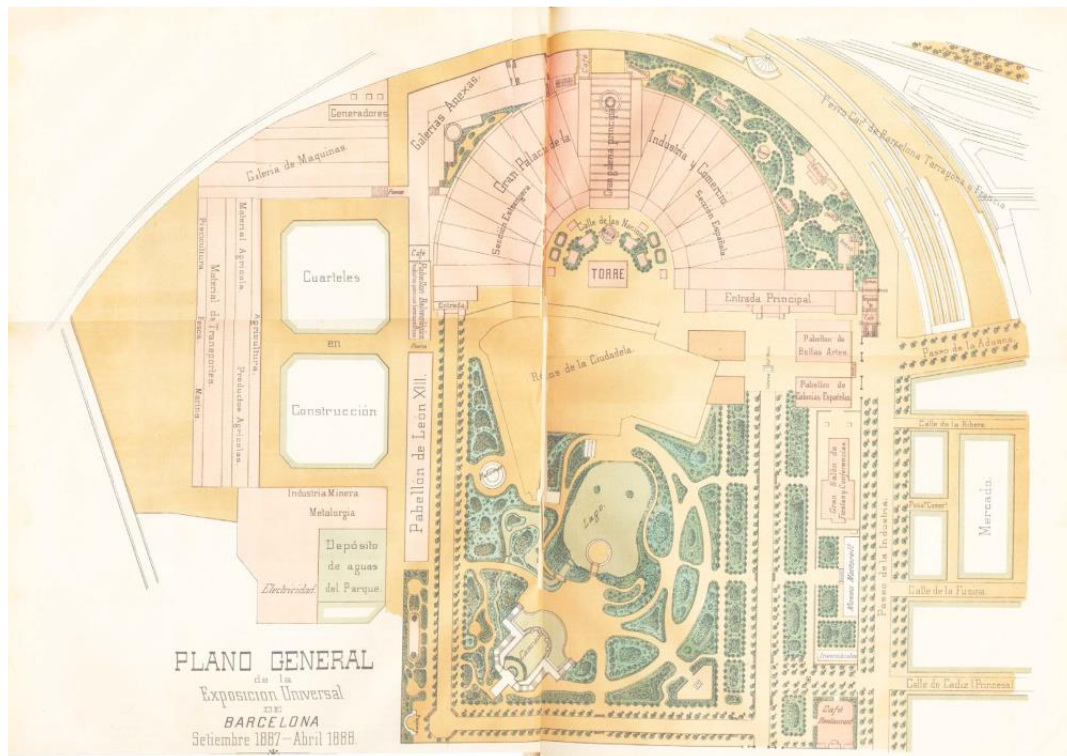
Grandària: -

Orientació: nord-est

Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Observacions: El plànol és una còpia de l'original, com s'indica al marge dret inferior. Aquest mostra la proposta de parc que es tenia pensat fer als terrenys que va ocupar la fortalesa militar. L'element central, el parc de la Ciutadella, preveu un seguit d'espais entre els quals destaca el Palau de la Indústria i el Palau de Belles Arts. Envoltant al parc hi ha un seguit de mançanes, segon diverses fonts estaven a la venda, tot i que es preveia construir-hi habitatge. Pel que fa a la mançana 10, en el plànol encara no es contempla cap ús urbà específic, tot i que a finals dels anys vuitanta acollirà un dels edificis més característics de l'Exposició Universal. Els elements que destaquen són l'explicació dels 28 elements del parc, l'escala gràfica i la fletxa al costat dret que indica l'orientació nord.

Figura 12a

Títol: *Plano General de la Exposición Universal de Barcelona. Septiembre 1887 – Abril 1888*

Autor: Antonio Serrano de Casanova

Lloc i data: Barcelona, 1887

Escala numèrica: no disposa

Escala gràfica: no disposa

Edició: imp., col.

Grandària: -

Orientació: sud-est

Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Observacions: Aquest document es correspon a la idea que l'empresari galleg Antonio Serrano tenia de l'Exposició. Es pot observar la disposició dels diferents estocs i espais propis d'un certamen així, on destaca el Palau de la Indústria com a element central. El parc és el principal escenari, sent l'eix vertebrador de l'Exposició Universal, tot i que s'incorporen al recinte dues seccions més, de l'entorn més pròxim, a banda esquerra i a banda dreta. El plànol general no s'acompanya de cap llegenda o informació addicional, ni escala que faciliti la seva lectura, però disposa d'un seguit d'etiquetes que assenyalen els diversos espais que es podien visitar. És curiós que el Palau de Belles Arts, a diferència del que es pot observar després, estava ubicat dins el parc.

Figura 13a

Títol: Exposició Universal de Barcelona. Plànol general

Autor: Desconegut

Lloc i data: Barcelona, abril 1888 [25 octubre 1887]

Escala numèrica: 1:4.000

Escala gràfica: metres

Edició: imp., col.

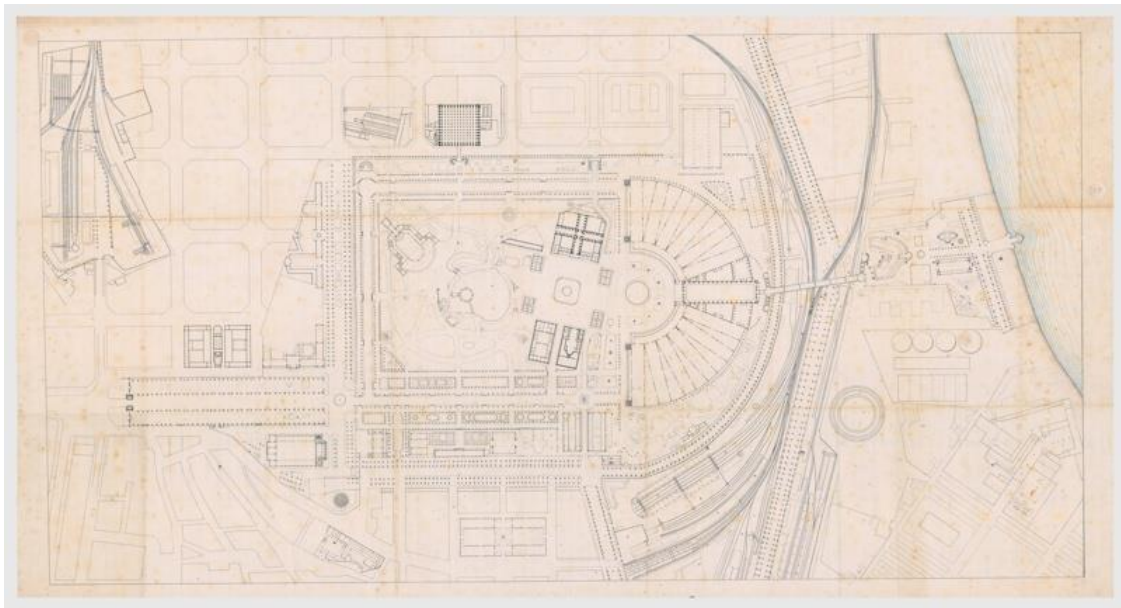
Grandària: -

Orientació: sud-oest

Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Observacions: El plànol mostra la distribució dels principals edificis projectats per l'exposició universal de 1888. S'observa un seguit de 49 elements que estan tant dins el recinte del parc com al seu entorn. Des de la zona marítima fins a l'Arc del Triomf troben desplegada l'exposició. Els elements que destaquen fora del parc són el solar del Palau de Belles Arts i l'Arc exterior d'ingrés", conegut com Arc del Triomf. La majoria de les edificacions s'atenen al proposta inicial, per tant, els canvis introduïts en aquest plànol respecte a l'anterior són petites millores. Els elements que destaquen són l'explicació dels elements esmentats a la banda inferior, els escuts de Barcelona i Espanya, l'escala numèrica i la fletxa d'orientació nord.

Figura 14a

Títol: *Plano General de la Exposició Universal*

Autor: Elies Rogent

Lloc i data: Barcelona, 1887

Escala numèrica: no disposa

Escala gràfica: no disposa

Edició: imp., col.

Grandària: -

Orientació: nord-est

Font: Fons Elies Rogent de l'Arxiu Històric del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya

Observacions: El plànol de Rogent mostra les petites millores que es van incorporar a la proposta inicial de Serrano. En aquest es pot veure com el recinte augmenta la seva superfície per incorporar dues seccions al parc. L'espai que està entre la franja marítima i l'extrem meridional de la Ciutadella, juntament amb l'espai comprès entre el carrer Pujades fins a tocar l'Arc del Triomf (el que seria tot el passeig Sant Joan) són les dues seccions que s'afegeixen. La porta d'entrada al recinte, així com el Palau de Belles Arts són dos dels elements que difereixen amb el disseny previ. El plànol és molt suggeridor, tot i que la falta d'escala, d'orientació i d'una petita llegenda dificulta l'enteniment. A més, no es recullen noms o cap tipus de text pel qual es podria tractar d'un esbós del propi arquitecte.

Figura 19a (Plànol general)

Títol: *Plano de Barcelona del año 1929*

Autor: Vicente Martorell Portas

Lloc i data: Barcelona, 1929

Escala numèrica: 1:10.000

Escala gràfica: no disposa

Edició: imp., col.

Grandària: 150 x 80 cm

Orientació: nord-oest

Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Observacions: El plànol parcel·lari de Barcelona mostra la trama urbana l'any 1929. Amb excepció de la ciutat històrica, el detall de les parcel·les és elevat a la zona de l'eixample. Es tracta d'un document molt rellevant, especialment per tota la informació que transmet. Els elements textuais com són nom de carrers i de punts destacables de la ciutat es complementen amb els elements gràfics de la llegenda. El tipus d'edifici, el tipus d'espai, els límits administratius i les infraestructures són aspectes que estan recollits al plànol. Una petita explicació del que es visualitza, una escala gràfica, l'orientació i un requadre informatiu són els principals elements del document.

Figura 20a (Plànol general)

Títol: *Planol de Barcelona del año 1943*

Autor: Vicente Martorell Portas, Francesc Vall, Odón Llorens, José Maria Blay, Francisco Rosselló.

Lloc i data: Barcelona, 1943

Escala numèrica: 1:10.000

Escala gràfica: no disposa

Edició: imp., col.

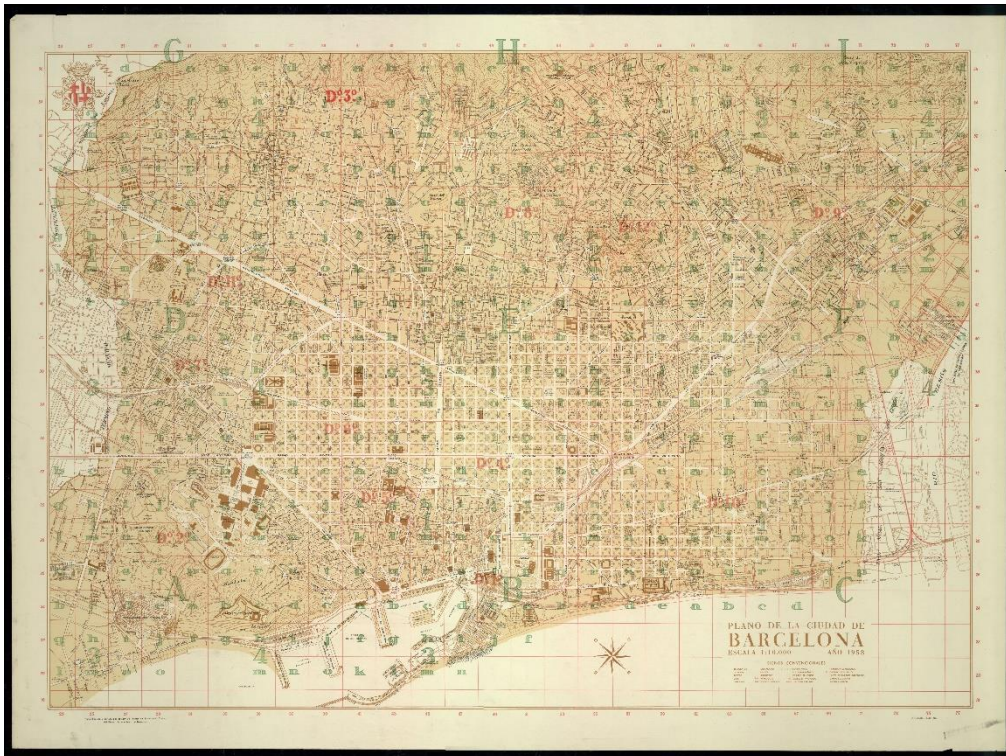
Grandària: 150 x 80 cm

Orientació: nord-oest

Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Observacions: El plànol està dividit en 9 quadrícules nominals (A-I), que alhora estan dividides en parcel·les del 2 al 29 (horitzontal) i de la a a la t (vertical) amb un afegit fins a la lletra x al nord del districte de Sarrià-Sant Gervasi. Es pot observar la trama urbana de Barcelona l'any 1943 amb el detall d'infraestructures, espais d'interès, noms dels carrers i principals llocs... elements simbòlics que enriqueixen el plànol. Va acompanyat d'una llegenda, d'un escala numèrica i d'orientació. A diferència de moments anteriors, trobem elements que han desaparegut com el Palau de Belles Arts, el qual apareix sense cap indicació. Alguns topònims s'han modificat per influència franquista, com per exemple el Saló Sant Joan (Salón Víctor Pradera), i també s'han castellanitzat.

Figura 22a (Plànol general)

Títol: *Plano de la ciudad de Barcelona del año 1958*

Autor: Servei Tècnic del Plànol de la ciutat de l'Ajuntament de Barcelona

Lloc i data: Barcelona, 1958

Escala numèrica: 1:10.000

Escala gràfica: no disposa

Edició: imp., col.

Grandària: 150 x 80 cm

Orientació: nord-oest

Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Observacions: El plànol de Barcelona mostra la trama urbana de l'any 1958. Està dividit en 9 seccions de la A a la I, organitzades en 4 blocs de 4 x 5 parcel·les de la a a la p. A més, trobem altra divisió numeral vertical (18-36) i horitzontal (23-77). La detallada simbologia del plànol recull espais d'interès, infraestructures, noms de carrers i places, i dóna indicació dels districtes. Acompanyat d'una petita llegenda, una escala numèrica, l'orientació. Pel que fa a la nomenclatura, s'observa una diferència del període anterior a la dictadura, ja que molts elements urbans van canviar el seu nom per referències franquistes. Així és el cas del Salón Víctor Pradera i el Paseo Martínez Añido. La castellanització dels topònims també és un tret a destacar.

Annex 2. Fotografies actuals i evolució del solar a través d'imatges aèries

Figura 27 i 28. *Estat actual del solar*. [2022]. Font: Elaboració pròpia.

Figura 29 i 30. *Cartells de la Generalitat sobre l'ús del solar*. [2022]. Font: Elaboració pròpia.

Figura 31 i 32. *El solar des del passeig Lluís Companys*. [2022]. Font: Elaboració pròpia.

Figura 33 i 34. *El solar des de l'encreuat entre passeig Lluís Companys i passeig de Pujades.* [2022]. Font: Elaboració pròpia.

Figura 35. *El solar des del passeig de Pujades.* [2022]. Font: Elaboració pròpia.

Figura 36. *Placeta de Vicenç Albert Bellester.* [2022]. Font: Elaboració pròpia.

L'evolució del solar des del segle XX a través d'ortofotos històriques del PNOA

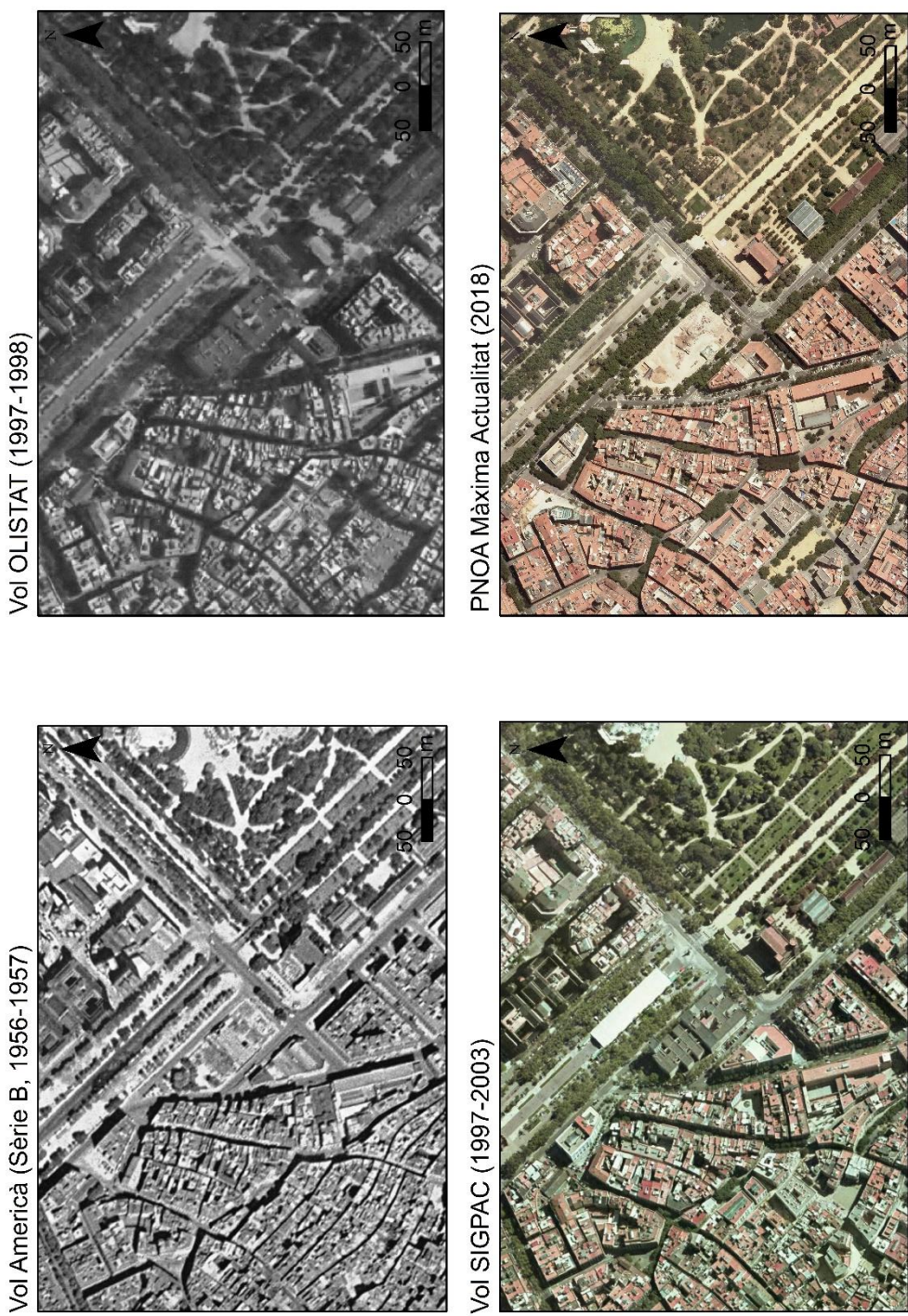

Figura 37. *Evolució del solar des del segle XX a través d'ortofotos històriques del PNOA*; projecció: ETRS89 31N. Font: Elaboració pròpia a partir del PNOA de l'IGN.

Annex 3. Transcripció de les entrevistes

Jordi Serra. Servei d'Arqueologia de Barcelona

- 1. Barcelona té molts elements d'un gran valor patrimonial, com ens ho demostra, per exemple, la contínua aparició de restes arqueològiques al barri del Born o els diversos treballs que el Servei d'Arqueologia desenvolupa arreu de la ciutat. Quina és la situació actual de Barcelona en termes arqueològics, més concretament al districte de Ciutat Vella?**

A veure, és un tema complex i que pot donar molt de si. Jo intento resumir-ho molt. Seguint la normativa patrimonial tant de l'Ajuntament de Barcelona com del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, el sistema és que qualsevol projecte urbanístic que pugui implicar l'afectació del subsòl en un espai que està catalogat o que tinguem informació de què poden aparèixer restes arqueològiques o patrimonials de qualsevol tipus realitzem un control arqueològic per la possible localització d'aquestes restes i, en el cas que apareguin, per tractar-les d'acord amb la normativa. Efectivament, el volum d'intervencions arqueològiques, tant positives com negatives, és a dir, que detecten o no l'existència de restes patrimonials és molt elevat. Tot això es controla des del Servei d'Arqueologia de Barcelona, l'Ajuntament i la Generalitat i, nosaltres, les empreses privades, el que fem és gestionar aquesta informació. Es realitzen al voltant d'entre 150 o 200 intervencions arqueològiques de diferents tamanys i magnituds en un únic any en només el que és la ciutat de Barcelona. La majoria es concentra a Ciutat Vella i una bona part a l'entorn del Born. I dins d'aquesta dinàmica d'actuacions arqueològiques emmarcaríem, els treballs dels antics jutjats entre el 2018-2019.

- 2. Un dels espais urbans d'aquest districte que té un gran interès històric és el solar que es troba actualment sense edificar ni urbanitzar al tram final del Passeig Lluís Companys a tocar del Parc de la Ciutadella. Coneixent la fascinant història que amaguen els seus aproximadament 5.000 m², a la que s'ha d'afegir una recent descoberta de restes arqueològiques l'any 2018. Com a responsable de la intervenció arqueològica que es va realitzar, quin tipus de restes s'han trobat?**

Tenim diverses fases cronològiques que emmarquen la globalitat de restes aparegudes, des de les més contemporànies que serien les que emmarquen en el context de l'Exposició Universal del 1888 i el Palau de Belles Arts fins a les més antigues de totes, les situem cronològicament entre els segles IV i V amb una necròpolis del medieval, de la que fins al moment se n'han documentat 123 individus que són morts. Entremig, entre la fase més arcaica i la més contemporània també tenim altres fases detectades que desgraciadament tenen l'afectació de les fases més contemporànies, per tant, no es poden documentar en tota la seva magnitud, sinó que les accions constructives més modernes afecten perquè es polien parcialment les més antigues. I aquestes les ubiquem entre període medieval i modern, amb restes de la trama urbana de la ciutat de Barcelona del barri de la Ribera, i posteriorment, altra fase cronològica que

emmarquem just i amb posterioritat a la guerra de Successió i la caiguda de la ciutat després de l'11 de setembre de 1714, en què les tropes borbòniques el que fan és arrasar part del barri de la Ribera per la construcció de la ciutadella militar que a mitjans del segle XIX també és enderrocada i que donarà pas a la construcció del parc de la Ciutadella, i pocs anys després i amb la dinàmica de l'Exposició Universal de 1888 s'edificarà el Palau de Belles Arts, les restes del qual hem trobat parcialment a l'excavació.

3. Diverses notícies de premsa, com una del diari La Vanguardia (31/03/2018), van suggerir la possible existència d'un dels refugis que es van construir durant la guerra civil per protegir a la població dels bombardeigs. De quina informació disposa respecte a aquesta primera hipòtesi?

Que no s'ha localitzat. La notícia de La Vanguardia es basa en el llistat de la Junta de Defensa Passiva de Barcelona, que és un llistat que, ara t'ho dic de memòria, però estem parlant del voltant de 1500 refugis, d'alguns dels quals es van arribar a fer o d'altres només estaven projectats. I a cop que es van fent intervencions arqueològiques, en base a la informació prèvia d'aquest llistat alguns acaben apareixent, localitzant-se i estudiant-se, d'altres el que fem és confirmar, o bé que es van fer a una altra banda o bé que directament no es van arribar a fer. En el cas del dels jutjats sabem que hi havia la possibilitat de que sota les restes del Palau de Belles Arts hi hagués el refugi i com que aquella zona està intervinguda arqueològicament podem confirmar de què allà mai hi va haver un refugi de la guerra civil.

4. La intervenció es va centrar en diferents sectors del solar, tal com explica l'últim número de l'Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona publicat. Però, quin és l'abast del conjunt arqueològic?

És important matisar en primera banda que no s'ha excavat la integritat del solar. Només s'ha excavat l'estratigrafia en una cinquena part del solar. Són uns 1.000 m² aproximadament, no arriben als 1.600, són 1.500 i escaig, i les restes del Palau de Belles Arts apareixen localitzades estrictament a la part més propera a passeig Pujades, on ara tenim el parc de la Ciutadella. Per tant, com no hem pogut intervenir sobre la totalitat del solar, la informació que tenim és parcial. A més a més, l'edifici dels jutjats dels anys 60 tenien una part de soterranis que han afectat molt a l'estereografia arqueològica, han afectat molt també a les restes del Palau de Belles Arts. Per tant, bàsicament el que trobem conservat són les dues torres laterals adossades a la façana i part de l'escalinata que entra a una mena de vestíbul, de pòrtic que donaria accés a la nau principal. L'estructura del palau de Belles Arts seria similar a la d'una església amb una nau central i dues naus laterals. Per tant, només hem pogut documentar parcialment la part més propera al que seria la façana sud que donava al passeig Pujades.

5. Una eina d'accés públic que s'elabora des del Servei d'Arqueologia és la Carta Arqueològica. Segons aquest servei, la ciutat té més de 3000 punts d'interès

arqueològic, cap d'ells localitzats al solar amb excepció d'una petita intervenció del conducte d'aigua que passa per carrer Pujades. A què és degut aquesta absència d'informació?

Això seria una bona pregunta per qui gestiona la carta arqueològica. Però, la informació de la Carta s'actualitza en el moment en què ells reben la informació de la memòria científica que engloba els resultats de la intervenció. En principi són dos anys legals els que els arqueòlegs o els directors de les intervencions tenim per entregar aquestes memòries. Han passat aquests dos anys, però hi ha una pròrroga degut a la gran quantitat d'informació estreta de l'excavació, és a dir, que ens anem als tres anys que venceran aquest estiu i en aquest moment ja s'haurà entregat la memòria que queda molt poquet per poder-la entregar. En el moment en què es fan totes les revisions, etc, etc, després s'actualitza la informació i d'aquí a uns mesos, suposo, que estarà a la Carta Arqueològica.

6. En relació amb el gran contingut històric, arqueològic i cultural que conté el solar. Quin grau de protecció se les ha donat? I al solar? Es veu condicionat per les restes?

El grau de protecció és el mateix que hi havia prèviament que és el de "zona d'expectativa arqueològica". És el grau de catalogació que té tota Ciutat Vella i d'altres parts amb patrimoni històric de la ciutat. En principi això no varia, ni abans ni després de la intervenció, simplement que en el moment en què es desenvolupi algun tipus de projecte urbanístic en el solar, quan sigui, en base a aquesta catalogació, s'haurà de procedir a la continuació de les feines arqueològiques que van quedar inacabades l'any 2019.

7. Si observem la situació actual del solar, no sembla que vagi a haver-hi cap nova intervenció arqueològica in situ. Continuaran els treballs de conservació?

En el moment en què hi hagi algun tipus de projecte urbanístic sí. Pel que diem, tant sigui els jutjats o tant sigui a la Rambla, m'ho invento, o tant sigui al Paral·lel o on sigui. Dins d'una "zona d'expectativa arqueològica" no pot haver-hi cap mena de llicència urbanística si no va acompanyada del projecte de la intervenció arqueològica.

- Llavors seria una segona part a la intervenció prèvia que ja es va fer?

Exacte. Suposo que anirà vinculat al projecte urbanístic "x" que es faci l'any que sigui.

8. Com valora la diversitat de transformacions que han afectat la identitat del solar?

La pròpia de la ciutat de Barcelona. És un bon exemple de la història d'una ciutat que remunta a època romana, però en realitat tenim també restes neolítiques de la prehistòria recent, del món ibèric i des de la fundació de la ciutat romana fins a dia d'avui la transformació es continua i el que anem fent nosaltres és anar traient aspectes d'ús d'informació que ens permet anar reconstruint aquesta història.

Santiago Ibarra. Consell municipal del districte de Ciutat Vella

- 1. Barcelona és una ciutat molt dinàmica en termes urbanístics, en la que els seus solars i edificis han canviat sovint d'usos. Un dels espais que atén a aquesta característica és el solar que es situa al tram final del passeig Lluís Companys a tocar el parc de la Ciutadella. Per què ha esdevingut objecte de tantes transformacions?**

Et recomano que vagis a una instal·lació que s'ha fet pel festival d'arquitectura, que l'han fet uns amics, Flexo Arquitectura, una instal·lació que en principi era en [passeig] Lluís Companys i ha acabat sent en el solar, que del que parla és justament de tots els usos que ha tingut aquest solar. Des d'una necròpolis medieval, després va ser el palau de Belles Arts, després van ser els jutjats i ara hem de veure que serà. I parla justament d'això, i ha fet una mena d'"iconografia" que explica tots els usos que hi ha hagut en aquest solar. Llavors, per què aquest solar ha canviat tant d'usos? Bona pregunta. Clar, fixat que és un solar que ara és central, però en el seu moment era perifèric. És clar, primer perquè li toca de ple l'ampliació de Barcelona, que ha anat creixent per grans ampliacions, per grans esdeveniments. Ara, per sort, ja està acabada i no hem de fer aquests esdeveniments, però abans es feien aquests esdeveniments. Llavors, la primera condició del palau aquest, que he vist alguna imatge, va ser un palau decimonònic, però, clar, té aquesta condició d'Exposició Universal que en principi es treu. És veritat que altres edificis es queden. Els edificis que tenen valor es queden. I, llavors, aquest és el primer creixement de Barcelona, l'Eixample. És a Ciutat Vella quan s'enderroquen les muralles el 88 [1888] el primer creixement. És com si... es podria assimilar al Besos, una miqueta. Clar, després suposo que el que passa és que com fan en el 29 [1929] una altra exposició, ja fan un edifici que substitueix aquest edifici, no? que és el museu nacional, el gran palau, doncs, de sobte aquest es queda sense sentit i fan la zona judicial després, en bon sentit es desplaça fora. Els moviments... bueno, de fet és una pregunta que fan ells: per què hem d'enderrocar, no podem substituir? Aquest és un debat molt contemporani, fins ara el món... clar, si tu mires com són les catedrals, la catedral de Barcelona ja hi havia, no sé la catedral específicament, però moltes catedrals que tens hi havia, primer un temple grec, potser un romà després, després una església romànica i després una església gòtica. I què hem fet? Doncs, tornar a construir a sobre. No és només de Barcelona, la condició humana. L'únic lloc que jo conec, jo crec que la catedral més maca que he trobat en la meva vida, Siracusa, que tens la catedral i tens els pilars d'un temple grec en aquest cas, i que només van deixar les columnes i van omplir l'entrecolumat amb uns murs i van fer la catedral. Però, ho veus i després també fa molt de temps que hi vaig estar, vaig estar molt de petit. Encara que a l'arquitectura de Córdoba que allà sí que està la Mesquita i a la vegada la catedral. Així que, crec que això passa a tot arreu i aquest solar, primer que és un solar perifèric i ara és un solar molt bo, com molt... ara parlarem, però amb moltes expectatives. Gran, en un lloc que hi ha molt pocs d'aquests solars. Ja no queden en Barcelona, un solar semblant, amb semblant mida i semblant centralitat.

2. Quins motius justifiquen el constant canvi de noves funcionalitats?

L'esdevenir humà... és que...

- Decisions polítiques?

També, òbviament. El que passa en aquest cas no sé per què és el canvi de... quan s'enderroca el palau de Belles Arts. Però, sí que el dels jutjats té un sentit. Bueno, té un sentit que jo crec que han fet moltes ciutats al món, no? És veritat que quan vas creixent, van apareixent... bueno, tu al final, ara tens un espai, quan es fa la ciutat de la Justícia és perquè tens un metro al costat, perquè pots arribar, perquè va creixent i vas posant infraestructura, l'accés amb el cotxe ja hi havia, però vull dir que aquesta zona de l'Hospitalet [de Llobregat] és una zona urbana, consolidada, per tant, la idea de la Generalitat de fer... juntament amb l'Estat, perquè aquests jutjats són de l'Estat, bueno, són mig de l'Estat, mig de [la Generalitat]. Aquí no sé ben bé que és... aquesta no sé que era, si ja ha traspassat... la justícia està traspassada la meitat. Fins a un nivell el té la Generalitat, i a partir d'un moment el té l'Estat. Bueno, perdó és tot de la Generalitat. La ciutat de la Justícia tenia distribuïda aquí [el solar], el que encara queda a passeig Picasso, en Via Laietana... Bueno, la concentra en un lloc i té sentit. Té sentit, és una cosa política i ja fa temps que els geògrafs, els arquitectes i els urbanistes ja se n'adonen que el genera hubs d'activitat funciona perquè tens sinergies entre diferents disciplines i el que sigui, que t'ajuda a ser més efectiu. I la Ciutat de la Justícia no són només jutges, sinó que també són forenses, també són advocats, etc. Té molt sentit. Això es va intentar fer a Madrid, i va ser un fracàs. Encara està la Ciutat de la Justícia allà al costat de l'aeroport criant malves. Però, a Barcelona, mira es va poder fer a Catalunya. A més, usos que tenies, que tu necessitaves canvien. La pandèmia és un cas. Ja no necessitem tants espais de reunions perquè ho podem fer virtual. Hi ha coses que van canviant, per sort, la ciutat i el món és un ésser viu. Els ecosistemes canvien, muten i llavors has d'adaptar-te. Potser, un edifici d'aquestes dimensions de 25.000 m2 amb tot tipus de problemes, potser no tenia sentit. Segur que tenia sentit en el seu moment, quan havíem de fer les coses d'aquesta manera: presencial amb la representativitat que també té la justícia, vull dir que els jutges es vesteixen... un espai judicial no és un espai qualsevol. És un espai on es negocia, per tant, el jutge ha de tenir, com l'església, una vestimenta i una representativitat. Per tant, un edifici judicial no és qualsevol cosa. Per tant, tocava desplaçar-lo. Va haver-hi intencionalitat política? Segur, però aquí em perdo. Bueno, si que hi ha perquè encara estem debatent que fem allà.

3. En relació amb projectes passats, una notícia emesa per TV3 el passat mes de desembre feia referència a un "Avantprojecte d'un aeroport civil i una estació d'autocars en línia", que s'havia plantejat construir als anys cinquanta en aquesta zona del districte de Ciutat Vella. Tot i això, finalment no es va portar a terme. Disposa de cap informació relativa a això?

No... Allà al solar? No, impossible.

- No tens cap idea?

No, no... i d'autocars en línia tampoc.

Aquí el que està, contràriament al que t'he dit abans, és que la Generalitat decideix ajuntar-ho tot a la ciutat de la Justícia per encara seguir sent espai judicial. Aquest edifici el cedeix l'Ajuntament. El solar és de l'Ajuntament. S'ho cedeix a la Generalitat fa molts anys amb el compromís que només pot fer temes judicials i, l'Audiència Provincial encara està allà per fer-se. No sé ben bé si això suposa el trasllat d'un altre. Aquí em perdo. Però, el que hi ha ara legal i que la Generalitat ha fet algun avantprojecte o alguna imatge és això, una Audiència Provincial. Tornar a reconstruir l'edifici que hi havia. Tot i que la Generalitat, en algun moment ha tingut la idea de fer habitatges per pagar la construcció de l'edifici.

- Habitatges en el solar?

Si, jo crec que alguna imatge sí que ha fet i ha negociat. Necessito fer habitatges a la meitat del solar per poder pagar l'edifici de l'Audiència. Això sempre passa amb el sòl.

- Tot i que al PIU posi que allà no es pot fer habitatge?

Bueno, el PIU no posa que no es pugui fer. Al PIU diu que s'ha de fer equipament, però tu sempre pots canviar el Pla General Metropolità. S'arriba a un acord, ho justifiques, òbviament. Tu pots dir que aquí el PGM diu que això efectivament és equipament perquè consolida el que hi havia que era equipament i, suposo que específicament d'usos judicials. Perquè el PGM, el que fa al 76 [1976] és consolidar lo que hi ha i diu aquí hi ha equipament, això serà un equipament. Però, aquesta ciutat està plena de canvis en el PGM, o sigui, on deia que s'havia de fer equipament s'han fet habitatges i on deia que s'havia de fer habitatges s'ha fet equipament. I així, modificacions del PGM no sé si té 1.500 o, no sé les que tu vulguis sempre que sigui viable. I la Generalitat, jo crec recordar que en algun moment ha ensenyat alguna cosa o ha fet pública alguna cosa de dir necessito fer habitatges per poder pagar l'edifici.

- Si, el 2019 va sortir una notícia que volien fer habitatge, però al final, no ho van fer.

Bueno, és que els ritmes són molt lents. Hi ha edificis que van estar 15 anys tancats o 20 anys. Els jutjats de Via Laietana, que ara esperem que ja avancem. I ara justament acaba de sortir un concurs per fer oficines en Via Laietana, han estat 15 anys tancats també fins que se'n van anar. L'administració és lenta, i va prenent decisions, i va fent globus sonda. Clar, això és un globus sonda que va la Generalitat. Diu... va habitatge. No, no, on vas? Ha de negociar amb l'Ajuntament. Tot i això, no pot perquè té un conveni. A part del que digui el PIU, té un conveni amb l'Ajuntament que diu: jo te'l cedeixo a tu, i altra cosa és que després ens ho cedeixi a nosaltres. Aquí hi ha un conveni que diu: tu pots fer servir el solar sempre i quan facis activitats judicials. Us ho cedeixo. Ara això pot canviar. Es fa un acord en plenari, es fa un nou conveni i això pot canviar.

- Podrien haver-hi usos temporals, tipus un parc infantil o per un esdeveniment musical que no necessiten intervenció ni informe arqueològic?

De fet, nosaltres quan estàvem fent l'enderroc vam treballar en la possibilitat de fer unes pistes [esportives], lo que passa és que després es van quedar sense pressupost. Unes pistes esportives perquè hi ha una demanda fora en el districte. També es van quedar sense diners, i això va ser fa dos o tres anys, en el mandat passat, i ja va vindre el nou mandat i com vam començar a parlar d'altres temes i d'altres usos, llavors això es va quedar parat.

- Tornant una mica, a l'avantprojecte que va sortir als anys cinquanta i fins als anys seixanta no es fan els jutjats. Llavors, aquest període des de la destrucció del palau i la dels jutjats, el solar no ha de respondre a cap ús judicial. No sap res?

No. La cessió no sé quan es fa. Suposo que es farà als anys cinquanta o seixanta, no sé. El conveni no sé quan es fa, però ara és vigent.

4. Si ens centrem en les últimes dècades, el solar ha esdevingut objecte de debat sobretot per la incertesa en relació amb la seva funcionalitat. Des de 2009, l'edifici va quedar en desús pel mal estat de l'estructura, que segurament s'arrossegava d'anys enrere. Per què no es va actuar abans? És el pressupost un motiu? I, la falta de consens?

Efectivament, l'edifici tenia aluminosis, tenia uralita, tenia un problema del material que està feta la uralita [amiant]. No tenia uralita pròpiament, però em sembla que l'estructura que s'havia fet en els seixanta i [en aquell moment] això es feia d'altra manera. I no sé si el formigó tenia un tipus d'aglomerant. Bueno, era un edifici contaminant, per la qual cosa s'havia d'enderrocar i, l'enderroc d'un edifici contaminant és un "lio" perquè has de tacar, no ho pots tirar en dos minuts.

- Si l'edifici estava així des de 2009, per què no es va actuar abans?

És el que et dic, l'administració és lenta tot i que després això és [lo] propi. L'administració no té sensibilitat, un edifici buit és un elefant sobre la taula, però que no li preocupa, que pot anar fent fins que tingui pressupost per enderrocar-lo. També és veritat que aquí l'Ajuntament o el que sigui té interessos i vol fer coses. Si tu enderroques generes una expectativa. Si l'edifici està allà, mantenir-lo és una dificultat. És com veure un solar buit, i dius d'edificar alguna cosa. Però, si hi ha un edifici és més difícil d'imaginar i el que ve a negociar diu que li tornin això, que seria l'Ajuntament, i li costa més. Primer l'enderroc i després ja en parlarem. Aquí hi ha un joc, que tampoc sé si és real, però que m'imagino que vas fent això, vas impedint fins que jo tingui el pressupost per fer els jutjats, no l'enderroco i quan tingui pressupost ja l'enderroco i faig els jutjats. Si l'ha enderrocat i no està fent els jutjats és perquè no té pressupost la Generalitat i tampoc tinc molt clar si necessita els jutjats. Això tinc dubtes. No m'he llegit, ni conec les necessitats que té la justícia de jutjats. És veritat que porta molts anys sense els jutjats, és veritat que hi ha falta de jutjats en general en Catalunya i aquí en Barcelona. No sé si físics, però jo et diria que nosaltres tenim una demanda de Jutjats de Primera Instància brutal per tema de seguretat, etc. I hi ha un problema, això no sé si té a veure perquè no hi ha infraestructures, o que no hi ha diners per pagar als jutges, etc.

Una cosa són els edificis, i una altra són posar-los en actiu. Tu pots fer un edifici molt maco, però després has d'omplir-lo i això té un cost brutal.

- Llavors sí que hi havia pressupost?

Hi va haver pressupost per enderrocar-ho al 17 [2017]. Però, clar pensa que després la Generalitat ha tingut retallades... no sé aquí em perdo en el pressupost de la Generalitat. Per fer això em perdo.

- I el consens?

No. No era el consens. Ara estem en una negociació. Nosaltres els hem demanat que ens tornin aquest edifici perquè volem fer habitatges, volem fer equipaments i ara mateix estem en una negociació, ho pots posar, no hi ha problema, per posar el CAP del nucli antic. Ara mateix el que hi ha no és negociació en tot l'edifici perquè és molt més petit, però si una part per poder construir en els propers anys un CAP d'atenció primària. Però, tot això està molt en les beceroles perquè al final la negociació pot ser que em quedi la meitat dels solar i l'altra meitat. Tu fas els jutjats, jo faig els equipaments que necessito o equipaments i habitatges. Tot això està a les beceroles. Ara mateix si hi ha una demanda explícita de l'Ajuntament de necessitem recuperar una part del solar per fer un CAP i el sistema és que el sòl és... els CAP, els centres d'assistència i les escoles, els fan la Generalitat però el sòl s'ho cedeix l'Ajuntament, si no és propietari del sòl. En principi hauria de tornar-nos-ho a nosaltres, i després passar-s'ho nosaltres a altre departament, altra conselleria. Justícia aniria a l'Ajuntament... Bueno, no es podria fer perquè el sòl és nostre. Hauria de canviar, de veure quina part del sòl tindríem nosaltres i quina part cediríem a salut. Però està molt a les beceroles, hi ha moltes altres decisions a prendre.

- És a dir, ja fa anys d'aquest consens entre Generalitat i Ajuntament?

Consens... no hi ha consens, hi ha negociació.

- Es preferia mantenir l'edifici per evitar expectatives?

No entenc que si, però això entenc que per la Generalitat té lògica. Però, no ho sé.

5. Una primera voluntat era començar els treballs de destrucció entre 2008-2009. Per què es va tardar una dècada, fins a 2017, en dur-se a terme? Per què no es va optar per reformar-lo?

Crec que no es podia reformar per això que t'he dit. Era un edifici contaminat, pel material que està al formigó. Per tant, la rehabilitació era inviable o era caríssima i llavors es va decidir enderrocar. Però, per què es triga deu anys? És la Generalitat, per lo que t'estic explicant.

6. Les recents propostes d'intervenció preveien, primer, el 2017, construir-hi el nou edifici de l'Audiència Provincial de Barcelona, i segon, el 2019, habitatge social. Per què es va decidir això, i no altres usos solars?

No era una decisió, era sempre una negociació. Tu sorties a premsa per dir “vull fer això”. L’Audiència Provincial, primer, és la Generalitat qui la construeix perquè l’Ajuntament no té competències de justícia. Això és si... la Generalitat té un conveni i diu que pot construir sempre i quan es posin els jutjats. Si possessin els diners a sobre de la taula, en principi podria fer-ho. En principi. Ara, hi havia una negociació política. Nosaltres el 19 [2019] sortim dient “volem fer habitatge social”, però sense tenir... perquè tenim una demanda d’habitatge social important i perquè es poden fer moltíssims habitatges socials. L’edificabilitat no està traçada, no està definida perquè és una zona d’equipament i tu si fas habitatge social també pots fer habitatges en equipaments que són d’usos temporals, no són habitatge “adob” sinó que ja és un equipament, tenen unes restriccions, però, podries fer això per no haver de canviar i també perquè després modificacions de PGM on fiques més habitatge del que tens... és complicat. Però, va ser quan va sortir al 19 [2019], em sembla que va sortir la Gala Pin, la millora d’aquí, no me’n recordo, va ser expressar una voluntat de que l’Ajuntament volia fer habitatge social, però no hi havia cap pacte ni cap consens. Era sortir per pressionar a la Generalitat, que diu que aquest solar mor de gana, hem de fer alguna cosa. Nosaltres podem fer habitatge social. Si la Generalitat digués d’acord immediatament posaríem la màquina a produir, trigaríem uns anys perquè fer habitatge és complicat. A més d’habitatge hauríem de fer equipaments, hauríem de fer moltes coses. És un solar gegantí, no faríem només habitatge, segur. Perquè hi ha necessitats. Aquesta mateixa que t’he dit, el CAP i la ciutat té necessitats d’equipaments. Hauríem de pensar si són equipaments de barri, si són equipaments de ciutat, de districte. S’hauria de replantejar tot, fer un projecte, fer una modificació del PGM si toca... seria un procés llarg, però lo mateix que la Generalitat va fer amb globus sonda, nosaltres també ho posem a l’agenda política. Diem “escolta necessitem habitatge social”. És un solar que té potencial d’habitatge social perquè és un solar buit altíssim. Què fareu vosaltres? Fareu d’una vegada l’Audiència Provincial? No la fareu? És joc polític.

7. Tenint en compte l’actual situació de manca d’usos del solar, des del Departament de Justícia i/o Ajuntament de Barcelona es continuen mantenint aquestes dues propostes? Quines altres alternatives es plantegen? Qui s’encarregaria? De quin pressupost i calendari estaríem parlant?

No estem negociant. No estem asseguts a una taula per veure que es fa. L’únic que ara té demanda és una part del solar, encara no està definit, per fer un nou CAP per aquests quatre o cinc, el que triguí després.

- El CAP ho faria l’Ajuntament?

No, el CAP el faria la Generalitat. Salut és Generalitat, educació també és Generalitat... bueno, en el cas de Barcelona és mixta. Però, en aquest cas hi ha un consorci. Els edificis els fa la Generalitat, però el sòl és de l’Ajuntament. Tu cedeixes el sòl, cedeixes el solar i l’executa i el construeix la Generalitat. Ara bé, el sòl és de l’Ajuntament, però ara mateix hi ha un conveni amb la Generalitat perquè faci usos judicials. Si la Generalitat es nega

a fer usos judicials, això torna a l'Ajuntament. Si nega una part, torna a l'Ajuntament per fer un CAP o fer un CAP i habitatge. Hauríem de discutir-lo. Se li torna una altra vegada a l'Ajuntament perquè faci el CAP, i nosaltres faríem els habitatges. Però, són converses, no hi ha una taula. No està fixat, no hi ha res escrit.

- Té alguna idea del pressupost i del calendari?

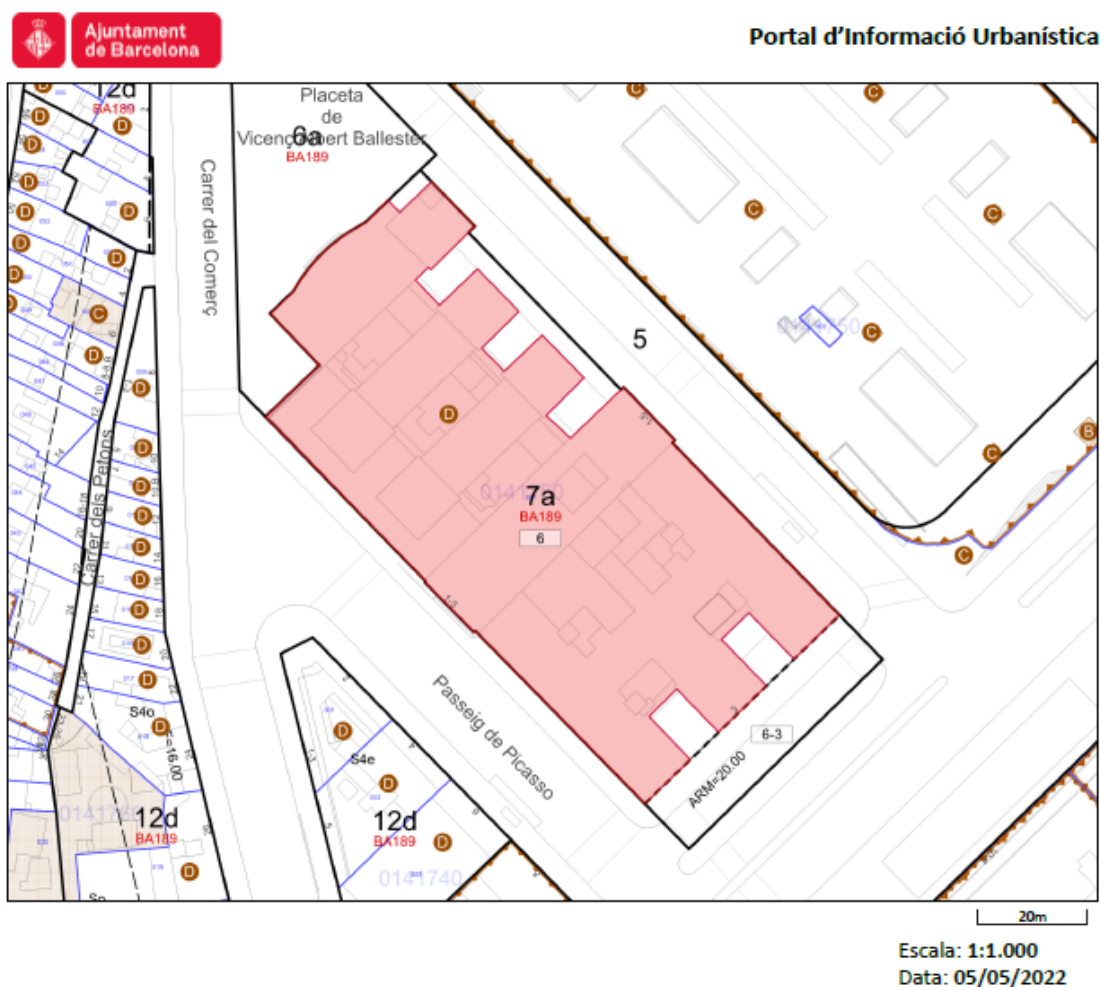
No. Són primers tantejos els que hi ha ara. Demanden un solar, que com tots els solars buits tenen demandes. En aquest cas la té l'Ajuntament, però podria aparèixer... Hi ha Ajuntaments que venen el sòl. L'Ajuntament de Barcelona, en un cas hipotètic, podria vendre'l a un privat. Seria molt complicat, però no impossible modificar un PGM. Però coses pitjors s'han vist a aquesta ciutat i en aquest país de vendre sòl per part de les administracions a privades. Però, no és el cas.

8. Una recent descoberta de restes arqueològiques al solar l'any 2018, ha aturat i condicionat qualsevol tipus d'iniciativa edificatòria imminent. Quin és el futur del solar?

No té especial valor. No és una necròpoli romana, és medieval, per tant, en principi, normalment en aquests casos el que es fa és prendre nota: fer un aixecament i si després ho necessites s'enderroca. S'han enderrocat moltes necròpolis medievals. Depèn, potser si, no sé com s'ha qualificat. Es va trobar, es va fer un aixecament i es va tornar a tancar amb terra i ja es sap com està. I el dia que es decideixi si s'ha de fer un pàrquing o no s'ha de fer un pàrquing s'haurà de decidir. Però, no és això el que ha aturat el solar perquè no s'ha trobat... en tot cas si s'hagués trobat una necròpolis romana també es podria construir a sobre. Hi ha milers de casos que planifiques, i no pots fer un pàrquing. O fas un pàrquing i a vegades... hi ha pàrquings en aquesta ciutat i en aquest país que tenen una part que és una necròpolis que la pots visitar. No és això lo que ha parat. El futur del solar és que encara la Generalitat no executa el provincial i nosaltres estem en negociacions perquè ens el cedeixi, ens retorni el solar sencer, una part del solar. El futur és obert.

Annex 4. Documents relatius al solar

Fitxa urbanística informativa de la parcel·la

Situació urbanística de la parcel·la

Identificació de la parcel·la

Adreça Pg de Picasso, 1 -3
Ref. Cadastral 1724201DF3812D
Codi parcel·la 01 41750 001

Adreces (3)

Pg de Lluís Companys, 1 -5
Pg de Picasso, 1 -3
Pg de Pujades, 3

Qualificacions Urbanístiques (1)

7a SISTEMA - Equipament administratiu

1724201DF3812D

DOCUMENT SENSE VALOR NORMATIU, vàlid només a efectes informatius

1/2

Font: Portal d'Informació Urbanística (PIU) – Ajuntament de Barcelona.

Codi pla: **BA189** PERI del Sector Oriental del centre històric de Barcelona

Codi detall: 6

Àmbits de planejament (50)

Suspensions de llicències (5)

Patrimoni Arquitectònic (1)

Catàleg de patrimoni arquitectònic**Denominació**

Fitxa 0 de Ciutat Vella

Dades generals

Identificador	6458
Adreça principal	Pg LLUÍS COMPANYS, 1 5 (1)
Nivell de protecció	Béns d'interès documental(D)

Descripció de l'element o conjunt

L'àmbit del Districte de Ciutat Vella és l'àrea de la ciutat on s'han desenvolupat de manera més seguida i densa operacions de creixement i transformació urbana des de l'època neolítica fins als nostres dies. I això tant en àrees actualment de propietat i/o ús públic com privada.

Les restes d'activitat a l'època del neolític, la ciutat romana i les vil·les existents fora d'elles, les restes de vies d'accés i de necròpolis, les restes de l'època medieval (amb la seguretat de l'existència de restes musulmanes no localitzades) no només d'esglésies romàniques i gòtiques, les restes dels dos recintes de muralles, el destruït barri de Ribera i les restes de la Ciutadella, les restes d'obres públiques d'abastament d'aigua i de sanejament de la ciutat, les edificacions dels s. XVIII i XIX bastides aprofitant-ne d'anteriors,... són fets de la ciutat no ben coneguts i que és necessari documentar, i a vegades guardar, millor

Intervencions

Donades les característiques de formació i desenvolupament del territori del Districte 1, en qualsevol actuació que es porti a terme en el subsòl (tant públic com privat) i en l'edificació els Serveis Tècnics de l'Ajuntament de Barcelona demanaran al sol·licitant de la llicència la documentació adient, proporcionada a l'abast de les obres, per conèixer l'estat actual de l'element i els antecedents històrics, arquitectònics i constructius de l'espai on s'actua.

Amb la finalitat de realitzar la investigació necessària, l'Ajuntament de Barcelona permetrà la realització, controlada pels Serveis Tècnics Municipals corresponents, de cates, repicats, arrencats de revestiments, anàlisi de colors i materials i altres operacions que permetin el millor coneixement de l'element per tal de poder avaluar amb exactitud l'abast de la proposta i les decisions de projectes

Adreces (3)

Pg LLUÍS COMPANYS, 1 5 (1)

Pg PICASSO, 1 3 (2)

Pg PUJADES, 3 3 (3)

Informació Urbanística

Coordenades UTM: 431610,85 - 4582261,2

Municipi 08019 Barcelona

Classificació

Codi Ajuntament	SUC	Sòl urbà consolidat
Codi MUC	SUC	Sòl urbà

Qualificació

Codi Ajuntament	7a	Equipaments comunitaris i dotacions
Codi MUC	SE	Sistemes, Equipaments

Planejament territorial

Pla territorial metropolità de Barcelona

Planejament general

Expedient	Tipus
1985/604/B	Modificació de pla general d'ordenació
1986/2077/B	Modificació de pla general d'ordenació
1987/772/B	Revisió programa actuació pla general

Cadastre

Referència Cadastral: 1724201DF3812D
PS LLUIS COMPANYS 1 BARCELONA (BARCELONA)

Cartell i manifest de “Salvem el solar dels jutjats”

Solar dels Jutjats

Generalitat de Catalunya

Solar destinat a ús ~~judicial~~
social

infraestructures.cat

Gràcies per la vostra col·laboració
012
general.cat

FEU LES VOSTRES PROPOSTES

**Agrupem veïns, veïnes
i entitats del Districte**

**EN AQUEST SOLAR VOLEM
EQUIPAMENTS I
HABITATGES SOCIALS**

Acte de presentació
dissabte 25 de gener de 2020 a les 12 h.

Plataforma Salvem el Solar dels Jutjats

Font: Federació d'Associacions Veïnals de Barcelona

SALVEM EL SOLAR DELS JUTJATS

Els barris del districte de Ciutat Vella veuen com any rere any, els preus abusius dels lloguers estan expulsant els veïns i veïnes amb menys poder adquisitiu. Els joves que s'hi han criat es veuen obligats a abandonar-los quan es volen independitzar, exclosos com queden de l'accés a l'habitatge. Els avis i les àvies llogaters amb pensions de misèria son la diana perfecta per a voltors que fan l'impossible per fer-los fora de casa seva.

En aquest context, un allau de fons d'inversió, grans tenidors i immobiliàries han anat apropiant-se dels barris ajudats per la complaença d'unes polítiques institucionals que els han donat tot tipus de facilitats per a construir-hi hotels, apartaments turístics i pisos d'alt standing. Al mateix temps, l'Administració ha marginat la creació d'habitatge de lloguer i equipaments públics necessaris sota l'argument de que no hi ha sòl per fer-ne.

Fa pocs mesos van concloure les obres d'enderrocament dels antics jutjats penals i d'instrucció de Barcelona, en el terreny delimitat pels carrers Comerç i la placeta de Vicenç Albert Ballester, els passejos de Lluís Companys i de Pujades. Ara, tant l'Ajuntament de Barcelona (propietari del solar) com la Generalitat de Catalunya (que en té la cessió) tenen l'oportunitat de demostrar a la gent que les reivindicacions veïnals que s'arrossegueu des de fa molts anys son més importants que els interessos partidistes a que ens tenen acostumats. Més recentment, el Plenari de Ciutat Vella del 10 de març del 2016 va aprovar que s'iniciessin els tràmits adients per dedicar aquest solar a construir-hi equipaments del districte. Els va faltar acordar que aquests equipaments fossin "socials" no pas dedicats a allotjar-hi noves instal·lacions judicials o policials.

La **PLATAFORMA SALVEM EL SOLAR DELS JUTJATS** reivindicuem els 4.500 m² del solar per a ús dels veïns i veïnes i demanem l'entesa i compromís de ambdues administracions per crear equipaments públics de proximitat dels quals n'estem mancats o en son insuficients, com una residència de gent gran i una escola bressol. Així mateix, urgeix la construcció d'habitatge de lloguer assequible adreçat als col·lectius més vulnerables dels nostres barris.

ENTRE TOTES HO FAREM POSSIBLE!!

salvemelsolar@gmail.com

[@volemelsolar](https://twitter.com/volemelsolar)

Plataforma salvem el solar dels jutjats

Font: Federació d'Associacions Veïnals de Barcelona.